

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Ädu Arvisto

TEHISINTELLEKTI LOOMINGU AUTORSUS

Magistritöö

Juhendaja
PhD, Aleksei Kelli

Tallinn

2022

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. TEHISINTELLEKTI LOOMINGU KAITSE KEHTIVAS ÕIGUSES .9	
1.1. Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse	9
1.2. Tehisintellekti käsitlemine autorina	13
1.3. Tehisintellekti abil loodud teose autor	16
1.4. Tehisintellekti poolt loodud teose autor	20
1.5. Tehisintellekti loomingu kaitse naaberõigustega	23
1.6. Kehtiva õiguse muutmise vajadus	26
2. KEHTIVA ÕIGUSE ARENDAMINE TEHISINTELLEKTI LOOMINGU KAITSEKS	32
2.1. Kehtiva õiguskorra arendamise teooriad	32
2.1.1. Tehisintellekti autorsus ja juriidiline isik	32
2.1.2. Tehisintellekti kasutaja ja arendaja autorsus	36
2.1.3. Autorsuse ja autoriõiguse üleandmise teooriad	39
2.1.4. Naaberõigused ja <i>sui generis</i> õigus masina loomingu kaitseks	44
2.1.5. Kehtiva regulatsiooni ühtlustamine	49
2.2. Tehisintellekti regulatsiooni arendamine Euroopa Liidus	52
2.2.1. Tehisintellekti loomingu Euroopa Liidu institutsioonide käsitluses ..	52
2.2.2. Hinnang Euroopa Liidu institutsioonide tehisintellekti käsitlusele ..	57
KOKKUVÕTE	65
ABSTRACT	70
KASUTATUD ALLIKAD	75
Õigusaktid	75
Kohtupraktika	76
Õiguskirjandus	77
Elektronilised allikad	81
LÜHENDID	83

SISSEJUHATUS

Tehisintellekti (TI) võib vaieldavalt pidada üheks olulisemaks ja kiiremini arenevaks tehnoloogiavaldkonnaks. TI on üldotstarbeline tehnoloogia, mille on erinevatel viisidel kasutusele võtnud kõik sektorid, tööstusharud ja ühiskonnagrupid.¹ TI süsteemid leiavad järjest enam kasutust igal elualal ja lugematutes valdkondades, mille seast ei jää välja ka kultuuri- ja loomevaldkond. Üha võimsamaks ja targemaks muutuvad TI süsteemid on võimelised looma visuaalseid, kirjandus- ning heliteoseid, milliseid inimesed käsitleksid tavajuhul kui „muusikat“ või „kunsti“.² Järjest enam on näiteid kunstiteostest, kirjandusest, muusikast, tarkvarast ja leiutistest, mille on loonud intelligentsed masinad iseseisvalt ilma inimese sekkumiseta. Käesolevas magistritöös on TI või TI süsteemi, sh tarkvara ja riistvara, loodud teoseid, programme, leiutisi ja mis tahes teisi tulemeid (inglise keeles *output*) ühiselt nimetatud kui „TI looming“.

TI turg areneb muljetavaldava kiirusega. TI-le globaalselt tehtavate kulutuste prognoositav kasv on viie aasta jooksul (2018-2023) 26,5%, kusjuures Euroopa Liidu (EL) turg kasvab eelduslikult maailmaturust veelgi kiiremini.³ Koos TI tehnoloogiaga on hüppeliselt kasvanud TI loomingu majanduslik tähtsus. Põhjust selle taga iseloomustab hästi S. Chestermani tsitaat: „Kaasaegsed TI süsteemid kirjutavad uudiseid ja pressiteateid, kirjutavad muusikat, maalivad pilte ja on võimelised isegi iseendast paremaid versioone arendama – need tegevused võivad luua väärtust.“⁴ Mõte, et TI loomingul võib olla märkimisväärne väärtus, ei ole üksnes teoreetiline, vaid leiab iga päev praktikast kinnitust. Näiteks 2018. aastal müüdi kuulsas Christie’s oksjonimajas toimunud oksjonil esimene TI loodud kunstiteos – portree nimega „Portrait of Edmond de Belamy“ – 432 500 dollari eest, mis oli oodatust ligi 45 korda kõrgem hind.⁵ Et TI loodud tulemid võivad olla majanduslikult väga suure väärtusega, kasvab järjest enam arendajate, autorite ja investorite huvi TI loodud teoste, leiutiste ja muu loomingu kaitsmise vastu intellektuaalomandi õiguse alusel.

¹ Cattaneo, G. jt. *Advanced Technologies for Industry*. – AT Watch: Technology Focus on Artificial Intelligence. Brüssel: Euroopa Komisjon 2020, lk 11.

² Mammen, C. E., Richey, C. AI and IP: Are Creativity and Inventorship Inherently Human Activities? – *FIU Law Review* 2020/14 (2), lk 275.

³ Cattaneo, G. jt, lk 11.

⁴ Chesterman, S. *Artificial Intelligence and the Limits of Legal Personality*. – *ICLQ* 2020/69 (4), lk 835.

⁵ Is artificial intelligence set to become art’s next medium? (12.12.2018). – [Christies.com. https://www.christies.com/features/a-collaboration-between-two-artists-one-human-one-a-machine-9332-1.aspx](https://www.christies.com/features/a-collaboration-between-two-artists-one-human-one-a-machine-9332-1.aspx), (29.03.2023).

TI looming on esile kutsunud elava arutelu kõigis intellektuaalomandi õiguse valdkondades. Tõsiasi, et ELis on juba täna tehtud mitu patenditaotlust, mille leiutajana oli märgitud masin,⁶ kinnitab seda, et TI loominguga kaitse pole enam üksnes teoreetiline probleem, vaid lahendust on vaja ka praktikas. Kuigi see on TI loominguga kaitse kontekstis äärmiselt relevantne ja käsitlemist väärt, ei käsitle käesolev magistr töö TI loominguga kaitset patendiõiguse alusel – seda analüüsi Eesti ja ELi kontekstis on 2021. aastal teinud D.-E. Roosve.⁷ TI loominguga kaitse väärib ulatuslikku analüüsi kõikide erinevate intellektuaalomandi õiguste kontekstis, autoriõigusest ja ärisaladusest kuni leiutiste ja tööstusomandi kaitse ning patendiõiguseni, kuid käesoleva magistr töö fookuses on eelkõige TI loominguga seoses tõusetuvad autoriõiguse küsimused.

TI loomingule autoriõiguse tekkimiseks peab see olema lubatud kehtivate õigusaktide alusel. TI tehnoloogia uudsuse tõttu on TI-ga seotud erireegleid kehtestatud vaid üksikutes jurisdiktsioonides kogu maailmas ning valdavas osas on see õigusaktidega reguleerimata. See kehtib ka ELi kohta, mille seadusandja küll plaanib TI-ga seotud regulatsiooni arendada,⁸ kuid käesoleva magistr töö kirjutamise ajal ei ole ELis veel TI-d reguleerivaid õigusakte vastu võetud. See tähendab, et TI loomingule saab tekkida autoriõigus vaid juhul, kui see on võimalik kehtiva ELi autoriõiguse regulatsiooni alusel, mis põhineb inimese- ja autorikesksel *droit d'auteur* traditsioonil ja mis ei ole loodud tehniliku loominguga kaitseks. Kehtivates ELi autoriõiguse õigusaktides ei ole TI loominguga autoriõigust lubatud ega ka selgesõnaliselt välistatud, liidu kohtupraktikas ei ole TI loominguga autoriõiguse küsimust käsitletud ja õiguskirjanduses vaieldakse juba aastaid üksmeelt leidmata keeruliste autorsuse küsimuste üle, nagu kas ja kuidas peaks autoriõigust muutma, et võtta arvesse tehisintelligentsete autorite sündi.⁹ Seisukohad on sageli vastanduvad: on neid, kelle arvates ei ole masina looming inimese loomingust üldse nii kaugel, kui pealtnäha paistab, ning kehtiv autoriõiguse süsteem sobib piisavalt hästi ka sellist uut tüüpi loominguga kaitseks.¹⁰ Teisalt on ka neid, kelle arvates ei ole praegune režiim üldse võimeline tegelema üha intuitiivsemate TI süsteemide kasutamisega teoste loomisel.¹¹

⁶ Euroopa Patendiameti 21.12.2021 otsus J-0008/20, *Designation of inventor/DABUS*, ECLI:EP:BA:2021:J000820.20211221.

⁷ Roosve, D.-E. Tehisintellekti loodud leiutise patentimine. – *Juridica* 2021/10, lk 728-736.

⁸ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (tehisintellekti käsitlev õigusakt). (21.04.2021). – COM(2021) 206 final.

⁹ Bridy, A. Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author. – *STLR* 2012/5, lk 4.

¹⁰ Bridy, A., lk 2.

¹¹ Davies, C. R. An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights – Artificial Intelligence and Intellectual Property. – *CLSR* 2011/27 (6), lk 601-602.

Käesolevas magistritöös käsitletav keskne probleem ongi õiguselgusetus TI loomingu autoriõiguse kaitse osas. Ei ole selget vastust küsimustele, kas ja missugustel tingimustel saab TI loodud tulemile tekkida autoriõigus ning kui saab, siis kellele kuulub sellise tulemi autorsus ja autoriõigus. Esiteks on ebaselge, kas TI loomingu saab pidada autoriõigusega kaitstavaks teoseks. ELi autoriõiguses on teos määratletud kui autori enese intellektuaalse loomingu väljendus.¹² On kaheldav, kas TI loodud tulem mahub teose definitsiooni sisse ehk kas TI loomingu on „autori intellektuaalse loomingu väljendus“. Teiseks valitseb teadmatus ja segadus TI loomingu autorsuse osas. Kui teos on autori loomingu väljendus, siis autor on see isik, kelle loomingu väljendub teoses. Kuid TI süsteemi loodud tulemis võivad kõik loominguvalikud kuuluda TI-le ning inimese loomingu pealtnäha täielikult puududa, mistõttu on ebaselge, kes on sellise tulemi autor. Kui masin on võimeline iseseisvaks loominguks, tekib paratamatult küsimus, kas see masin saab ise olla oma loomingu autor. Alternatiivselt, kas masina loomingu autoriks võib pidada mõnda seotud isikut nagu masina looja või kasutaja. Kui aga autorit ei olegi võimalik tuvastada, siis võib teos jääda sootuks kaitseta. Kokkuvõttes tähendab eeltoodu, et kehtivas ELi õiguskorras ei ole selgeid vastuseid TI loomingu autoriõiguse küsimusele ning TI arendajatel, kasutajatel ja kunstnikel ei ole käesoleval ajal õigustatud ootust ega kindlust selle suhtes, et nende töö tulemused on kaitstud autoriõigusega. TI loomingu autoriõiguse küsimuse lahendamiseks ei saa toetuda ühelegi õiguslikult siduvale allikale, kuivõrd seda ei ole kunagi õigusaktidega reguleeritud ega kohtupraktikas käsitletud. See tähendab praktikas väga palju erinevaid teooriaid ja tõlgendusi sekundaarsetes allikates, kuid keegi ei tea, missugune neist on „õige“. TI loomingu autoriõigusliku kaitsega seotud õiguselgusetus tekitab vaidlusi, toob kaasa vastuolulist praktikat, pärsib uute tehnoloogiate loomist ja heidutab investoreid sellistesse tehnoloogiatesse investeerimast. Sellega seoses muutub üha tähtsamaks TI loomingu intellektuaalomandi õiguste osas õiguskindluse ja -selguse tagamine, mille tõttu väärivad ebaselgust tekitavad probleemid põhjalikku analüüsi ja häid lahendusi.

Käesoleva magistritöö eesmärgiks on uurida ja analüüsida TI loomingu kaitset ELi autoriõiguse regulatsiooni alusel, et kindlaks määrata, kas ja missugustel tingimustel saab kehtiva ELi õiguse alusel TI loomingu tekkida autoriõigus ning kes on TI loomingu autor; tuvastada olulisimad TI loomingu seotud puudused ja probleemkohad kehtivas ELi autoriõiguses; kaaluda erinevaid TI loomingu kaitse teooriaid ja lahendusi ELi autoriõiguse kontekstis ning vajadusel teha ettepanekuid olemasoleva autoriõiguse regulatsiooni parandamiseks või arendamiseks TI loomingu seonduvate õiguslike küsimuste paremaks

¹² EKo C-310/17, *Levola Hengelo BV v Smilde Foods BV*, ECLI:EU:C:2018:899, p 37.

reguleerimiseks; ning anda hinnang selle kohta, kas ELi institutsioonide plaanid TI-ga seotud õigusraamistiku arendamiseks on sobivad tuvastatud autoriõiguse probleemide lahendamiseks.

Eeltoodud eesmärkide saavutamiseks on magistritöö jagatud kaheks peatükiks, millest esimene keskendub TI loomingu autoriõiguslikule kaitsele kehtivate õigusaktide alusel ning teine peatükk keskendub TI loomingu autoriõiguse regulatsiooni tulevikule. Esimese peatüki esimeses pooles analüüsitakse TI loomingu autoriõiguse tekke võimalikkust. Selleks tuvastatakse kehtiva EL autoriõiguse õigusraamistiku alusel teosele autoriõiguse tekkimise eeldused ja analüüsitakse tuvastatu põhjal, kas TI loomingu võib kehtiva ELi autoriõiguse alusel olla kvalifitseeritav autoriõigusega kaitstava teosena. Järgmisena käsitletakse esimeses peatükis TI loomingu autorsust ja autoriõiguse omandit. Esmalt analüüsitakse kehtiva ELi autoriõiguse alusel TI kui mitte-inimesest looja autorina käsitlemise võimalikkust, seejärel analüüsitakse alternatiivseid autorsuse ja autoriõiguse jaotumise võimalusi juhul, kui TI-d autorina käsitleda ei saa. Lisaks üldisele autoriõiguse korrale käsitletakse esimeses peatükis TI loomingu kaitset autoriõigusega kaasnevate õigustega. Viimaks antakse esimese peatüki lõpus hinnang sellele, kas ja miks on vaja kehtivat ELi autoriõigust muuta või täiustada seoses TI loomingu, kaardistades kehtiva regulatsiooni alusel TI autoriõiguse kaitsega seotud õiguslikud ja praktilised probleemid.

Magistritöö teises peatükis uuritakse erinevaid TI loomingu autoriõigusliku kaitse reguleerimise teooriaid. Toetudes eri leerides olevate autorite seisukohtadele ning võttes arvesse ühelt poolt inimesest autorite kaitse kõrge taseme säilimise tähtsust ning teiselt poolt TI tehnoloogia arengu edendamise olulisust, analüüsitakse magistritöö teises peatükis erinevaid õiguskirjanduses levinud TI loomingu kaitsega seotud autoriõiguse teooriaid ning antakse hinnang nende sobivusele ELi autoriõiguse arendamiseks. Analüüsi pinnalt tehakse vajadusel soovitusi ja ettepanekuid esimeses peatükis tuvastatud õiguslike probleemide lahendamiseks, õigusselgusetuse vähendamiseks ning turu TI-sõbralikumaks muutmiseks. Viimaks uuritakse teise peatüki lõpus viimaste aastate jooksul ELis toimunud arenguid TI regulatsiooni vallas. ELi institutsioonid on avaldanud mitmeid TI valdkonda puudutavaid töödokumente. ELi materjalide analüüsi pinnalt hinnatakse, kas ELi tulevikustrategia TI valdkonnas on piisav magistritöös tuvastatud TI loomingu autoriõigusega seotud probleemide lahendamiseks.

Eestis on TI loomingu autorsuse teemat varasemalt käsitletud kahes magistritöös. J.-A. Vahlberg analüüsis 2017. aastal kaitstud magistritöös „Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse“¹³ TI loomingu autoriõiguse kaitset Eesti autoriõiguse seaduse (AutÕS)¹⁴ ja ELi autoriõiguse regulatsiooni alusel. A. Koskela käsitles oma 2019. aasta magistritöös „TI arendamisega seotud autoriõiguste õigusraamistik“¹⁵ kehtiva autoriõiguse õigusaktide muutmise vajadust TI arengu valguses,¹⁶ ühise ELi ning USA autoriõiguse režiimi kehtestamise võimalusi¹⁷ ja TI kasutaja vastutusele kohaldatavat õigusraamistikku.¹⁸ Lisaks nendele töödele on teose originaalsuse kriteeriumi väljaspool TI loomingu käsitletud A. Kozlov 2015. aasta magistritöös „Teose originaalsuse ja loomingu kriteerium.“¹⁹ Väljaspool autoriõigust on üldiselt TI olemuse ja vastutusega seotud õiguslikke küsimusi käsitletud K. Karu 2021. aasta *Juridica* artiklis „Tehisintellekti keerukad küsimused.“²⁰ Nagu J.-A. Vahlberg ka ise nendib,²¹ siis TI loomingu autoriõiguslik kaitse oli 2017. aastal magistritöö kirjutamise ajal uudne teema, sellekohane õiguskirjandus oli vähene ning allikate arv suuresti piiratud. TI loomingu autoriõigust võib käesoleva magistritöö kirjutamise ajal endiselt uudseks probleemiks nimetada, kuid TI üha kasvava tähtsuse tõttu on see viimastel aastatel saanud õiguskirjanduses palju tähelepanu, tänu millele on viimaste aastate jooksul avaldatud hulgaliselt uut asjakohast kirjandust. Sel põhjusel keskendutaksegi käesolevas magistritöös eelkõige just uuemale õiguskirjandusele, mis on avaldatud peale varasemate magistritööde valmimist. Veel enam, EL on just viimastel aastatel avalikustanud erinevaid töödokumente seoses TI õigusraamistiku arendamisega. Käesoleva magistritöö raames uuritakse ja analüüsitakse neid ELi institutsioonide dokumente ja antakse hinnang ELis plaanitavale autoriõiguse regulatsiooni arendamisele. Kuivõrd J.-A. Vahlberg on 2017. aastal juba analüüsinud TI loomingu autorsust Eesti autoriõiguse seaduse alusel ja käesoleva magistritöö kirjutamise ajaks ei ole autoriõigus Eestis oluliselt muutunud, siis ei ole mõttekas sama analüüsi üle korrata. Sellel põhjusel keskendub käesolev magistritöö just ELi autoriõigusele, mis on oma regulatsiooni uuendamas. Ühtlasi, TI loomingu autoriõiguse

¹³ Vahlberg, J.-A. Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse. Magistritöö. Juhendaja Gea Lepik. Tartu: Tartu Ülikool 2017.

¹⁴ Autoriõiguse seadus. – RT I, 29.06.2022, 16.

¹⁵ Koskela, A. Legal Framework of Copyrights in Relation to the Development of Artificial Intelligence. Magistritöö. Juhendaja Pawan Dutt. Tallinn: TalTech 2019.

¹⁶ Koskela, A., lk 37-40.

¹⁷ *Ibid*, lk 50-56.

¹⁸ *Ibid*, lk 23-29.

¹⁹ Kozlov, A. Teose originaalsuse ja loomingu kriteerium. Magistritöö. Juhendaja Addi Rull. Tallinn: TalTech 2015.

²⁰ Karu, K. Tehisintellekti keerukad küsimused. – *Juridica* 2021/1.

²¹ Vahlberg, J.-A., lk 6-7.

uuendamine peab ELi siseturu toimimise ja praktika ühtlustamise eesmärkidel igal juhul toimuma liidu tasandil, millest tulenevalt ei ole liikmesriikide autoriõiguse regulatsioonide ükshaaval hindamine otstarbekas.

Magistritöös on peamiselt kasutatud analüütilist ja võrdlevat uurimismeetodit. Magistritöös analüüsitakse kohaldatava õigusraamistiku määratlemiseks ELi autoriõiguse õigusakte ja Euroopa Kohtu (EK) praktikat. Liidu õigusaktide ja -praktikaga võrdlemiseks kasutatakse magistritöös ka näiteid liikmesriikide ja teiste jurisdiktsioonide autoriõiguse õigusaktidest. Lisaks eelnevale viidatakse magistritöös ka USA autoriõiguse sätetele ja võrreldakse neid ELi õigusega, kuivõrd seal kehtiv Anglo-Ameerika *copyright* doktriin esineb oluliselt ELis kehtivast Mandri-Euroopa autoriõiguse traditsioonist. Et TI loomingu autoriõigust ei ole ELi tasandil õigusaktidega reguleeritud ja seda ei ole käsitletud ka EK, siis puuduvad selles küsimuses õiguslikult siduvad lõplikud järeldused. Eeltoodud põhjusel on õiguskirjanduses TI loomingu autorsuse kohta elav arutelu ja palju eriarvamusi. Käesoleva magistritöö kirjutamisel on lisaks õigusaktidele ja kohtupraktikale analüüsitud erinevate autorite avaldatud õiguskirjandust, eesmärgiga võrrelda erinevate seisukohtade tugevaid ja nõrku külgi ning hinnata õigusteadlaste pakutud teooriate ja lahenduste kohaldamise võimalusi ELi autoriõiguse kontekstis. TI loomingu autoriõiguse regulatsiooni tuleviku analüüs tugineb peamiselt erinevate ELi institutsioonide töödokumentidele, milles on käsitletud autoriõiguse arendamise võimalusi seoses TI loominguaga.

Märksõnad: *tehisintellekt, tehisintellekti loodud kunst, autoriõigus, naaberõigused, Euroopa Liidu õigus*

1. TEHISINTELLEKTI LOOMINGU KAITSE KEHTIVAS ÕIGUSES

1.1. Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse

Käesoleva magistritöö üks peamistest eesmärkidest on uurida, kas ja missugustel alustel on TI loomingu kaitstud autoriõigusega ELi õiguses. Selleks tuleb hinnata, kas TI loomingu loomisel on täidetud autoriõiguse tekkimise eeldused, mis tulenevad kehtivatest autoriõiguse õigusaktidest, kohtupraktikast ja õigusteooriast.

ELi autoriõiguse regulatsioon koosneb 11 direktiivist ja kahest määrusest, millega harmoniseeritakse autorite, esinejate, tootjate ja ringhäälinguorganisatsioonide fundamentaalsed õigused.²² Tähtsaim nendest on Euroopa Parlamendi (EP) ja nõukogu 22. mai 2001 direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas.²³ Olulisimad intellektuaalomandit reguleerivad rahvusvahelised konventsioonid on Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon 28. septembril 1979. aastal muudetud redaktsioonis (Berni konventsioon),²⁴ Maailma Kaubandusorganisatsiooni Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping (TRIPS)²⁵ ja WIPO autoriõiguse leping.²⁶ Kuigi EL ei ole Berni konventsiooniga liitunud, on see osaliselt siiski kohaldatav ja järgimiseks kohustuslik ELi autoriõiguse raames vastavalt WIPO autoriõiguse lepingu artikkel 1 lõikele 4 ja TRIPS artikkel 9 lõikele 1, mille kohaselt järgivad lepinguosalisel Berni konventsiooni artikleid 1-21.

Direktiivi 2001/29/EÜ põhjenduse 14 kohaselt on antud direktiivi eesmärk õppimise ja kultuuri edendamine teoste ja muude objektide kaitse kaudu. Berni konventsiooni artikli 1 alusel moodustatakse liit autorite õiguste kaitseks nende kirjandus- ja kunstiteoste. Artikli 2 lõike 6 kohaselt kaitstakse selles artiklis nimetatud teoseid kõikides liitu kuuluvates riikides. AutÕS § 4 lg 1 kohaselt tekib autoriõigus kirjandus-, kunsti- ja teadusteoste. Viidatud sätetest tuleneb, et nendes õigusaktides kehtestatud autoriõigusega kaitstakse autorite teoseid, seega on autoriõiguse kaitse objektiks teos, mida on kinnitanud ka EK.²⁷ Et autoriõiguse kaitse ese on teos, peab TI loomingu autoriõigusega kaitsmiseks olema kvalifitseeritav teosena.

²²Euroopa Komisjon. The EU Copyright Legislation. (07.02.2023) – EC.Europa.eu. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/copyright-legislation> (30.03.2023).

²³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – ELT L 167, lk 10-19.

²⁴ Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. – RT II 1994, 16, 49.

²⁵ Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. – RT II 1999, 22, 123.

²⁶ WIPO autoriõiguse leping (WCT). Genf (1996). – EÜT L 89, lk 8-14.

²⁷ EKo C-5/08, *Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465, p 33.

ELi harmoniseeritud autoriõigust reguleerivates õigusaktides ei ole määratletud mõistet „teos“ ega sätestatud objektile autoriõiguse tekkimise eelduseid. Ka direktiiv 2001/29/EÜ ei sisalda teose definitsiooni ning vaikib autoriõiguse tekkimise eelduste osas. Seda vaikimist tuleks tõlgendada kooskõlas Berni konventsiooni artiklitega 1 kuni 21.²⁸ Berni konventsiooni artikli 2 lõike 1 kohaselt hõlmab väljend „kirjandus- ja kunstiteosed“ igasuguseid tooteid kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonnas, sõltumata selle väljendusviisist või -vormist. Kuigi ELi harmoniseeritud autoriõiguse õigusaktides teost defineeritud ei ole, on kontseptsioon sellest, mida saab pidada autoriõigusega kaitstavaks teoseks ELi tasandil ulatuslikult harmoniseeritud. Riigikohtu praktikast tuleneb, et teose sisustamisel tuleb arvesse võtta EK praktikat direktiivi 2001/29/EÜ kohta, mille kohaselt tuleb teost üldjuhul tõlgendada kogu liidus autonoomselt ja ühetaoliselt.²⁹ EK sisustas „teose“ tähendust direktiivi 2001/29/EÜ tähenduses ning määras kindlaks teosele autoriõiguse tekkimise eeldused märgilise tähtsusega kohtuotsuses *Infopaq International*.³⁰ Selles otsuses leidis EK, et autoriõigust kohaldatakse vaid niisuguse objekti suhtes, mis on algupärane ehk autori enese intellektuaalne looming. Teoseks saavad kvalifitseeruda elemendid, mis on sellise intellektuaalse loominguga väljendus.³¹ *Infopaq International* otsusest alates on väljakujunenud EK praktika direktiivi 2001/29/EÜ alusel teoseks kvalifitseerimise kohta, kus EK on jäänud kindlaks seisukohale, et objekti teoseks kvalifitseerimiseks peavad olema täidetud kaks kumulatiivset tingimust. Esiteks peab see objekt olema algupärane ehk originaalne selles mõttes, et see on autori enese intellektuaalne looming.³² Teiseks saab teoseks kvalifitseerida ainult elemendid, mis on sellise intellektuaalse loominguga väljendus.³³

Teose originaalsuse kriteerium on TI loominguga autoriõiguse käsitlemisel keskse tähtsusega – käib tihe diskussioon selle üle, kas ja kelle intellektuaalse loominguga väljenduseks saab pidada TI loodud tulemit. EK väljakujunenud praktikast tuleneb, et selleks, et objekti saaks pidada originaalseks, on ühtaegu vajalik ja piisav, et see peegeldab autori isikupära.³⁴ Objektis kajastub autori isikupära juhul, kui autor on selle loomisel saanud väljendada oma vabu ja

²⁸ Direktiiv 2001/29/EÜ, põhjendus 20.

²⁹ RKTko 2-16-8751, p 22.1.

³⁰ C-5/08, *Infopaq International*.

³¹ C-5/08, *Infopaq International*, p-d 37 ja 39.

³² C-310/17, *Levola Hengelo*, p 36; EKO C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace - Svaz softwarové ochrany versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816, p 45; EKO C-145/10, *Eva-Maria Painer versus Standard Verlags GmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:798, p 87.

³³ C-310/17, *Levola Hengelo*, p 37.

³⁴ EKO C-833/18, *SI ja Brompton Bicycle Ltd versus Chedech/Get2Get*, ECLI:EU:C:2020:461, p 23; C-145/10 *Painer*, p 88.

loomingulisi valikuid.³⁵ Loomingulised valikud võivad leida aset mitmel tasemel ja erinevates loomeprotsessi faasides: ettevalmistus, teostamine ja viimistlemine.³⁶ Loominguline kombinatsioon ideedest erinevates loomisprotsessi faasides võivad olla piisavad, et tulemus oleks kvalifitseeritav ELi autoriõiguse alusel kaitstud teosena.³⁷ Nii võib portreefoto autor ettevalmistavas etapis valida taustakujunduse, fotografeeritava isiku poosi või valgustuse; portreefoto tegemisel võib ta valida kadreeringut, võttenurka või loodud meeleolu; lõpuks, kaadri valikul võib autor valida erinevate olemasolevate ilmutamistehnikate hulgast sellise, mida ta soovib kasutada, või vajadusel kasutada arvutitarkvara.³⁸ Erinevate valikute tegemisel jätab autor loodavasse teosesse oma „käekirja.“³⁹ Kirjandusteose autori loomingulised valikud seisnevad reeglina teema esitamise viisis ja keelelises väljenduses. Sõnad, millest teos koosneb, eraldi võetuna ei moodusta neid kirjutanud autori intellektuaalset loomingut. Alles nende sõnade valik, kasutus ja kombineerimine võimaldab autoril väljendada oma loomingulist meelelaadi algupäraselt ja aitab tal jõuda tulemuseni, mis kujutab endast intellektuaalset loomingut.⁴⁰

Juhul, kui objekti valmistamine sõltub tehnilistest kaalutlustest, reeglitest või muudest piirangutest, mis ei jäta ruumi loomevabadusele, ei saa seda objekti pidada piisavalt originaalseks, et see saaks endast kujutada teost ja et sellel oleks seega autoriõiguse kaitse.⁴¹ Nii välistas EK otsuses *Football Association Premier League jt* spordiürituste autoriõigusega kaitsmise põhjusel, et spordiüritused ei ole käsitletavad teostena. Spordiüritusi piiravad mängureeglid, mis ei jäta ruumi loomevabadusele autoriõiguse tähenduses, ja neid ei saa seetõttu pidada intellektuaalseks loominguks, mis oleks kvalifitseeritav teosena.⁴² Samamoodi ei ole originaalsuse kriteeriumi ei ole võimalik täita arvutiprogrammi graafilise kasutajaliidese osadega,⁴³ kui nimetatud osade avaldumist dikteerib üksnes tehniline funktsioon,⁴⁴ sest sellises olukorras ei võimalda graafilise kasutajaliidese osad väljendada autoril oma loomevõimet algupäraselt ega aita tal jõuda tulemuseni, mis kujutab endast autori intellektuaalset

³⁵ C-145/10, *Painer*, p 89; C-833/18, *Brompton Bicycle*, p 23.

³⁶ C-145/10 *Painer*, p 90.

³⁷ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon). Trends and Developments in Artificial Intelligence: Challenges to the Intellectual Property Rights Framework: Final Report. (25.11.2020) – Brüssel: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2020, lk 79.

³⁸ C-145/10, *Painer*, p 91.

³⁹ C-145/10 *Painer*, p 92.

⁴⁰ C-5/08, *Infopaq International*, p-d 44 ja 45.

⁴¹ C-833/18, *Brompton Bicycle*, p 24.

⁴² EKO C-403/08, *Football Association Premier League Ltd ja teised versus QC Leisure ja teised*, ECLI:EU:C:2011:631, p-d 96 ja 98.

⁴³ C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace*, p 48

⁴⁴ C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace*, p 49.

loomingut.⁴⁵ Eeltoodud EK seisukohtadest nähtub põhimõtte, et vabade ja loominguliste valikute kontekstis ei ole oluline, kui originaalsed, uudsed või esteetilised need valikud olid. Pigem on oluline autori vabadus teha erinevaid valikuid – kui väliselt seatud reeglipõhised, tehnilised, funktsionaalsed või informatsioonilised piirangud välistavad loomingulise vabaduse, siis ei ole autoril reaalsel võimalust teha vabu ja loomingulisi valikuid, millisel juhul ei ole tegemist loominguliste valikute ega algupärase teosega.⁴⁶

EK on teose väljendusvormi osas täpsustanud, et autoriõiguse kaitse objekt peab olema väljendunud nii, et see oleks piisavalt täpselt ja objektiivselt identifitseeritav, olgugi et see väljendus ei pea tingimata olema püsiv.⁴⁷ Selle nõude põhjuseks on, et nii autoriõigusega hõlmatud ainuõiguste kaitsmise tagamise eest vastutavad ametiasutused kui ka eraõiguslikud isikud, eelkõige ettevõtjad, peavad olema võimelised selgelt ja täpselt ära tundma kolmandate isikute kasuks kaitstud objektid. Kaitstud objekti identifitseerimise protsessis tuleb välistada igasugune õiguskindlust kahjustav subjektiivsus, mistõttu peab seda objekti saama väljendada täpselt objektiivselt.⁴⁸ Viidatud põhimõttest lähtudes välistas EK otsuses *Levola Hengelo* toiduaine maitse teoseks kvalifitseerimise põhjendades, et toiduaine maitse puhul ei ole aga täpne ja objektiivne identifitseerimine võimalik, kuivõrd toiduaine maitse identifitseerimine põhineb eelkõige maitsetunnetusel ja -kogemusel, mis on subjektiivsed ja muutlikud.⁴⁹

Kokkuvõttes tuleneb käesolevas peatükis viidatud õigusaktidest ja EK praktikast kolm kriteeriumit, millised peavad olema täidetud selleks, et TI looming oleks kvalifitseeritav autoriõigusega kaitstava teosena. TI looming peab olema (1) objektiivselt identifitseeritav toode kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonnas, mis on (2) originaalne ehk autori vabade ja loominguliste valikute tulemus, mis peavad olema (3) väljendatud TI loomingus. TI süsteemid on suutelised looma peaaegu kõiki teosetüüpe, mida on mainitud Berni konventsiooni artikkel 2 lõikes 1, sh uudised, artiklid, luule, muusikateosed, maalid, kaardid, plaanid, visandid, geograafilised kaardid, fotod, filmid jne.⁵⁰ Võttes arvesse, et suur osa TI loomingust kuulub selgelt kirjanduse, teaduse või kunsti valdkonda, siis tekitab esimene kriteerium TI loomingu autoriõigusega kaitsmisel harva probleeme. Seetõttu keskendub TI loomingu analüüs praktikas enim teisele ja kolmandale kriteeriumile.⁵¹ See tähendab, et praktikas seisneb TI loomingu

⁴⁵ C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace*, p 50.

⁴⁶ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektooraat (Euroopa Komisjon), lk 78.

⁴⁷ C-310/17, *Levola Hengelo*, p 40.

⁴⁸ C-310/17, *Levola Hengelo*, p 41.

⁴⁹ C-310/17, *Levola Hengelo*, p-d 42-44.

⁵⁰ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektooraat (Euroopa Komisjon), lk 80.

⁵¹ *Ibid*, lk 7.

autoriõiguse kaitse analüüs eelkõige küsimuses, kas TI looming on autori loominguliste valikute tulemus, mis on TI loomingus väljendatud. See on lahutamatus seoses TI loomingu autori küsimusega: kelle loominguliste valikute väljendus on TI looming ehk kes on TI loomingu autor. Autoriõigus on olemuslikult seotud autoriga ja ilma autorita ei saa autoriõigust tekkida. Selle kohta on tabavalt öeldud Euroopa Komisjoni tehisintellekti teemalises uuringus: „Teos ja autor on ühe ja sama mündi kaks külge. Autoriõiguses ei eksisteeri teost ilma autorita, samas ei ole teose puudumisel ka autorit.“⁵² Eeltoodust tuleneb, et TI loomingut saab käsitleda autoriõigusega kaitstud teosena üksnes juhul, kui on võimalik kindlaks määrata autor, kelle loomingulised valikud väljenduvad TI loomingus. Küsimust, kellele kuuluvad loomingulised valikud TI loodud tulemis ja keda võiks seega pidada TI loomingu autoriks, käsitletakse lähemalt järgmistes alapeatükkides.

1.2. Tehisintellekti käsitlemine autorina

Rääkides TI loomingust kui autoriõigusega kaitstavast teosest, tekib paratamatult küsimus, kas TI ise saab olla teose autor. Kuna valdavas enamuses jurisdiktsioonides, sh ELi õiguses, ei ole TI loomingu autoriõiguse eriregulatsiooni, tuleb analüüsida kehtiva õigusega kehtestatud autori definitsiooni ja autoriks olemise eeldusi ning hinnata, kas TI mahub selle definitsiooni sisse. Et traditsiooniliselt on autoriõigus kaitsnud just inimeste loomingulise tegevuse tulemusi, siis on antud kontekstis keskse tähtsusega küsimus, kas kehtiva autoriõiguse regulatsiooni alusel on võimalik masina autorsus või kas üksnes inimene saab olla autor. ELi tasandil ei ole kehtestatud harmoneeritud autori määratlust – direktiiv 2001/29/EÜ, TRIPS ega ka WIPO autoriõiguse leping ei määratle termini „autor“ tähendust ning vaikivad autoriõiguse omaniku ainuõiguste teostamiseks vajaliku õigusvõime osas. Samuti ei ole nimetatud õigusaktides sätestatud autoriks olemise eeldusi ega selgesõnaliselt sätestatud, et autor peab tingimata olema inimene. Viimasest tekib küsimus, kas seadusandja tahtis jätta autori mõiste lahtiseks eesmärgiga võimaldada autoriõiguse regulatsiooni vastavalt vajadusele ja olukorrale kohandada, sh ehk isegi jätta seaduse tekst avatuks ka mitte-inimesest autori võimalusele, või alternatiivselt on autor ja autorsus nii sügavalt ja fundamentaalselt seotud inimesega, et seadusandja ei pidanud vajalikuks sätestada midagi, mis on ilmselge.

Kuigi ka Berni konventsioon ei defineeri autorsust, ei anna suuniseid mõiste „autor“ tähenduse kohta ja ei täpsusta selgesõnaliselt, et autor peab olema inimene, viitavad sellele sätted selgelt

⁵² Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 76.

inimese ja autorsuse seosele. Berni konventsiooni artiklites 6bis, 7 ja 7bis viidatakse autori surmale. Mitmes artiklis on viidatud autorile kui kodanikule või autori elukohale (Artiklid 3, 4, 5 ja 15). Samuti on mitmes artiklis viiteid autori isikule (Artiklid 7 ja 15). Artikkel 6bis sätestab autori moraalsed ehk isiklikud õigused nõuda autorsust teosele ja vaidlustada nimetatud teose mistahes moonutamine, lühendamine või muu muutmine või teose väärtust kahandav muu tegevus, mis haavab autori au ja väarikust. Kuigi üheski viidatud Berni konventsiooni artiklitest ei ole selgesõnaliselt öeldud, et autor peab tingimata olema inimene, saab nende sisust sellise eelduse siiski välja lugeda. Alates autori surmast ja kodakondsusest, lõpetades autori au ja väarikusega – selgelt on need kõik vahetult ja olemuslikult inimesele omased. Nendest ja muudest Berni konventsiooni sätetest tuleneb, et seadusandja ei näinud ette võimalust konventsiooni kohaldamiseks mitte-inimesest autoritele. Seega tuleb järeldada, et Berni konventsiooniga tagatud autoriõiguse kaitse kehtib üksnes inimesest autorite teostele. Ka juhtivad Berni konventsiooni eksperdid on nõustunud, et selline inimsuse nõue võib kehtida vaikimisi.⁵³ Inimesekeskset autori käsitlemist kinnitavad ka ELi õigusaktid. Direktiivi 2009/24/EÜ⁵⁴ artikkel 2 lg 1 ja direktiivi 96/9/EÜ⁵⁵ artikkel 4 lg 1 sisaldavad arvutiprogrammide ja andmebaaside autorsuse kohta sarnase sisuga sätteid, mille kohaselt arvutiprogrammi või andmebaasi autoriks on vastava objekti loonud füüsiline isik või füüsiliste isikute rühm või, kui liikmesriigi õigusaktid seda lubavad, selliste õigusaktidega õiguste omanikuks määratud juriidiline isik. Viidatud sätetest tuleneb, et reeglina on autoriks füüsiline isik, kuid liikmesriikidel on lubatud sellest reeglist kõrvale kalduda. Inimesekeskne käsitus on läbiv ka ELi liikmesriikide õiguses. Eestis on kehtestatud autori definitsioon: teose autoriks on füüsiline isik või füüsilised isikud, kes on selle teose loonud (AutÕS § 18 lg 2). Teistes EL liikmesriikide autoriõigust reguleerivates õigusaktides on samuti autori mõiste seotud füüsilise isikuga, kui mitte otseselt, siis vähemalt läbi viidete autori elule ja surmale.⁵⁶

⁵³ Ricketson, S., People or machines? The Berne Convention and the Changing Concept of Authorship. – JLA 1991/1; Ginsburg, J. C. People Not Machines: Authorship and What It Means in the Berne Convention. – IIC 2018/49, lk 131-132.

⁵⁴ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 23. aprilli 2009. aasta direktiiv 2009/24/EÜ arvutiprogrammide õiguskaitse kohta. – ELT L 111, 05.05.2009, lk 16-22.

⁵⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11. märtsi 1996. aasta direktiiv 96/9/EÜ andmebaaside õiguskaitse kohta. – ELT L 77, 27.03.1996, lk 20-28.

⁵⁶ Tekijänoikeuslaki. (1961) – FinLex.fi. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1961/19610404>, (15.04.2023), § 41; WIPO. Italian Copyright Statute. Law No. 633 of April 22, 1941 for the Protection of Copyright and Neighboring Rights. – Unofficial Draft English Version. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it211en.pdf>, (15.04.2023), artiklid 23 ja 25.

USAs on inimauteursuse nõuet tunnustanud juba üle 200 aasta.⁵⁷ USA Autoriõiguse Ameti praktika kompendium sätestab selgesõnaliselt inimese autorsuse nõude: amet registreerib originaalse autoriõigusega kaitstud teose eeldusel, et teos on loodud inimese poolt.⁵⁸ Mõiste „autorsus“ viitab inimese autorsusele, täpsemalt, et teos saaks olla autoriõigusega kaitstud, peab see võlgnema enda päritolu inimesele.⁵⁹ Amet ei registreeri teoseid, mis on toodetud masinaga või pelgalt mehaanilise protsessiga, mis töötab juhuslikult või automaatselt ilma inimese loomingulise panuse või sekkumiseta. Otsustav küsimus on selles, kas teosel on põhimõtteliselt inimesest autor, kus arvuti või muu seade on pelgalt abistav instrument, või on traditsioonilised autorsuse elemendid teoses (kirjanduslik, kunstiline või muusikaline väljendus; valiku, paigutuse jms elemendid) tegelikult välja mõeldud ja teostatud mitte inimese, vaid masina poolt.⁶⁰ Inimauteursuse printsiipi USA autoriõiguses on käsitletud paljudes kontekstides.⁶¹ Kõige kuulsam nendest on *Naruto versus Slater* ehk n.ö PETA-kaasus,⁶² milles Põhja-California kohus otsustas, et ahvi poolt kaameraga tehtud portreefotod ei saa olla autoriõigusega kaitstud, sest need ei ole otseselt inimese pingutuse/töö tulemus.⁶³ Aastatepikkuse praktika jooksul ei ole ükski USA kohus ega asutus veel võtnud initsiatiivi inimauteursuse printsiibi kehtivuse kahtluse alla seadmiseks ja on tugevalt kinni pidanud arusaamast, et autorsus hõlmab midagi olemuslikult, ainulaadselt inimlikku.⁶⁴

Õiguskirjanduses ollakse nii Mandri-Euroopa kui Anglo-Ameerika autoriõiguse käsitlustes üksmeelel, et autor saab kehtiva autoriõiguse alusel olla vaid inimene. Näiteks C. E. Mammen ja C. Richie arvavad, et kuigi ELi õigusaktides ei ole kusagil selgesõnaliselt öeldud, et autoriõiguse teke eeldab inimesest loojat, siis ELi autoriõiguse inimesekeskne fookus muutub ilmselgeks, kui süveneda autoriõiguse õigusaktidesse ja kohtupraktikasse. Näiteks originaalsuse kriteerium tugineb täielikult inimese loomingulise tegevuse eeldusel – teos on originaalne siis, kui see on inimesest autori loominguliste valikute tulemus.⁶⁵ Ka M. Kop

⁵⁷ Mammen, C. E., Richey, C. AI and IP: Are Creativity and Inventorship Inherently Human Activities? – FIU Law Review 2020/14 (2), lk 277.

⁵⁸ United States Copyright Office. Compendium of U.S. Copyright Office Practices. Third Edition. (2021). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/comp3/docs/compendium.pdf>, (15.04.2023), p 306.

⁵⁹ United States Copyright Office. Compendium of Copyright Office Practices. Second Edition. (1984). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/history/comp/compendium-two.pdf>, (15.04.2023), p 202.02 (b).

⁶⁰ United States Copyright Office. Compendium of U.S. Copyright Office Practices. Third Edition. (2021), p 313.2.

⁶¹ Mammen, C. E., Richey, C., lk 277.

⁶² United States District Court Northern District of California. 28.01.2016. *Naruto versus David John Slater*, 15-cv-04324-WHO. – <https://casetext.com/case/naruto-v-slater> (07.04.2023).

⁶³ RUIPÉREZ, C. jt. New Challenges of Copyright Authorship in AI. (10.06.2017) – Ateena: ICAI 2017, lk 294.

⁶⁴ Mammen, C. E., Richey, C., lk 277.

⁶⁵ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 70.

arvates ei tunnustata kehtivas õiguses mitte-inimesele kuuluvat autoriõigust. Autoriõigus on fundamentaalselt seotud inimeseks olemisega.⁶⁶ T. W. Dornis nõustub, et kõikides õigussüsteemides osutub mitte-inimeste ja tehniliku loovuse autoriõigusega kaitsmise ületamatuks takistuseks see, et autorsuse ja autoriõiguste tekke *sine qua non* eeltingimus on inimese loominguline panus.⁶⁷ B. Lu nõustub, et õiguskirjanduses on üldiselt konsensus vähemalt ühe põhilise mõiste „autor“ osas, nimelt see, et autor saab olla üksnes inimene.⁶⁸

Käesolevas alapeatükis viidatud õigusaktide, kohtupraktika ja õiguskirjanduse valguses peab asuma järeldusele, et kehtiva ELi autoriõiguse alusel saab autoriks olla üksnes inimene ning teosele autoriõiguse tekke eeltingimus on, et see on inimesest autori vabade ja loominguliste valikute tulemus. Eeltoodu tähendab vältimatult, et TI kui masin ei saa olla teose autor ja TI loomingule autoriõiguse tekkimiseks peab sellel olema inimesest autor. Selleks peavad loomingulised valikud TI loodud teoses olema omistatavad vähemalt ühele loomeprotsessis osalenud inimesele. Juhul, kui TI loodud tulemit ei saa mitte kuidagi pidada ühegi inimese loominguliste valikute tulemuseks, siis ei saa seda kvalifitseerida teoseks ning autoriõigust ei teki.

1.3. Tehisintellekti abil loodud teose autor

Traditsiooniline autorsuse mudel näeb välja järgmine: romaanikirjanik või kunstnik esmalt kujutab teost ette ja seejärel kasutab oma oskusi, et see vaimusilmast lõuendile või lehele üle kanda. Autoriõiguse aluseks olevad põhimõtted hõlmavad autorsuse viise väljaspool seda mudelit: autor, kes eemaldab end füüsilisest loomisprotsessist, tuginedes mehaanilistele tööriistadele, assistentidele või loodusjõududele, ei pruugi autorsuse staatusest loobuda.⁶⁹ Ei ole kahtlust selles, et autorid saavad kasutada masinaid vahendina teoste loomisel ning läbi selle protsessi loodud teosed on autoriõigusega kaitstavad üle maailma. Erinevate vahendite, sh arvutite, tarkvara ja masinate kasutamine teoste loomise eesmärgil on tavapärane nähtus ning nende autoriõiguse kaitse ei ole tänapäeval kahtluse all. J. Grimmelmann ütles tabavalt, et suur osa autoriõigusega kaitstud teostest sünnivad digitaalsena. Need teosed ei ole kõrvalekalded tavalisest loovuse protsessist – aina enam, need on tavaline loovuse protsess.⁷⁰

⁶⁶ Kop, M. AI & Intellectual Property: Towards an Articulated Public Domain. – TIPLJ 2020/28 (3), lk 303.

⁶⁷ Dornis, T. W. Artificial Creativity: Emergent Works and the Void in Current Copyright Doctrine. (16.09.2019) – YjoLT 2020/12, lk 7, lk 24.

⁶⁸ Lu, B. A Theory of 'Authorship Transfer' and its Application to the Context of Artificial Intelligence Creations. – QMJIP 2021/11 (1). Avaldatud veebis: Edward Elgar Publishing 2021, lk 4-6.

⁶⁹ Ginsburg, J. C., Budiardjo, L. A. *Authors and Machines*. – Berkley Tech. L. J. 2019/34, lk 368.

⁷⁰ Grimmelmann, J. There 's No Such Thing as a Computer-Authored Work - And It's a Good Thing, Too. – Columbia Journal of Law & the Arts 2016/39, lk 407.

Autoriõiguses valitseb üldine konsensus selles, et masina abi ei välista inimesest autori staatust. Selge näide sellest on fotode autoriõiguslik kaitse.⁷¹ Põhjus, miks masinate abil loodud teostele tekib autoriõigus, on see, et need teosed kujutavad endast siiski inimesest autori loominguliste valikute tulemust. Samamoodi on inimese loominguliste valikute tulemuseks teosed, mille loomisel on vahendina kasutatud arvutit või tarkvara (nt videotöötlus, digitaalne muusikaloome jne). Nagu märgib T. W. Dornis, siis sellisel viisil arvuti abil loodud tooted ei ole erinevad kirjutamiseks kasutatavast pliiatsist või fotograafiateoste loomiseks kasutatavast fotoaparaadist.⁷²

Euroopa Komisjon on EK otsuses *Painer* kehtestatud põhimõtete pinnalt järeldanud, et selleks, et mingi objekt oleks kvalifitseeritav originaalse teosena, võib piisata inimese loomingulisest panusest üksnes teose kontseptuaalses või ettevalmistavas staadiumis. Komisjon toob võrdluseks kontseptuaalse kunsti (s.o kontseptualism, ideekunst), milles enamik, kui mitte kõik loomingulised valikud tehakse kontseptuaalsel tasandil enne teose loomeprotsessi algust. Kontseptuaalsed kunstnikud töötavad sageli „esitades ideid kirjalikus vormis, juhiste kogumina, jättes nende teostamise või täideviimise teistele.“⁷³ Vaatamata sellele, et kogu tegelik loomeprotsess võib teiste inimeste töö, on peetakse kontseptuaalse kunsti teose autoriks üldjuhul just idee loonud isikut. Eelnevast tuleneb, et loomiseks kasutatav vahend, olgu see arvuti, tarkvara, fotoaparaat või kasvõi pliiats, ei ole takistuseks autoriõiguse tekkimisele eeldusel, et lõplikus vahendi abil loodud teoses väljendub inimesest autori looming. Loomingulised valikud võivad aset leida erinevates loomeprotsessi faasides, kusjuures inimese panus üksnes teose kontseptuaalses faasis võib olla piisav temale autoriõiguse tekkimiseks.

Samal põhimõttel võib vahendi rolli täita ka TI ning TI loomingus võib olla inimesest autori intellektuaalne panus. Kui inimene kasutab teose loomiseks TI süsteemi, tehes seejuures loomeprotsessis vabu valikuid, mis väljenduvad loodud teoses, siis on tegemist TI abil loodud teosega. T. W. Dornise hinnangul mahuvad sellised TI abil loodud teosed inimese intellektuaalse loominguga väljenduse definitsiooni alla ning püstitavad seega harva uusi autoriõiguse probleeme.⁷⁴ Autoriõiguse doktriin ja kohtupraktika toetavad seisukohta, et autonoomse TI süsteemi poolt toodetud objekt võib kvalifitseeruda ELi autoriõiguse alusel

⁷¹ Ciani, J. Learning from Monkeys: Authorship Issues Arising from AI Technology. – Oliviera, P. M., Novais, P., Reis, L. P. (toim). Progress in Artificial Intelligence. 19th EPIA Conference on Artificial Intelligence, EPIA 2019. Vila Real, Portugal, September 3–6, 2019, Proceedings, Part I. Vila Real: EPIA 2019, lk 276.

⁷² Dornis, T. W., lk 7.

⁷³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 73.

⁷⁴ Dornis, T. W., lk 7.

kaitstud teoseks tingimusel, et inimene algatas ja kavandas teose loomise ning hiljem töötles TI loodud tulemit looval viisil.⁷⁵ Teisisõnu, inimese panus üksnes kavandamise ja töötlemise faasides võib olla piisav TI loomingule autoriõiguse tekkimiseks.

Üks õigusteadlaste koolkond usub, et inimese poolt TI süsteemi loomise, programmeerimise, arendamise, õpetamise ja kalibreerimise käigus tehtud valikud on alati käsitletavad intellektuaalse loominguna, mis väljendub TI loodavas tulemis ja on aluseks autoriõiguse tekkele.⁷⁶ W. Zhao arvates kuulub looming TI loomingus inimestele, kes määravad ja kontrollivad TI ideesid ja tegevust, olgugi et läbi tarkvara, kuivõrd TI loomingu loomeprotsess saab alati alguse inimeste tegevusest.⁷⁷ J. Ciani arvab, et fundamentaalsed probleemid teose autorsuse määramisel autorile, kes on teose olemasolu eest põhjuslikult vastutav, on rohkem näilised kui tegelikud: vanamoodsad pliiatsi ja paberitööd tõstatavad kõik samad küsimused, midagi uut ei ole päikese all.⁷⁸ Selle lähenemisviisi pooldajad võrdlevad sageli TI loomingu autoriõiguse küsimust fotograafiateoste käsitleusega nende algusaegadel. Ajal, mil fotograafia oli täiesti uus nähtus, käis autoriõiguses diskussioon selle üle, kas inimese loova sisendi jaoks jääb piisavalt ruumi. Vaieldi, et osaliselt mehaaniline protsess valguse jäädvustamiseks läbi kaamerasilma takistas inimese autorsust. Paljudes riikides ei olnud autoriõiguslik kaitse esialgu fotograafilistele teostele võimalik, kuna esinesid tõsised kahtlused tootmisprotsessis inimesest looja olemasolu osas ja seetõttu ka foto enese originaalsuse puudumise osas.⁷⁹ Oscar Wilde'i ikooniline foto pidi jõudma 1884. aastal kuni USA Ülemkohtuni, enne kui mehaaniliselt toodetud loomingu autoriõigust tunnustati.⁸⁰ Saksa õiguses ei antud fotodele täielikku autoriõiguslikku kaitset kuni 1965. aastani.⁸¹ Tänapäeval ei ole enam kahtlust selles, et kuigi fotograafiateosed on loodud masina abil, on need autoriõigusega kaitstud, kuna fotograaf saab oma loomingulise panuse anda mitmes erinevas teose loomeprotsessi staadiumis.⁸² See kehtib siiski eeldusel, et kaamerat kasutatakse kui tööriista ja see ei loo ise ilma inimese sekkumiseta.⁸³ C. Ruiperez jt küsivadki, kas TI loomingu puhul ei või olla sarnaselt

⁷⁵ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirekoraat (Euroopa Komisjon), lk 82.

⁷⁶ *Ibid*, lk 79.

⁷⁷ Zhao, W. AI Art, Machine Authorship, and Copyright Laws. – American University Intellectual Property Brief 2020/12 (1), lk 8.

⁷⁸ Ciani, J., lk 276.

⁷⁹ De Cock Buning, M. Artificial Intelligence and the Creative Industry: New Challenges for the EU Paradigm for Art and Technology by Autonomous Creation. – Barfield, W., Pagallo, U. (koost). Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing 2018, lk 524.

⁸⁰ Chesterman, S., lk 835.

⁸¹ De Cock Buning, M., lk 524.

⁸² C-145/10, *Painer*, p 90.

⁸³ Ruipérez, C. jt., lk 294.

fotograafiateostega nii, et TI loomingule kohaldub samasugune kaitse nagu fotodele, mis on jäädvustatud fotokaameraga, mis ei lakka ühelgi hetkel olemast masin, mille parameetrid on paika pandud inimese poolt.⁸⁴

Kuid TI tootmiseks tehtud tegevused (sh programmeerimine, funktsionaalsuste arendamine, õpetamine) on fundamentaalselt erinevad TI loomingu loomiseks tehtud toimingutest ning loomingulisi valikuid TI tootmisprotsessis ei tohiks võrdsustada loominguga TI loomingus. Ka siin võib tuua paralleeli fotograafiateostega. TI programmeerija on võrreldav fotokaamera looja või tootjaga. Selgelt on fotokaamera loojal kaamera suhtes kas autoriõigus või muud intellektuaalomandi õigused, kuid see ei tähenda, et kaamera loojal on autoriõigus ka igale fotole, mis tema loodud kaameraga pildistatakse. Sarnaselt on TI programmeerijal selgelt autoriõigus TI-le kui tema loodud arvutiprogrammile, kuid see ei anna alust arvata, et programmeerijale kuuluvad automaatselt selle TI loomingu autoriõigused. Samamoodi ei oma tekstitöötlusprogrammi *MS Word* õiguste omanik Microsoft selgelt õigusi *MS Word* programmi kasutajate loodud tekstidokumentides. Eeltoodust tuleneb, et inimese intellektuaalne panus TI arendamise käigus, mille alusel tekib autoriõigus TI-le kui arvutiprogrammile, ei ole tingimata võrdne intellektuaalse loomingu väljendusega TI loomingus, mille alusel tekib autoriõigus TI loomingule. TI süsteemi arendamiseks inimese tehtud loominguliste valikute alusel saab lisaks TI süsteemile endale tekkida autoriõigus selle TI loomingule üksnes juhul, kui need valikud väljenduvad otseselt TI loodud tulemis.

Hea näide TI süsteemist, mille loodud teostes on selgelt olemas inimese intellektuaalne panus, on popmuusikat kirjutav tarkvara *Flow Machines*.⁸⁵ Kasutaja valib *Flow Machines* tarkvara kasutamiseks žanri, stiili ja annab tarkvarale sisendiks enda kirjutatud laulusõnad. Selle sisendi põhjal loob tarkvara vastavalt kasutaja määratud kriteeriumitele meloodia, kasutades selleks enda tohtu muusikaandmebaasi andmeid.⁸⁶ Selle näite puhul on lõplikus muusikateoses selgelt vähemalt mingil määral olemas inimese loominguline panus, kuivõrd inimene on andnud sisendiks laulusõnad ning teinud teisi loomingulisi valikuid nagu stiil ja žanr, mis väljenduvad lõplikus teoses. Et *Flow Machines* kasutaja valikud väljenduvad tarkvara loodud muusikateoses, peab teose autorsus vähemalt osaliselt kuuluma kasutajale. Seega kui TI ja kasutaja (operaator) teevad teose loomisel koostööd ning kasutaja annab loomisprotsessis valikuid tehes teosesse oma loomingulise panuse, siis tuleb seda kasutajat pidada selle teose

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Flow Machines. – Flow-Machines.com. <https://www.flow-machines.com/> (15.04.2023).

⁸⁶ Ruipérez, C. jt., lk 292.

autoriks või vähemalt kaasautoriks. Analoogia korras võib TI loominguga autoriks pidada TI arendajat või muud TI loomeprotsessis osalenud isikut, kelle valikud väljenduvad TI loomingus.

Kui kaks või enam inimest teevad teose loomisel koostööd ja nende individuaalseid loomingulisi panuseid ei ole võimalik eraldada, on saadud ühine teos, milles iga loomisesse panustanud isikut käsitletakse kaasautorina.⁸⁷ Enamik ELi liikmesriikide autoriõiguse seaduseid nõuavad lisaks, et kaasautorid töötavad ühise nägemuse kohaselt, mis muudab ühise teose „kooskõlastatud loominguliseks tööks“.⁸⁸ Kui ainult üks koostööpartneritest osaleb loomingulistes valikutes ja teine on taandunud vaid abilise rolli, kvalifitseerub autoriks ainult loovalt tegutsev isik ja ühist autorsust ei teki.⁸⁹ Näide kooskõlastatud loomingulisest TI abil loodud tööst on „*The Next Rembrandt Project*,“⁹⁰ mille raames TI abil loodud õlimaali oli terve meeskonna TI arendajate, inseneride, kunstiajaloolaste ning teiste loomeprotsessiga tihedalt seotud inimeste ühise loomingulise töö tulemus.⁹¹ Kõik need isikud, kes on tulemuseks saanud maali andnud oma loomingulise panuse, on tõenäoliselt käsitletavad kaasautoritena.

Eeltoodud näidetest ja selgitustest tuleneb, et TI abil loodud teose autoriks on see inimene või need inimesed, kes on TI loomingusse andnud oma loomingulise panuse ja kelle loomingulised valikud väljenduvad TI loodud teoses. Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt on enamasti autoriks TI kasutaja, aga mitte TI arendaja, looja või omanik, välja arvatud juhul, kui arendaja ja kasutaja teevad TI loominguga loomeprotsessis koostööd, mis viitab kaasautorsusele.⁹² Kuid sellega ei ole TI loominguga autoriõiguse küsimus veel ammendavalt lahendatud. Eriarvamusi, vaidlust ja õigusselgusetust TI loominguga autoriõiguse kaitse osas püstitab eelkõige selline autonoomne TI looming, milles pealtnäha puuduvad inimesest autori loomingulised valikud.

1.4. Tehisintellekti poolt loodud teose autor

Idee täielikult TI poolt loodud teostest võib tunduda võimatu, kuivõrd selgelt ei ehita ükski TI süsteem end ise valmis ega hakka iseseisvalt ilma inimese panuseta teoseid looma. T. W. Dornis nendib, et ilma inimese poolt produktiivse ja loomingulise TI loomiseta ning loomeks

⁸⁷ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 76.

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ The Next Rembrandt. Can the Great Master Be Brought Back to Create One More Painting? – Nextrembrandt.com. <https://www.nextrembrandt.com/>, (16.04.2023).

⁹¹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 85.

⁹² *Ibid.*, lk 8.

vajalike tingimuste loomiseta ei saaks TI loomingut eksisteerida.⁹³ J. Drexl jagab sarnast seisukohta: TI vajab selgelt inimese panust vähemalt protsessi alguses, s.o TI loomiseks ning TI-le sisendandmete andmiseks, et TI-l oleks võimalik õppida oma funktsiooni täitma.⁹⁴ Tõepoolest, käesoleval ajal ei ole TI tehnoloogia veel nii arenenud, et saaks rääkida täielikult autonoomsest TI-st, mis suudab iseseisvalt luua kõik tingimused teoste loomiseks. Selles mõttes käib TI looming alati käsikäes mingil kujul inimese sekkumisega, olgu see siis TI tarkvara arendamine, õpiandmete kogumine ja valik, loomeprotsessi järelevalve vms. Seega on inimese panus vähemalt TI enda tootmisprotsessis alati olemas (v.a üksikud erandid, kus on tegemist n.ö tarkvara poolt loodud tarkvaraga). Nagu on öelnud C. Hartmann jt, et pigem ei ole küsimust selles, kas TI loomisel on inimese panus. Autoriõiguse kontekstis on tänapäeval palju aktuaalsem küsimus, kas, ja mis ulatuses, on füüsilise isiku panus – nii väike kui tahes – TI loomingusse piisav autoriõiguse tekkeks.⁹⁵

Kaasaegsete masinõppivate loominguliste TI süsteemide puhul võib olla nii, et ükski loomeprotsessis osalenud inimene, isegi mitte TI tarkvara programmeerija, ei oska ette näha TI loodavat tulemust.⁹⁶ Siit tuleb välja tähtis erisus traditsiooniliste arvutite ja TI abil loodud teoste vahel: kui arvuti täidab tulemi loomisel täpselt kasutaja käsklusi ja allub täielikult kasutaja kontrollile (nt Photoshop, Microsoft Word), siis TI võib oma tulemuse luua täiesti iseseisvalt, eraldatuna inimese loomingulistest valikutest ja mis kõige olulisem, inimesele arusaamatul ja ettenägematul viisil. TI süsteemid, mille loomeprotsess on n.ö „must kast“ ehk mille loodavaid tulemusi ei oska ette näha isegi nende loojad, püstitavad küsimuse, kas selliste TI süsteemide looming on inimese loominguliste valikute tulemus või mitte. Inimese panus masinõppiva TI süsteemi loomeprotsessis seisneb peamiselt masinõppiva algoritmi valimises või arendamises, hüperparameetrite seadmises, andmete sildistamises, ning programmi arhitektuuri arendamises.⁹⁷ Sisuliselt on inimese roll selliste TI süsteemide puhul eelkõige just TI enda programmeerimisel ja arendamisel, mille järel TI loob ise lõpliku tulemi.

Hea näide „mustast kastist“ on masinõppiv loominguline võrgustik (inglise keeles *creative adversarial network*) AICAN,⁹⁸ mis on spetsiifiliselt programmeeritud looma uut kunsti, s.o midagi erinevat algoritmile sisendiks antud andmehulgast, mis antud juhul koosneb tuhandetest

⁹³ Dornis, T. W., lk 31.

⁹⁴ Dornis, T. W., lk 8.

⁹⁵ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 78.

⁹⁶ Dornis, T. W., lk 8.

⁹⁷ Drexl, J. jt., lk 10.

⁹⁸ AICAN. Art of the Future, Now. (2018). – Aican.io. <https://aican.io/>, (30.03.2023).

maalidest alates 14. sajandist.⁹⁹ Isegi programmeerijad, kes on AICAN koodi kirjutanud, ei tea miks AICAN otsustab luua just selliseid unikaalseid originaalteoseid, nagu see loob. Sel põhjusel peavad AICANi loojad seda intelligentseks kunstnikuks ning loovaks koostööpartneriks.¹⁰⁰ Teine näide sellist tüüpi loomingust oleks 2018. aastal loodud videoinstallatsioon „*Memories of Passerby I*“ – masin, millesse programmeeritud autonoomne TI kasutab neuraalvõrgustike süsteemi, et lõputult luua kordumatuid portreesid inimestest, keda ei eksisteeri.¹⁰¹ Veel võib selliseks loominguks pidada hiljuti palju diskussiooni tekitanud jutuvestmisroboti *ChatGPT* toodangut, mis on võimeline kasutajalt lihtsa käskluse saamisel koheselt looma mistahes teemal erinevat tüüpi kirjandusteoseid, sh artikleid, ilukirjanduslikku sisu, luulet, stsenaariume jne.¹⁰²

Selliste TI süsteemide puhul, milles inimesest kasutajal ei ole olnud muud rolli kui TI-le loomeprotsessi algatamiseks käskluse andmine, ei ole mõistlikult võimalik omistada kasutajale mis tahes loomingulisi valikuid, mis väljenduvad TI loodud lõpptulemuses. Samuti on raske nõustuda sellega, et selliste TI süsteemide loomingus väljenduvad arendaja loomingulised valikud, kui arendaja tegevus on lõpptulemusest niivõrd eraldatud, et arendaja ei ole isegi teadlik konkreetse objekti loomeprotsessist, rääkimata selle kontrollimisest. Kui TI loodud tulemis ei ole mõistlikult võimalik omistada inimesest kasutajale või muule füüsilisele isikule loomingulisi valikuid, siis on tegemist TI autonoomse loominguga. Isegi kui nõustuda Euroopa Komisjoni seisukohaga, et praegusel ajal ei eksisteeri veel sellist TI loomingut, milles ei ole inimese loomingulist panust võimalik identifitseerida,¹⁰³ siis kiirelt areneva TI tehnoloogia valguses on kindel, et lähitulevikus saab reaalsuseks. Seetõttu on TI loomingu autoriõiguse küsimusi analüüsides ja intellektuaalomandi õiguste regulatsiooni arendamist kaaludes oluline keskenduda sellistele TI loodud teostele, milles ei ole võimalik tuvastada inimese loomingut, s.o milles on igal tajutaval ja jälgitaval moel teinud loomingulised valikud TI autonoomselt.

Inimese looming on *conditio sine qua non* autoriõiguse tekkimiseks. Võttes arvesse, et teatud loominguliste TI süsteemide autonoomselt loodud tulemites ei ole võimalik välja lugeda ühegi inimese loomingulisi valikuid, on ainuke võimalik järeldus, et inimese loomingu kriteerium ei

⁹⁹ Is artificial intelligence set to become art's next medium? (12.12.2018). – Christies.com. <https://www.christies.com/features/a-collaboration-between-two-artists-one-human-one-a-machine-9332-1.aspx>, (16.04.2023).

¹⁰⁰ AICAN. – Aican.io.

¹⁰¹ Klingemann, M. *Memories of Passersby I (Companion Version)*. (2018). – Artsy.net. <https://www.artsy.net/artwork/mario-klingsmann-memories-of-passersby-i-companion-version-1>, (30.03.2023).

¹⁰² GPT-4. Transforming work and creativity with AI. – OpenAI.com. <https://openai.com/product> (16.04.2023).

¹⁰³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 117.

ole täidetud ja seega ei saa autonoomsele TI loomingule autoriõigust tekkida. See seisukoht on õiguskirjanduses peaaegu universaalselt aktsepteeritud. Näiteks B. Lu leidis, et kui teose originaalsuse eelduseks on inimese isikupära ja loomingulised valikud, siis ei ole mõtet rääkida TI loomingule autoriõigusest, kuivõrd autoriõigust ei saa sellisel juhul tekkida.¹⁰⁴ M. De Cock Buning on samuti inimaatorsuse nõude pinnalt järeldanud, et kui see, kes on teose looja, ei ole võimeline inimese loominguks, siis ei ole see tõenäoliselt ka võimeline looma autoriõigusega kaitstavaid teoseid.¹⁰⁵ C. Ruiperez jt. jagavad seisukohta, et mitte-inimeste loodud tööd on enamasti *ab initio* selgelt välistatud autoriõiguse kaitse alt ja seega on välistatud mistahes monopolistlik õigus sellistele töödele nende autori kasuks.¹⁰⁶ T. W. Dornis nõustub, et autoriõiguse kaitse TI loodud teostele on endiselt kättesaamatu tulenevalt sellest, et inimese looming on autoriõiguse tekke vältimatu eeldus. See eeldus mitte ainult ei muuda võimatuks autoriõiguse määramise arvutitele või robotitele, vaid piirab lisaks ka autoriõiguste üleandmist TI loomisprotsessis osalenud inimestele.¹⁰⁷ Euroopa Komisjon on kinnitanud, et Berni konventsioonist ega ELi õigusaktidest ei tule liikmesriikidele mingit kohustust anda autoriõiguslik kaitse TI abil loodud tulemustele, mis ei ole inimese loomingule tulemus.¹⁰⁸

Kui autorita autonoomne TI looming ei ole kaitstav autoriõiguse ega muu intellektuaalse omandi õiguse alusel, muutub see osaks avalikust domeenist. Kuivõrd fundamentaalne õigus intellektuaalomandi kaitsele ei ole kohaldatav, kohalduvad automaatselt inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni¹⁰⁹ artikkel 10 ja ELi põhiõiguste harta¹¹⁰ artikkel 11, milles sätestatud teabevabadus annaks kõikidele õiguse kaitseta teoseid mistahes soovitud viisil kasutada.¹¹¹ M. Kop selgitab, et teosed, mis on loodud vaid koodi poolt, ei ole kaitstud. Neid võib kasutada sama vabalt kui õhku. Sellised on praegused seadused nii ELis kui ka USAs.¹¹²

1.5. Tehisintellekti loomingule kaitse naaberõigustega

Üldise autoriõiguse korra kõrval tuntakse ELi õiguses ka autoriõigusega kaasnevaid õigusi (n.ö naaberõigused) ning *sui generis* õigust andmebaaside kaitseks. Kuigi need õigused langevad üldisest autoriõiguse kaitsest väljapoole, on need siiski käesoleva magistr töö teema kontekstis

¹⁰⁴ Lu, B., lk 17.

¹⁰⁵ De Cock Buning, M., lk 521.

¹⁰⁶ Ruiperez, C. jt., lk 294.

¹⁰⁷ Dornis, T. W., lk 12.

¹⁰⁸ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 68.

¹⁰⁹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹¹⁰ Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, 391–407.

¹¹¹ De Cock Buning, M. lk 529

¹¹² Kop, M., lk 303.

relevantsed seetõttu, et paljud õigusteadlased ja akadeemikud peavad neid erirežiime parimaks instrumendiks autorita TI loomingu intellektuaalomandi probleemi lahendamiseks. Sel põhjusel on asjakohane avada ELi autoriõigusega kaasnevate õiguste ja *sui generis* õiguse sisu ning nende kohaldamise võimalusi TI loomingu kaitseks.

Naaberõigused on autoriõigusega seotud ainuõigused, mis pakuvad autoriõigusega sarnast kaitset loomemajanduses tegutsevatele isikutele või üksustele, kes ei kvalifitseeru autoriõigusega kaitstud teoste autoriks.¹¹³ Autoriõigusega kaasnevad õigused erinevad liikmesriigiti, kuid ELi õiguses on ühtlustatud viis kaasnevate õiguste kategooriat. Rentimis- ja laenutamissoiguse direktiivi 2006/115/EÜ¹¹⁴ teises peatükis on ühtlustatud teose esitajate, fonogrammitootjate, filmi esmalavastuse tootjate ning ringhäälinguorganisatsioonide autoriõigusega kaasnevad õigused. Autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi digitaalsel ühtsel turul käsitlev direktiiv (EL) 2019/790¹¹⁵ harmoniseeris lisaks ka ajakirjandusväljaannete kirjastajate õigused. Autoriõigusega kaasnevate õiguste põhjendus on see, et eelnimetatud isikute ja üksuste tegevusest tulenev toodang väärib õiguskaitset, kuna see on seotud autoriõigusega kaitstud teoste kaitsega.¹¹⁶ Lisaks autoriõigusega kaasnevatele õigustele on ELis kehtestatud ka eriregulatsioon andmebaaside kaitseks. Andmebaaside direktiivi 96/9/EÜ¹¹⁷ artikkel 7 kehtestab andmebaasi tegijale *sui generis* õiguse keelata andmebaasi kogu sisust või kvantiteedilt või kvaliteedilt olulisest osast väljavõtte tegemist ja/või selle taaskasutamist, kui selle andmebaasi sisu kogumiseks, kontrollimiseks või esitamiseks on tehtud kvalitatiivselt ja/või kvantitatiivselt oluline investeering. Andmebaasi tegijaks on isik, kes asja algatab ja investeerimisrisiki endale võtab.¹¹⁸

Kehtivad naaberõigused ja andmebaaside *sui generis* õigus võivad olla piisavad autorita TI loomingle kaitse tagamiseks. Näiteks TI loodud audiotekste saab potentsiaalselt kaitsta fonogrammi tootjate õigustega. Fonogrammi mõiste on defineeritud teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvahelise konventsiooni (Rooma

¹¹³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 88.

¹¹⁴ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta direktiiv 2006/115/EÜ rentimis- ja laenutamissoiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas. – ELT L 376, 27.12.2006, lk 28-35.

¹¹⁵ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 17. aprilli 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/790, mis käsitleb autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi digitaalsel ühtsel turul ning millega muudetakse direktiive 96/9/EÜ ja 2001/29/EÜ. – ELT L 130, 17.05.2019, lk 92-125.

¹¹⁶ WIPO. Understanding Copyright and Related Rights. – Šveits: WIPO 2016, lk 27.

¹¹⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 11. märtsi 1996. aasta direktiiv 96/9/EÜ andmebaaside õiguskaitse kohta. – ELT L 77, 27.03.1996, lk 20-28.

¹¹⁸ Direktiiv 96/9/EÜ, põhjendus 41.

konventsioon)¹¹⁹ artikkel 3 p-des b) ja c): fonogramm on esituse helide või muude helide eranditult kuuldeline salvestis ning fonogrammitootja on füüsiline või juriidiline isik, kes esituse helid või muud helid esimesena salvestab. Fonogrammi tootjal on õigus fonogrammi reprodutseerida, üldsusele kättesaadavaks teha ja levitada.¹²⁰ Euroopa Komisjoni uuringu kohaselt mahub fonogrammi määratluse sisse potentsiaalselt mitmesuguseid TI abil või selle poolt loodud heliteoseid, mis on salvestatud otse arvuti kõvakettale või muule digitaalsele seadmele.¹²¹ Et fonogrammitootja õiguste tekkimiseks ei nõuta inimaatorsuse ega originaalsuse kriteeriumi täitmist, siis on praktikas kaitse tekkimiseks vaja vaid seda, et TI loodud tulem kvalifitseerub fonogrammiks ehk teisisõnu helisalvestiseks.¹²² Sarnaselt fonogrammitootjate õigustele ei eelda ka ringhäälinguorganisatsioonide autoriõigusega kaasnevate õiguste tekkimine inimese loomingulist tegevust ega näe ette muid künnisenõudeid. Kõik, mida vaja, on audio- või audiovisuaalse sisu ülekandmine ringhäälinguorganisatsiooni poolt.¹²³ Rooma konventsiooni artikkel 3 punkt f) defineerib ülekandmise (inglise keeles *broadcasting*) kui kujundite ja helide või ainult helide eetri kaudu edastamine üldsusele. Komisjoni uuringu kohaselt võivad ringhäälinguorganisatsioonide kaasnevad õigused kergesti pakkuda kaitset TI loomingule, kui õiguste tekkimise eeltingimused on täidetud, s.o kui ülekanne on automaatselt toodetud ja üldsusele edastatud TI süsteemi poolt. Arvuti abil toimuvad raadioülekanded on juba mõnda aega olnud tavaline nähtus ning nüüd on levimas ka tehisi-DJ'd.¹²⁴ Ka filmitootjate õiguste tekkimiseks pole vaja täita originaalsuse kriteeriumi ega muid lävendinõudeid peale selle, et see peab kvalifitseeruma filmiks, mis on defineeritud kui kinematograafiline või audiovisuaalne teos või liikuvad pildid, koos heliga või ilma.¹²⁵ Seega võimaldavad filmitootjate õigused kaitsta igasugust inimesest autorita TI loodud videosisu, alates valvekaamerate videotest kuni droonide ja satelliidipiltide ning meediakanalite jaoks automaatselt genereeritud videosisuni.¹²⁶ Analoogselt võivad kirjastajate õigused TI loomingule tekkida juhul, kui see on kvalifitseeritav kui ajakirjandusväljaanne.¹²⁷ Ajakirjandusväljaanne on defineeritud kui peamiselt ajakirjanduslikku laadi kirjatööde kogum, mis võib hõlmata ka muid teoseid või materjale, ning mis: kujutab endast eraldiseisvat ühikut

¹¹⁹ Teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvaheline konventsioon, RT II 1999, 27, 165.

¹²⁰ Direktiiv 2001/29/EÜ, artikkel 2 ja artikkel 3 lg 2 p b); Direktiiv 2006/115/EÜ, artikkel 9 lg 1 p b).

¹²¹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 89.

¹²² Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 90.

¹²³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 91.

¹²⁴ *Ibid.*

¹²⁵ Direktiiv 2006/115/EÜ, artikkel 2 lg 1 p c).

¹²⁶ *Ibid.*

¹²⁷ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 92.

sama nime all perioodiliselt väljaantavas või regulaarselt ajakohastatavas väljaandes, näiteks ajalehes või üldist või erihuvi pakkuvas ajakirjas; seab eesmärgiks anda üldsusele uudiste või muude teemadega seotud teavet ning avaldatakse mõnes meediakanalis teenuseosutaja initsiatiivil, toimetuse vastutusel ja kontrolli all.¹²⁸

TI loomingule tekkivad autoriõigusega kaasnevad õigused antakse füüsilisele või juriidilisele isikule, kes algatab ning vastutab autoriõigusega kaasneva õiguse objekti loomise eest.¹²⁹ Enamikul juhtudel on see TI kasutaja, mitte TI arendaja, sest enamasti on just kasutaja see, kes algatab helisalvestise, ülekande, videosisu või ajakirjandusväljaande loomise, aktiveerides TI süsteemi.¹³⁰ Andmebaaside *sui generis* õigus saab sarnaselt autoriõigusega kaasnevate õigustega juba praegu anda TI loomingule kaitse tingimusel, et TI loodud tulem on käsitletav andmebaasina ja selle tootmiseks on tehtud oluline investeering.

1.6. Kehtiva õiguse muutmise vajadus

Eelmistes alapeatükkides on tuvastatud, et TI loomingu autor saab ELi autoriõiguse järgi olla see inimene või need inimesed, kelle loomingulised valikud väljenduvad TI loomingus. Juhul, kui TI loomingus ei ole mõistlikult võimalik tuvastada ühegi füüsilise isiku otsest loomingulist panust, siis ei ole täidetud autoriõiguse tekke tingimused ja TI looming jääb kaitseta. Eeltoodud järelduste valguses keskendutakse käesolevas alapeatükis küsimustele, kas ja miks tuleks ELi autoriõigust muuta seoses TI loominguga.

Õiguskirjanduses on neid, kelle hinnangul kehtivat õiguskorda muuta vaja ei ole ning kelle arvates peakski autonoomne TI looming jääma autoriõigusetu. See seisukoht põhineb eelkõige Mandri-Euroopa autoriõiguse inimesekesksel filosoofial, mille kohaselt on autoriõiguse eesmärgiks inimesest autori isiksuse ja eneseväljenduse kaitse.¹³¹ Autoriõigusest saadav tulu on üks olulisemaid stiimuleid autoritele, kusjuures eelkõige just vähem tuntud kunstnikud ja autorid sõltuvad autoriõigusest saadavast tulust kui elutähtsast sissetulekuallikast.¹³² Argument TI loomingu kaitse vastu seisneb eelkõige selles, et TI-d ei vaja loomiseks stiimulit ega õiglast kompensatsiooni, nagu seda teevad inimesest autorid.¹³³ Niisamuti ei ole TI-l isiksust, seega ei

¹²⁸ Direktiiv (EL) 2019/790, artikkel 2 p 4).

¹²⁹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 91.

¹³⁰ *Ibid.*

¹³¹ Dornis, T. W., lk 32.

¹³² Zhao, W., lk 6.

¹³³ De Cock Buning, M., lk 533.

ole midagi, mida kaitsta, edendada või arendada.¹³⁴ Et autoriõiguse eesmärk on kaitsta ning edendada inimesi ja inimeste loomingut, siis on lihtne järeldada, et inimesest autorita TI autonoomne looming ei vääri ega vajagi autoriõiguse kaitset.

Teine levinud põhjendus TI loomingu autoriõiguse reguleerimise vastu on see, et TI looming on juba kehtiva regulatsiooni alusel piisavalt kaitstud ning TI loomingu autoriõiguse probleem on fiktiivne. J. Grimmelmann on veendunud, et praktilistel eesmärkidel on arvutiga (sh TI-ga) loodud teoste uued autoriõiguse doktriinid kohutav idee. Tema arvates võib TI abil loodud teoste autoriõiguste määramise probleem olla raske probleem, kuid see pole uus probleem. Kuna arvutiga loodud teosed ei erine oma olemuselt teistest teostest, on eriotstarbelistel doktriinidel vähe pakkuda.¹³⁵ J. C. Ginsburg jt nõustuvad, et isegi meie ajastu tehnoloogiliselt kõige arenenumad masinad ei ole midagi enam kui neid kasutavate inimeste ustavad agendid.¹³⁶ Antud seisukoht on selgelt õige TI abil loodud teoste kontekstis – TI abil loodud teostes, milles on võimalik tuvastada vähemalt ühe inimese otsene loominguline panus, kuulub looming ja autorsus sellele inimesele või inimestele, kelle loomingulised valikud teoses väljenduvad. Nende teoste puhul tõesti ei ole autoriõiguse ja autorsuse määratlemine kuigi keeruline. Kuid see seisukoht ei arvesta kõrgetasemeliste TI süsteemide loodud loomingulise sisuga, mille loomeprotsessis on inimese panus minimaalne või olematu. Selline autonoomne TI looming, milles ei väljendu ühegi inimese loomingulised valikud, jääb siiski autoriõiguse kaitseta.

Veel saab TI loomingu kaitse vastuargumendina esile tuua nullsumma argumenti (inglise keeles *zero-sum*). Seda toetab näiteks D. J. Gervais, kes ei vaidlusta seda, et TI loomingu autoriõiguse režiim looks rohkem stiimuleid TI kunstiteoste loomiseks, kuid ta on mures, et rohkem stiimuleid masina loomingule võib tähendada vähem stiimuleid inimese loominguks ja et edendada tuleks ainult inimese loomingut. D. J. Gervais arvab, et ühiskond suudab stiimulitega toetada vaid piiratud hulka loomingut ning seetõttu hakkaksid inimeste ja TI looming sisuliselt omavahel võistlema. Tema arvates peaks kavandatav autoriõiguse regulatsioon TI loomingut heidutama, et säilitada energiat ja ressursse inimeste loomingu jaoks.¹³⁷ C. E. Mammen ja C. Richie on nullsumma argumenti põhjendanud sellega, et kui TI

¹³⁴ Dornis T. W., lk 32.

¹³⁵ Grimmelmann, J. There 's No Such Thing as a Computer-Authored Work - And It's a Good Thing, Too. – JLA 2016/403 (39). U of Maryland Legal Studies Research Paper No. 2016-06, lk 415.

¹³⁶ Ginsburg, J. C., Budiardjo, L. A., lk 343.

¹³⁷ Gervais, D. J. The Machine as Author. – Iowa Law Review 2019/105. Vanderbilt Law Research Paper No. 19-35, lk 2061.

loomingu on kaitstud, võib see kaasa tuua praktiliselt piiramatut autoriõigusega kaitstavate teoste varu. See võib langetada TI loodud teoste turuväärtust või veelgi rohkem koormata inimkunstnikke valdkonnas, kus on niigi raske elatist teenida.¹³⁸ Nullsumma teooriaga nõustuvad paljud noored kunstnikud ja autorid, kes muretsevad selle pärast, et TI loomingu on kunsti- ja loomevaldkonda „üle võtmas“ ning kardavad selle tõttu oma kunsti müüginumbrite ja sissetulekute vähenemist. See vaade on paraku tugevas vastuolus innovatsiooni ja loomingu edendamise eesmärkidega. TI loomingu on täis elemente, mida tavapäraselt peetakse autoriõigusega kaitstavateks. Sellisele loomingu kaitse andmine annab inimloojatele uue loova väljundi ja viib laiemalt inimeste kultuurilise rikastumiseni.¹³⁹ Autoriõiguse kaitse laiendamisel TI loomingu tuleb esmajoones tagada, et see ei muuda inimese loomingu kaitset kuidagi nõrgemaks, vaid üksnes annab juurde. Selliselt toimides ei ole põhjust arvata, et rohkem TI loomingu toob endaga kaasa vähem inimeste loomingu.

Olles käsitlenud levinud argumente TI loomingu autoriõiguse kaitse vastu, tuleb rääkida põhjustest, miks TI loomingu kaitse reguleerimine on vajalik. Esimene TI loomingu kaitse andmise pooltargument põhineb TI loojate majanduslike huvide kaitse ja innovatsiooni edendamisel. C. Ruiperez jt märgivad, et selgelt on intellektuaalomandi reguleerimise üks peamisi eesmärke soodustada loomingu, mis mõjutab tänapäeval majandust väga olulisel määral.¹⁴⁰ Intellektuaalomandi regulatsiooni aluskontseptsioon on see, et innovatsiooni tuleb premeerida. Andes leiutajale teatud monopoli selle üle, mida ta on loonud, saame tal lubada enda leiutise pealt tulu teenida, teenida väärilist tasu ning loodetavasti julgustada teda ja teisi edaspidi leiutama.¹⁴¹ Võttes arvesse märkimisväärset rahalist ja vaimset pingutust, mida nõuab uute toodete loomine, mõjuks innovatsioonile lämmatavalt, kui konkurendid ja turuosalised saaksid leiutisi kasutada ilma selle eest tasu saamata.¹⁴² See innovatsiooni ja loomingu edendamise eesmärk ning vajadus kaitse järele ei kao TI loomingu kontekstis. Vastupidi, selleks, et TI loomingu turg edasi kasvaks ja areneks, peab TI loojatel olema stiimul uute TI süsteemide arendamiseks. Nagu ütleb õigesti M. De Cock Buning, ka TI loojate majanduslikud huvid võivad vajada kaitset.¹⁴³ Arendajad on kahtlemata rohkem motiveeritud loomingu TI tehnoloogiate arendama, kui nad saavad selle eest väärilist tasu.¹⁴⁴ Arendajate ja kasutajate

¹³⁸ Mammen, C. E., Richey, C., lk 284.

¹³⁹ Nagpal, A. Authorship in Works Created by AI. – CLCT 2020/05, lk 9.

¹⁴⁰ Ruipérez, C. jt., lk 294.

¹⁴¹ Davies, C. R., lk 605.

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ De Cock Buning, M., lk 533.

¹⁴⁴ Zhao, W., lk 15.

peamine huvi on vältida TI loomingu avalikku domeeni minekut ja sellega autoriõigusest saadava tulu kaotamist. Praegu kehtiva regulatsiooni alusel jäävad autoriõiguse kaitse alt välja kõige kõrgetasemelisemate TI süsteemide autonoomselt loodud teosed selliselt, et need kuuluvad avalikku domeeni. On ilmselge, et selline õiguslik olukord ei julgusta inimesi uusi loomingulisi TI süsteeme arendama. TI kogukonna liikmed on juba täna hädas reaalse probleemidega autorsuse puudumise küsimustes. Näiteks TI arendajate panuse õigusliku tunnustamise puudumine omab suurt majanduslikku kahju nendele arendajatele, kelle vabalt jagatud (inglise keeles *open source*) algoritme kasutatakse sageli autoriõigusest saadava tulu teenimiseks ilma asjakohaste kompensatsioonide ja tunnustuseta arendajatele.¹⁴⁵ Avaliku domeeni režiim tekitab probleeme ka väljaspool autoriõiguse raamistikku. 2018. aastal esitati EPOle kaks Euroopa patenditaotlust, mille leiutajana oli märgitud masin nimega DABUS.¹⁴⁶ EPO lükkas taotlused tagasi põhjusel, et Euroopa patenditaotluses nimetatud leiutaja peab olema füüsiline isik. Need otsused ka vaidlustati, kuid EPO jäi apellatsiooniasemes oma otsusele kindlaks põhjusel, et leiutaja peab olema õigusvõimeline isik.¹⁴⁷ C. Ruiperez jt küsivad siinkohal tabavalt, et kui TI loodud teosed ei kuulu intellektuaalomandi kaitse alla, siis mis stiimul on arendajatel luua uusi TI süsteeme. Ehk on aeg vaadata üle kohaldatavad õigusaktid, et julgustada loomingut kõigis selle aspektides.¹⁴⁸

Teiseks on TI loomingu autoriõigusega kaitsmiseks lisaks TI loojate majanduslike huvide kaitsele ka oluline laiem majanduslik põhjus. Komisjoni avaldatud valge raamatu andmetel kujutavad Euroopa investeeringud teadustegevusse ja innovatsiooni endast ainult murdosa avaliku ja erasektori investeeringutest maailma teistes piirkondades. Kui 2016. aastal investeeriti Euroopas TI tehnoloogiatesse umbes 3,2 miljardit dollarit, siis Põhja-Ameerikas oli investeeringuid umbes 12,1 miljardit ja Aasias 6,5 miljardit dollarit.¹⁴⁹ Aastaks 2021 olid ELi TI investeeringud kasvanud umbes 6,5 miljardi dollarini, kuid sama ajaga jõudis USA investeeringute tase ligi 53 miljardi dollarini.¹⁵⁰ Viidatud numbrid näitavad väga selgelt, et EL on käesoleval ajal TI valdkonnas ülejäänud maailmast oluliselt maas ning selleks, et tehnoloogilises võidujooksus konkurentsist püsida, peab EL investeeringute taset märkimisväärselt tõstma. Selleks aga peab ELi õiguskeskond olema investoritele atraktiivne.

¹⁴⁵ *Ibid*, lk 8.

¹⁴⁶ EPO otsus J-0008/20, *Designation of inventor/DABUS*.

¹⁴⁷ *Ibid*, p 4.5.3.

¹⁴⁸ Ruipérez, C. jt., lk 294.

¹⁴⁹ Euroopa Komisjon. Valge raamat: Euroopa käsitlus tipptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast. (19.02.2020). – COM(2020) 65 final, ptk 2.

¹⁵⁰ Annual Private Investment in Artificial Intelligence. – Ourworldindata.org. <https://ourworldindata.org/grapher/private-investment-in-artificial-intelligence?tab>, (16.04.2023).

On loogiline, et investorid ei taha teha investeeringuid ebaselges ja ebakindlas õiguskeskkonnas, milles neil ei ole võimalik ette teada, kas ja missugustel alustel on neil võimalik oma investeeringute vilju kaitsta. See on paraku praegune seis ELis – varitseb ebakindlus, kas tootjad ja investorid, kes on investeerinud suuri summasid TI arendamiseks, saavad TI loodud tulemitele vajaliku õigusliku kaitse. Kui ELi õiguskeskkonnas valitseb ebakindlus, on selge, et see ei ole koht, kus tootjad ja investorid tahavad uusi TI süsteeme arendada. Samal ajal teeb ülejäänud maailm teeb jõudsalt edusamme TI loomingu kaitse andmiseks. WIPO hoiatab, et riikide arv, millel on eksperditeadmised ja suutlikkus TI valdkonnas, on piiratud. Samal ajal areneb TI tehnoloogia kiiresti, mistõttu on oht, et olemasolev tehnoloogiline lõhe aja jooksul pigem süveneb kui väheneb.¹⁵¹ N. I. Brown pooldab USAs masina loodud teoste autoriõiguse andmist, sest on reaalne oht, et kui USA ei tunnusta õigusi masina loodud teostes, siis nihkub innovatsioon riikidesse, kus neid õigusi tunnustatakse.¹⁵² Sama kehtib ka ELis – kui EL ei kehtesta masina loodud teoste kaitseks hästi toimivat ja õiglast õiguskorda, siis liiguvad investeeringud ja innovatsioon mujale. Võttes arvesse, kui olulise tähtsusega ja kiirelt arenev tehnoloogia on TI, on selge, et EL peab iga hinna eest vältima ülejäänud maailmast veel rohkem maha jäämist.

Kolmas oluline põhjus TI loomingu autoriõiguse reguleerimise poolt on õigusselguse ja -kindluse puudumine kehtivas õiguses. Mõistagi on õigusselgusetus lahutamatus seoses nii TI loojate kui investorite majanduslike huvide kaitsega, kuid seda tasub siiski eraldi esile tuua. TI loomingu autoriõigus ei ole ELis reguleeritud ega ühtlustatud, millest tulenevalt on õigusteadlaste lähenemisviisid sellele väga erinevad. Seda iseloomustavad hästi TI loodud maali „*The Next Rembrandt*“ erinevad käsitlused. Ühelt poolt on Euroopa Komisjon leidnud, et just see maal on selge näide sellest, kui inimese loomingu roll on loomeprotsessi eri etappides ilmne ning seega on maal tõenäoliselt autoriõigusega kaitstud.¹⁵³ C. Ruiperez jt käsitluses seevastu on „*The Next Rembrandt*“ näide sellest, kui masin on õppinud iseseisvalt looma ja seetõttu jäävad selle protsessi tulemused seaduse kohaselt autoriõiguse kaitse alt välja, olenemata sellest, kui suur on nende maalide väärtus turul või kui olulised need võivad olla majanduslikus või tööstuslikus mõttes.¹⁵⁴ See on üks paljudest vastanduvatest TI loomingu autoriõiguse käsitluse näidetest. Asjakohaste õigusnormide ja kohtupraktika puudumine toob

¹⁵¹ WIPO Secretariat. Revised Issues Paper on Intellectual Property Policy and Artificial Intelligence. – WIPO Conversation on Intellectual Property (IP) and Artificial Intelligence (AI), 2020/IP/AI/2/GE/20/1, p 44.

¹⁵² Brown, N. I. Artificial Authors: A Case for Copyright in Computer-Generated Works. – The Columbia Science and Technology Law Review, 2019/20 (1), lk 40-41.

¹⁵³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 8.

¹⁵⁴ Ruipérez, C. jt., lk 294.

paratamatult kaasa õiguskindluse puudumise ja subjektiivsed lahendused vaidluste korral. Sisuliselt sõltub autonoomse TI loomingu autoriõiguse kaitse üksnes asja üle otsustava kohtuniku siseveendumusest. Et teoreetiliselt saab autoriõigus lihtsalt välistada igasuguse autoriõigusliku kaitse töödele, mis on loodud masina poolt,¹⁵⁵ siis jääb TI loojal üle vaid loota, et vaidlust satub lahendama õiget koolkonda toetav kohtunik. B. Lu ütleb õigesti, et on vaja leida parem teooria, mis suudaks anda süstemaatilise ja mõistliku seletuse TI loomingu autoriõigusele, eriti autoriõiguse ülekandmisele.¹⁵⁶

Eeltoodud põhjendustest ja selgitustest tulenevalt on selge, et ELi autoriõiguse regulatsioonid vajavad muutmist ja arendamist selleks, et tagada kindel ja süstemaatiline kaitse TI loomingle. TI loomingu avaliku domeeni käsitus tekitab mitmeid praktilisi probleeme ja pärsib innovatsiooni arengut ja TI tehnoloogiatesse investeringute tegemist. Võttes arvesse, et TI on üks olulisemaid ning kiiremini arenevaid tehnoloogiavaldkondasid, võivad takistused sellisele arengule olla ELi majandusele ja tehnoloogia arengule märkimisväärse negatiivse mõjuga. Selleks, et EL suudaks TI valdkonnas ülejäänud maailmaga sammu pidada, peab ELis tagama TI arendajatele, kasutajatele ja investoritele kindla ja selge õiguskorra nende innovatsiooni ja loomingu kaitseks.

¹⁵⁵ Zhao. W., lk 9.

¹⁵⁶ Lu, B., lk 9.

2. KEHTIVA ÕIGUSE ARENDAMINE TEHISINTELLEKTI LOOMINGU KAITSEKS

2.1. Kehtiva õiguskorra arendamise teooriad

2.1.1. Tehisintellekti autorsus ja juriidiline isik

Masina loominguga kaasnevate autoriõiguse probleemide ja küsimuste üle on õiguskirjanduses arutelu käinud juba aastakümneid. Tehisliku loomingu autoriõiguse teema on viimastel aastatel koos TI tehnoloogiate arenguga muutunud üha populaarsemaks ja relevantsemaks ning sellega seoses on õiguskirjanduses tehtud erinevaid ettepanekuid ja loodud uusi autoriõiguse teooriaid TI loomingu autoriõiguse küsimustele vastamiseks. Käesolevas peatükis käsitletakse õiguskirjanduses enimlevinud ning autoriteetsete õigusteadlaste tehtud ettepanekuid ja teooriaid TI loomingu autoriõiguse probleemi lahendamiseks ning leitakse erinevate teooriate analüüsi pinnalt sobivaim lahendus ELi autoriõiguse arendamiseks.

Et õigusaktides ei ole kindlaks määratud, et „autor“ peab tingimata olema inimene,¹⁵⁷ on õigusteadlased vaatamata üldtuntud inimaatorsuse kriteeriumile kaalunud TI-le autorsuse omistamist ja mõni on leidnud, et parim lähenemine TI loomingu autoriõiguse reguleerimiseks on TI-le mingisuguses vormis juriidilise isiku ja autori staatuse andmine. Näiteks C. R. Davies pooldab tugevalt TI-le juriidilise isiku staatuse andmist põhjendades, et autoriõiguse tekkimise peamine eeldus on loovus (inglise keeles *creativity*), kusjuures õigusaktid ei nõua tingimata, et selle loovuse allikaks on inimene. TI loomingu puhul on loovuse allikas selgelt TI ise, mistõttu on just TI ainuõige isik, kellele peaks kuuluma autorsus. See eeldab TI-le juriidilise isiku staatuse andmist. Masinale juriidilise isiku staatuse ja intellektuaalomandi õigused omistades saaksime seejärel kanda õigused üle isikule, kes on selleks õigustatud lepingu alusel. See aitaks vältida probleeme, mis tekiks, kui omistada autorsus mistahes teisele TI-st huvitatud isikule.¹⁵⁸ J. Ciani arvates ei ole TI loomingu autoriõiguse probleemi võimalik lahendada ilma õigusliku sekkumiseta, mis on suunatud „e-isikutele“ eraldiseisva ja autonoomse õigusliku staatuse andmisele.¹⁵⁹ M. De Cock Buning peab samuti kehtiva autoriõiguse regulatsiooni laiendamise asemel võimalikuks sobivaks alternatiiviks TI-le õigusliku staatuse omistamist, kuid märgib, et selleks tuleks teha olulisi muudatusi ELi õiguses.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Mammen, C. E., Richey, C., lk 285.

¹⁵⁸ Davies, C. R., lk 617.

¹⁵⁹ Ciani, J., lk 281.

¹⁶⁰ De Cock Buning, M., lk 531-532.

S. Chesterman käsitleb artiklis „Tehisintellekt ja juriidilise isiku piirid“ põhjalikult erinevaid käsitlusi TI-le juriidilise staatuse andmise kohta. Ta leiab, et TI juriidilise isiku staatust toetab argument, et enamik õigussüsteeme tunnustab kahte tüüpi õigusvõimelisi isikuid: füüsiline ja juriidiline isik. Juriidilised isikud on mitte-inimesest abstraktsioonid, millele antakse seaduse alusel teatud õigused ja kohustused. Enamasti on sellised juriidilised isikud äriühingud, kuid ka religioossed, riiklikud ning rahvusvahelised ühendused võivad tegutseda juriidilise isikuna. Juriidilise isiku staatus on omistatud isegi eluta objektidele ja loodusnähtustele nagu templid Indias, jõgi Uus-Meremaal ja isegi terve Ecuadori ökosüsteem. Seega ei ole kahtlust, et riik saab seadusega omistada isiku staatuse uutele üksustele, sh TI süsteemidele.¹⁶¹ Samas õigussüsteemis eksisteerivad erinevad isikud (füüsilised, juriidilised jt) ei pea omama samu õigusi ja kohustusi, samuti on võimalik anda õigusi ilma kohustusteta.¹⁶² Võimalus kohtusse kaevata on üks peamisi TI juriidilise isiku pooltargumente. See aga eeldab oluliste vastutuse regulatsiooni lünkade täitmist. Samuti peab arvesse võtma, et lisaks lünkade täitmise funktsioonile tooks TI juriidilise isiku staatus kaasa vastutuse eemaldumise kehtiva õiguse alusel eksisteerivatelt juriidilistelt isikutelt.¹⁶³ TI-le juriidilise isiku staatuse andmise pooldajate arvates tuleks keskenduda mitte sellele, mis on TI, vaid sellele, mida TI suudab teha. Praegu takistab enamikes jurisdiktsioonides TI loomingu autoriõiguse tekkimist üksnes see, et TI kui looja ei ole inimene. Samas on selge, et TI süsteemid on võimelised looma objekte, millel objektiivselt on väärtus ja mis selgelt oleksid autoriõigusega kaitstud, kui nende looja oleks inimene. Vajadus nende väärtuslike teoste kaitsmiseks on märkimisväärne argument TI juriidilise isiku kasuks.¹⁶⁴ Viimaks asub S. Chesterman siiski järeldusele, et TI-le juriidilise isiku staatuse pooltargumentid on enamasti samaaegselt liiga lihtsad ja liiga keerulised. Ühelt poolt on arvamused sageli tehniliselt liiga lihtsustatud, kuivõrd TI süsteemid eksisteerivad hädusate piiridega spektris, milles puuduvad praegu veel selged ja normatiivselt süstematiseeritud kategooriad (nt nõrk, tugev ja ülitugev TI). Samal ajal on argumentid liiga keerulised ja tuginevad sageli „Androidi väärarusaamale“, millega omistatakse TI-le põhjendamatult inimese omadusi.¹⁶⁵ Näiteks on neid, kelle arvates peame meie, inimesed, olema valmis väljajaateks, et meil on vaja end kui liiki ümber defineerida.¹⁶⁶

¹⁶¹ Chesterman, S., lk 822.

¹⁶² *Ibid*, lk 824.

¹⁶³ *Ibid*, lk 825-826.

¹⁶⁴ *Ibid*, lk 834-835.

¹⁶⁵ *Ibid*, lk 843.

¹⁶⁶ Butler, T. L. Can a Computer be an Author – Copyright Aspects of Artificial Intelligence. – Hastings Communications and Entertainment Law Journal 1981/4, lk 747.

Peamine argument TI-le juriidilise isiku ja autori staatuse omistamise vastu seisneb selles, et see oleks vastuolus autoriõiguse aluspõhimõtete ja eesmärkidega ning samal ajal ei lahendaks see sugugi kõiki TI loomingu tõttu tekkivaid autoriõiguse küsimusi. Intellektuaalomandi süsteem põhineb stiimulil: selleks, et ühiskonnas oleks rohkem ja paremaid leiutisi, teoseid ja loovaid inimesi, tuleb selliste teoste ja leiutiste autoreid ja leiutajaid loovuse eest premeerida. Kui aga autoriks on masin, kaotab selline stiimulipõhine lähenemine A. Matuck ja G. F. Nobre arvates oma eesmärgi.¹⁶⁷ T. W. Dornis on toonud lihtsa ja konkreetse põhjenduse, miks TI-le ei peaks autorsust omistama: käesoleval ajal näib veel olevat konsensus selles, et TI-l ei ole isikut ega isiksust, mida oleks tarvis kaitsta, mistõttu puuduvad põhjused TI autorsuse kaalumiseks.¹⁶⁸ D. Gervais on masina autorsuse vastu, sest masinad ei vaja tööks stiimuleid.¹⁶⁹ See on põhjendamatu uskumus masinate autonoomia kohta, mis langeb *homunculus* väärarusaama alla. Vale on arvata, et masina sees töötab väike inimene, kellel on head või halvad kavatsused.¹⁷⁰ S. Chesterman on tabavalt öelnud, et tänapäeva väljakutse on erinev: mitte see, kas inimene saab omada masina poolt passiivselt jäädvustatud pilti, vaid see, kes võib omada masina poolt aktiivselt loodud uusi teoseid. Arvutiprogramm, näiteks tekstitöötlusprogramm, ei ole selle abil sisestatud teksti omanik, nagu ka pliiats ei ole oma kirjutatud sõnade omanik ja fotoaparaat ei ole sellega tehtud fotode omanik ega autor.¹⁷¹

Väljaspool autoriõigust on TI-le juriidilise isiku staatuse andmist laiemalt kogu tsiviilõiguse kontekstis uurinud EP.¹⁷² EP uuringu kohaselt oleks TI juriidilise isiku staatuse peamine eesmärk muuta TI kahju korral vastutavaks tegutsejaks, kuid tõdeb, et muud süsteemid oleksid kahjude hüvitamiseks tõhusamad. Samal ajal tooks selline staatus kaasa soovimatuid õiguslikke tagajärgi. Näiteks tooks see kaasa õigusliku kohustuse austada ja järgida TI kui masina õigusi. EP arvates oleks nii TI isiku tunnustamine kui sellele õigusliku staatuse omistamine kohatu, vastuolus inimeste moraalide ja õiguse alusprintsiipidega. Samuti hägustaks see häirivalt inimese ja masina vahelisi piire.¹⁷³ 2017. aasta resolutsioonis kutsus EP komisjoni üles uurima, analüüsima ja kaaluma, millised mõjud oleksid robotite jaoks eraldi

¹⁶⁷Nobre, G. F., Matuck, A. Communicative and Artistic Machines: Some Remarks on Authorship, Copyright, and Liability. – IJHAS 2016/5 (2), lk 146.

¹⁶⁸ Dornis, T. W., lk 32.

¹⁶⁹ Gervais D. J., lk 2061-2062.

¹⁷⁰ Balkin, J. M. The Three Laws of Robotics in the Age of Big Data. – OSLJ 2017/78. Yale Law School Public Law & Legal Theory, Research Paper Series No. 592, lk 13-14.

¹⁷¹ Chesterman, S., lk 835.

¹⁷² Euroopa Parlamendi sisepoliitika peadirektoraat. European Civil Law Rules in Robotics. (12.12.2016). – IPOL_STU(2016)571379, lk 14-15.

¹⁷³ *Ibid.*

juriidilise staatuse loomisel.¹⁷⁴ EP resolutsiooni reaktsioonina kirjutasid sajad TI eksperdid üle kogu ELi avaliku kirja, milles hoiatasid, et TI-le juriidilise isiku staatuse andmine oleks ebasobilik nii eetilises kui õiguslikus kontekstis.¹⁷⁵

TI-le juriidilise isiku ja ühtlasi autori staatuse omistamise ettepanekute kõrval on õiguskirjanduses ka neid, kelle arvates võiks TI olla kaasautor koos inimesega. Näiteks A. Matuck ja G. F. Nobre arvavad, et kui masinale autorsuse omistamine on mitmetes jurisdiktsioonides praegu täielikult välistatud, siis masin kui kaasautor koos inimesega on märksa tõenäolisem väljavaade.¹⁷⁶ C. E. Mammen ja C. Richey teevad ettepaneku omistada autori või kaasautori staatus TI-le ning autoriõigused TI omanikule.¹⁷⁷ Kuid TI kaasautori staatus tooks endaga kaasa kõik samad probleemid, millised kerkivad TI-le juriidilise isiku või autori staatuse omistamisel. TI-le kaasautori staatuse andmine teeks õigusliku olukorra potentsiaalselt veelgi keerulisemaks, sest sellisel juhul oleks lisaks vaja selget ja süstemaatilist käsitlust selle kohta, kellele kuulub kaasautorsus TI kõrval.

Kokkuvõttes tuleneb eeltoodust, et TI-le juriidilise isiku ja autori staatuse andmine ei ole hea lahendus TI loomingu autoriõiguse probleemi lahendamiseks. Kuigi see oleks tehniliselt teostatav, oleks see keeruline, kohmakas ja vastuolus kehtivate autoriõiguse põhimõtetega. TI juriidilise isiku staatus oleks justkui Pandora laeka avamine – see tooks kaasa erinevaid soovimatuid õiguslikke, eetilisi ja moraalseid tagajärgi. Ühtlasi nõuaks see nii autoriõiguse regulatsioonide kui teiste seotud õigusaktide ulatuslikku muutmist ja täiendamist. Kuna seadusandja lubab autorsuse ja autoriõiguse omistamist ka muudele isikutele, kui autoriõiguse objekti loomingu panuse andjale, siis võib sellest põhimõttest lähtuda ka TI loodud teoste kontekstis. Seega on olemas vahendid TI loomingu autorsuse üleandmiseks ilma, et selleks peaks TI-le juriidilise isiku staatuse andma. TI juriidilise isiku staatuse teema võtab hästi kokku A. Bridy tsitaat: „See on lihtsalt halb küsimus.“¹⁷⁸

¹⁷⁴ Euroopa Parlament. Resolutsioon soovitustega komisjonile robotikat käsitlevate tsiviilõiguse normide kohta (2015/2103(INL)). (16.02.2017). – ELT C 252, 18.07.2018, lk 239.

¹⁷⁵ Open Letter to the European Commission. Artificial Intellifence and Robotics. – Robotics-Openletter.eu. <http://www.robotics-openletter.eu/>, (16.04.2023).

¹⁷⁶ Nobre, G. F., Matuck, A., lk 146.

¹⁷⁷ Mammen, C. E., Richey, C., lk 285.

¹⁷⁸ Bridy, A., lk 22.

2.1.2. Tehisintellekti kasutaja ja arendaja autorsus

Et TI-le juriidilise isiku või autori staatuse andmine tekitab uusi probleeme ja on vastuolus autoriõiguse aluspõhimõtetega, tuleb leida muu loogiline teooria TI loomingu autoriõiguse reguleerimiseks. TI ei saa olla autor, seega peab TI loomingu autorsus kuuluma mõnele loomeprotsessiga seotud isikutest. Õiguskirjanduses tõsiselt kaalutavate õiguslike variantide seas on ühine autorsus TI arendajate ja kasutajate vahel, või ühe või teise ainuautorsus.¹⁷⁹

Kuigi iseloovad TI tehnoloogiad on küllaltki uus nähtus, kestab diskussioon masina abil loodud teoste autoriõiguse üle juba aastakümneid. Vanemas õiguskirjanduses on enam levinud seisukoht, et õigusaktidega tuleks kindlaks määrata konkreetne isik või isikud, kellele kuulub masina abil loodud teose autoriõigus. Mitmed eelmise generatsiooni õigusteadlased on pidanud parimaks omistada masina abil loodud teose autorsus ja autoriõigus masina kasutajale (operaator). USA autoriõiguse komisjon kirjutas juba 1978. aastal: „ilmselge vastus on, et autor on see, kes kasutab arvutit.“¹⁸⁰ P. Samuelson toetas 1985. aastal arvuti abil loodud teose kasutaja autorsuse ja autoriõiguse tunnustamist. P. Samuelsoni hinnangul on kasutaja tunnustamine arvutiga loodud teoste omanikuna kooskõlas intellektuaalomandiõiguse aluseks olevate eesmärkidega, sest see võib innovatsiooni kiirendada rohkem, kui see oleks võimalik, kui kellelegi ei oleks õigusi antud. Samuti usub ta, et kasutaja tunnustamine arvutiga loodud teose selge ja ainuõigusliku autorina on kõige praktilisem lahendus, mis päädib kõige väiksema tõenäosusega kohtuvaidlustega.¹⁸¹ Kaasaegsem argument kasutajale õiguste andmise kasuks on, et kasutaja on see inimene, kes läbi TI reaalse ja vahetu kasutamise määrab kindlaks, kas ja kui palju tulemeid TI toodab. Seetõttu peaks just kasutajal olema stiimul autoriõiguse näol.¹⁸² N. I. Brown arvab, et autoriõiguse kuuluvus ainult lõppkasutajale tooks otsest ja kaudset kasu tarkvaraarendajatele ning kiirendaks TI arengut.¹⁸³ Mõnikümme aastat tagasi oli vastus masinaga loodud teoste autoriõiguse küsimusele arusaadavalt lihtsam ja sirgjoonelisem kui täna. Enne iseloovate algoritmide leiutamist oligi tõsi, et pea alati oli kasutaja see inimene, kes tegi vabu valikuid teose loomeprotsessis, kasutades selleks arvuti vm masina abi. Masin täitis

¹⁷⁹ Zhao, W., lk 9.

¹⁸⁰ CONTU. Final Report on the National Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works. (1978). – Tech-Insider.org. <https://www.tech-insider.org/intellectual-property/research/acrobat/780731.pdf>, (16.04.2023), lk 45.

¹⁸¹ Samuelson, P. Allocating Ownership Rights in Computer-Generated Works. – University of Pittsburgh Law Review 1985/47, lk 1227-1228.

¹⁸² Denicola, R. C. Ex Machina: Copyright Protection for Computer-Generated Works. – Rutgers University Law Review 2016/69, lk 280-282; Yu, R. The Machine Author: What Level of Copyright Protection is Appropriate for Fully Independent Computer-Generated Works? – UPLR 2017/165, lk 1261-1262.

¹⁸³ Brown, N. I., lk 39.

siis selgelt töövahendi, kasutaja käepikenduse rolli. Tänapäeval TI loomingust rääkides ilmneb kiiresti, et kasutaja autorsuse reegel ei ole enam nii ilmselge ja loogiline lahendus.

Põhjus seisneb lühidalt TI tehnoloogia ning loomeprotsessi iseärasustes. Sõltuvalt TI süsteemist võib kasutaja roll loomeprotsessis varieeruda oluliselt. On olemas interaktiivseid loomingulisi TI süsteeme, milles kasutaja osaleb aktiivselt loomeprotsessis. Näiteks *DreamStudio* on pildigenererimise tarkvara, mis mõistab sõnade ja piltide vahelisi seoseid.¹⁸⁴ Kasutaja annab kirjaliku sisendi, mille põhjal *DreamStudio* tarkvara loob uusi originaalteoseid. Kasutajaid julgustatakse andma sisendiks nii detailseid kirjeldusi, kui nad soovivad, nimetades objekte, nähtusi, värve, stiile ja emotsioone. Tarkvara analüüsib kasutajalt saadud sisendit, saab aru sisestatud sõnade ja lausete tähendusest ning loob paari sekundi jooksul neli pilti, mis on selgelt „inspireeritud“ kasutaja sisendist.¹⁸⁵ *DreamStudio* on hea näide kasutaja ja TI vahelisest koostööst. Kasutaja teeb kontseptsiooni faasis sisendit kirjutades vabu ja loomingulisi valikuid, mis väljenduvad TI loodud tulemusel, ning loomeprotsessi teostuse faasi viib algusest lõpuni iseseisvalt läbi TI. Kuigi kasutaja panus on väike, on see tõenäoliselt piisav kasutaja autorsuse ja autoriõiguse tekkeks. Ka *DreamStudio* ise kinnitab oma veebilehel, et kasutaja omab kõiki selle abil loodud pilte.¹⁸⁶ *DreamStudio* ja teiste sarnaste kasutaja valikutel põhinevate algoritmide¹⁸⁷ puhul kuulub kasutajale suure tõenäosusega TI loodud teose (kaas-)autorsus. Samas on olemas ka selliseid loomingulisi TI süsteeme nagu varasemalt mainitud videoinstallatsioon „*Memories of Passerby I*“¹⁸⁸ ja kunsti loov algoritm AICAN,¹⁸⁹ mille loomeprotsessis on kasutaja roll oluliselt piiratud või sootuks olematu. C. Hartmann jt on selgitanud, et kui TI kasutaja roll on niivõrd piiratud, et ta ei saa loomeprotsessi üheski etapis vabu valikuid teha, siis ta ei kvalifitseeru TI loomingu autoriks.¹⁹⁰ Eeltoodust tulenevalt oleks kasutaja ühetaoline tunnustamine TI loomingu ainuõigusliku autorina teatud autonoomsete TI süsteemide puhul vastuolus autoriõiguse põhimõttega, mille kohaselt kuulub autorsus sellele isikule, kelle looming teoses väljendub.

Alternatiivina kasutaja kõrval peetakse kaasaegses õiguskirjanduses TI loojat (programmeerija, arendaja) selleks isikuks, kellel on tugevaim õigus TI loomingu

¹⁸⁴ DreamStudio. Generate. – Beta.DreamStudio.ai. <https://beta.dreamstudio.ai/dream>, (16.04.2023).

¹⁸⁵ DreamStudio. AI Art Generation FAQ. – Beta.DreamStudio.ai. <https://beta.dreamstudio.ai/faq> (16.04.2023).

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ Dall-E2. – OpenAI.com. <https://openai.com/product/dall-e-2>, (16.04.2023); Dream by WOMBO. – Deam.ai. <https://dream.ai/>, (16.04.2023).

¹⁸⁸ Klingemann, M. Memories of Passersby I. – Artsy.net.

¹⁸⁹ AICAN. – Aican.io.

¹⁹⁰ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 85.

autoriõigusele.¹⁹¹ Arendaja autorsuse reegli kaalumisel ilmneb analoogne probleem kasutaja autorsusega. Niisamuti nagu kasutaja puhul, võib arendaja roll erinevate TI süsteemide loomeprotsessis märkimisväärselt varieeruda. Ühelt poolt võib loova TI süsteemi arendaja täita loomingulise koostööpartneri rolli - teatud TI süsteemide puhul osalevad arendajad aktiivselt erinevates teose valmimise etappides ning panustavad teosesse loominguliselt ja intellektuaalselt. Näiteks Hispaania luulet loova poeet-roboti WASP¹⁹² evolutsiooniline masinõppiv algoritm loob esmalt luuletuse mustandi ning parandab seejärel inimesest arendaja sisendi põhjal järk-järgult luuletuse kvaliteeti.¹⁹³ Arendaja autorsus on kahtlemata põhjendatud sellistes TI süsteemides, kus arendaja osaleb aktiivselt ja teeb vabu valikuid loomeprotsessis ning annab selliselt TI loodud tulemissse oma panuse. Kui arendaja on loomeprotsessis teinud loomingulisi valikuid, mis väljenduvad TI loomingus, on arendajal selgelt õigus autori staatusele. Kuid praktikas on arendaja tänapäeval enamasti TI loomingu loomeprotsessist oluliselt eraldatud ning tema panus piirdub TI tarkvara kirjutamisega. Arendaja ei osale TI loomeprotsessis ega tee valikuid, mis kajastuvad TI loomingus – see loominguliste valikute tegemise roll on üldjuhul kas TI kasutajal või autonoomse TI süsteemi puhul võib looming aset leida sootuks ilma inimese sekkumiseta. Sellises olukorras oleks arendajale autoriõiguse andmine vastuolus inimese loomingu printsiibiga.

Sarnaselt arvutimängudele kujutavad audiovisuaalsisu loovad TI süsteemid endast olemuslikult segu arvutiprogrammist, andmebaasist ning teatud juhtudel muust loomingulisest sisust. Ühes TI süsteemis sisalduvate erinevate komponentide (tarkvara, andmebaasid ja teosed) autorsus kuulub harva vaid ühele autorile, millest tulenevalt võib ainuüksi arendajate omavahelises suhtes TI autorsuse kindlaks määramine olla keeruline.¹⁹⁴ TI loomingulist protsessi iseloomustab nn mitmikmudel, mis kirjeldab mitmeid sidusrühmi, kes on kaasatud protsessi, mille kaudu luuakse teoseid TI süsteemide abil (sh tarkvara programmeerijad, andmete ja tagasiside pakkujad, koolitajad, süsteemi omanikud, operaatorid, tööandjad jne).¹⁹⁵ Selline mitmikmudel on loomevaldkonnas üha levinum nähtus, eriti kui loomeprotsessis kasutatakse kaasaegseid tehnoloogiaid nagu TI. See näitab, kuidas traditsioonilise autoriõiguse püüdlused tuvastada üks autor osutuvad tänapäeval ebapiisavaks ja anakronistlikuks.¹⁹⁶

¹⁹¹ Hristov, K. Artificial Intelligence and the Copyright Dilemma. – IDEA: The Journal of the Franklin Pierce Center for Intellectual Property 2017/57 (3), lk 444; Samuelson, P., lk 1205; Butler, T. L., lk 742-743.

¹⁹² WASP. – Poetryinternational.com. WASP. Biography. https://www.poetryinternational.com/en/poets-poems/poets/poet/102-29450_WASP (23.04.2023).

¹⁹³ Ruipérez, C. jt., lk 292.

¹⁹⁴ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 86.

¹⁹⁵ Ciani, J., lk 282.

¹⁹⁶ *Ibid.*

Võttes arvesse, kui suur on variatsioon TI loomingu võimalike autorite ringis, ei oleks ühetaoline kasutaja või arendaja ainuõiguse reegel hea lahendus TI loomingu autoriõiguse reguleerimiseks. T. W. Dornise sõnul tuleb kindlale isikule autonoomse TI poolt loodud originaalteose autoriõiguse ühetaolise määramisega paratamatult kaasa autoriõiguses kehtiva inimese loomingu kriteeriumi hülgamine.¹⁹⁷ Selliselt kindlaks määratud autorsus tooks vältimatult kaasa olukordi, kus *de facto* ei ole autoriks määratud isik teosesse üldse loominguliselt panustanud ning loomeprotsessis tegelikult osalenud isik jääb õigustest ilma.

Eeltoodust tulenevalt ei saa TI loomingu autorsust ja autoriõigust ühetaoliselt omistada TI kasutajale, programmeerijale ega ka investorile. Veel vähem peaks kasutama eelmise sajandi arusaamadel põhinevaid rangeid ainuõiguse reegleid – näiteks P. Samuelsoni ettepanek tunnustada kasutajat arvutiga (masinaga) loodud teose selge ja ainuõigusliku autorina.¹⁹⁸ Tänapäeva õiguskeskkonnas ei tohi autoriõiguse omandiõigus olla ühegi isikuga staatiliselt ning lahutamatult seotud. Selle asemel on vaja leida parem alternatiiv – loogiline, süstemaatiline ja õiglane TI loomingu autorsuse ja autoriõiguse regulatsioon, mis seab selged reeglid TI loomingu autoriõiguse tekke, kuuluvuse ja üleandmise kohta. TI loomingu kaitse eesmärgil õigusaktide muutmisel peab arvestama selle kiirelt areneva tehnoloogiavaldkonna tulevikuga ning pidama meeles seda, et TI muutub üha autonoomsemaks ning faktiliselt on juba täna osa TI loomingu igal tajutaval moel loodud ilma inimese loomingulise panuseta. Kuna sellise autonoomse TI loomingu puudub inimese looming, siis on TI autoriõiguse jaotamiseks vaja juriidilist fiktsiooni. Nagu kirjutab T. W. Dornis; „tuleb kindlaks määrata *de jure* autor, mitte tegelik autor.“¹⁹⁹

2.1.3. Autorsuse ja autoriõiguse üleandmise teooriad

Kehtivas autoriõiguses on olemas juriidilised fiktsioonid, mis lubavad omistada autorsust ja autoriõigust tegelikust autorist erinevale isikule. Kõige tähtsam neist on töösuhtes loodud teose või lühidalt tellimustöö doktriin, mis on õiguskirjanduses kõige enam toetust saanud teooria TI loomingu autoriõiguse reguleerimiseks. USA autoriõiguses tuntud tellimustöö doktriin (inglise keeles *work made for hire*) annab tööandjale või tellijale autoriõiguse teostes, mille on lepingulise suhte käigus loonud töötaja või töövõtja.²⁰⁰ Tellimustöö doktriin on oluline erand

¹⁹⁷ Dornis, T. W., lk 53.

¹⁹⁸ Samuelson, P., lk 1227-1228.

¹⁹⁹ Dornis, T. W., lk 48.

²⁰⁰ Copyright Law of the United States (Title 17). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/title17/>, (22.04.2023), § 201 (b).

traditsioonilise autoriõiguse põhimõttele, mille kohaselt kuulub autoriõigus teose loojale,²⁰¹ kuivõrd selle mudeli alusel käsitletakse tööandjat või tellijat autorina, kuigi teose tegelikuks loojaks on töötaja või töövõtja.²⁰² Tööandja ehk autor võib tellimustöö doktriini alusel olla ettevõtte, organisatsioon või üksikisik.²⁰³

Tellimustöö doktriini on TI loomingu autorsuse reguleerimiseks soovitatud ennegi, kuid kindlasti on selle teooria üks olulistest juurutajatest A. Bridy, kes leidis oma 2012. aasta artiklis, et tellimustöö doktriin on sobivaim raamistik, milles TI autorsuse probleemi käsitleda.²⁰⁴ A. Bridy eeskujul on tellimustöö mudelit soovitanud veel paljud Anglo-Ameerika akadeemikud, nt K. Hristov,²⁰⁵ P. Devarappali,²⁰⁶ A. Nagpal²⁰⁷ ja S. Yanisky-Ravid.²⁰⁸ S. Yanisky-Ravid asub oma 2017. aasta kõige visioonilisema intellektuaalomandi õiguse artikli auhinna pälvinud artiklis²⁰⁹ seisukohale, et TI-le õiguste ja kohustuste andmise asemel on enam põhjendatud lahendus omistada õigused ja kohustuse teistele isikutele ning pakub lahendusena välja tellimustöö doktriinil põhineva mudeli, mille puhul käsitletak TI süsteeme töötajatena (või töövõtjatena), kes töötavad inimeste või ettevõtete heaks, kes neid seaduslikult kasutavad.²¹⁰

Tellimustöö doktriin kujutab endast olemasolevat mehhanismi, mille abil antakse autoriõiguse omandiõigus otse isikule, kes ei ole kõnealuse teose tegelik autor.²¹¹ Selle rakendamine TI loomingu reguleerimiseks lubaks kehtival intellektuaalomandi süsteemil jätkuvalt edendada teaduse ja kasulike kunstide arengut ilma liigselt olemasolevaid süsteeme muutmata.²¹² Tellimustöö doktriin tunnistab tegeliku looja (töötaja või töövõtja) ja autori (tööandja või tellija) vahelist erinevust. See on õiguslik fiktsioon, millega viiakse ellu poliitiline valik, mille kohaselt antakse tegelikust autorist mööda minnes autoriõigus mujale.²¹³ Muu hulgas võimaldab tellimustöö doktriin minna mööda autoriõiguses kehtivast inimautori kriteeriumist

²⁰¹ Lu, B., lk 10-11.

²⁰² Butler, T. L., lk 708-709.

²⁰³ United States Copyright Office. Compendium of U.S. Copyright Office Practices. (2021). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/comp3/> (22.04.2023), p 506.5.

²⁰⁴ Bridy, A., lk 26.

²⁰⁵ Hristov, K., lk 431.

²⁰⁶ Devarappali, P. Machine learning to machine owning: Redefining the copyright ownership from the perspective of Australian, US, UK and EU Law. – European Intellectual Property Review 2017/40 (11).

²⁰⁷ Nagpal, A., lk 5-6.

²⁰⁸ Yanisky-Ravid, S. Generating Rembrandt: Artificial Intelligence, Copyright, and Accountability in the 3A Era - The Human-like Authors are Already Here - A New Model. – MSLR 2017/653.

²⁰⁹ Yanisky-Ravid, S.

²¹⁰ *Ibid*, lk 705.

²¹¹ Bridy, A., lk 26.

²¹² Hristov, K., lk 431.

²¹³ Bridy, A., lk 26.

ja anda autoriõigused üle juriidilisele isikule.²¹⁴ S. Yanisky-Ravidi arvates töötab see fiktsioon kontseptuaalselt hästi TI loomingu tekitatud autoriõiguse probleemide lahendamiseks. Tema hinnangul on tellimustöö mudeli eeliseks, et see ühelt poolt tunnustab automatiseeritud, autonoomsete TI süsteemide võimekust ning teiselt poolt kohustab traditsioonilisi juriidilisi isikuid kontrollima ja vastutama.²¹⁵ Kuigi TI süsteem ise on tegelik ja otsene teose looja, siis teised inimesed, nagu näiteks TI kasutaja, kelle tegevuse tulemusena teos luuakse, omavad nii autoriõigust kui ka vastutust loodud teoste eest.²¹⁶ Tellimustöö mudeli alusel määratud TI loomingu autoriõiguste omajal oleks eksklusiivne õigus teostada kõiki autoriõigusi, sh õigus kopeerida, tuletatud teoseid teha, levitada ning avalikkuses esitada. Samuti on autoriõiguste omajal õigus rikkumise korral oma õigusi kaitsta, mida TI ilmselgelt ise teha ei saaks.²¹⁷

Õigusteadlased on enamasti üksmeelel selles, et kontseptuaalselt võib tellimustöö doktriin TI loomingu õiguste jaotamiseks sobida, kuid doktriini rakendamise seotud küsimustes lähevad arvamused kiiresti lahku. Kõige olulisem küsimus on see, kes peaks olema tellimustöö doktriinis „tööandja“ ehk kellele läheb üle TI loomingu autorsus ja autoriõigused. A. Bridy arvates peaks tööandjana s.o TI poolt loodud teose autorina käsitlema programmeerijat. Sellega välditaks probleemi, et õigused omistatakse masinale. Samuti aitaks see vältida loogikat, mis ajab autori autori (st programmeerija) segamini tegeliku autoriga (st genereeriv programm).²¹⁸ A. Nagpal toetab üldiselt A. Bridy lähenemist, kuid lisab õiguste üleandmise võimalust arvesse võttes, et TI loodud teose autoriõiguste omaja peaks olema kas TI arendaja või litsentsisaaja.²¹⁹ Seevastu S. Yanisky-Ravidi arvates peaks tööandjaks pidama TI süsteemi kasutajat, s.o füüsiline või juriidiline isik, kes kasutab TI süsteemi seaduslikult.²²⁰ P. Devarapalli kavandatud mudel annaks intelligentsete masinate loomingu autorsuse ja õigused isikule või isikutele, kes on masina loomise taga.²²¹ Kõige tõenäolisemalt tuleb selleks isikuks pidada TI arendajat, kuid sõnastus „isik, kes on masina loomise taga“ jätab ruumi ka laiema tõlgendamise jaoks.

W. Zhao arvates tuleks tunnustada masina autorsust (inglise keeles *machine authorship*) kui inimese autorsuse vormi, mis tekib kaudselt masinate vahendusel.²²² Segasele terminile vaatamata ei tähenda masina autorsus, et masin ise on autor, vaid see viitab inimese autorsusele,

²¹⁴ Mammen, C. E., Richey, C., lk 285.

²¹⁵ Yanisky-Ravid, S., lk 705.

²¹⁶ *Ibid.*

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ Bridy, A., lk 26.

²¹⁹ Nagpal, A., lk 5-6.

²²⁰ Yanisky-Ravid, S., lk 705.

²²¹ Devarapalli, P., p 6.1.

²²² Zhao, W., lk 7.

mis manifesteerub inimese TI-st tööriistas, mis täidab täpselt selle käskluse, mille inimene sellele annab. Ulatuses, milles TI panustab ise lõpptulemusse originaalsuse või loovusega, tuleks selline loovus omistada TI arendajatele kui osalevatele autoritele. Seega võiks masina autorsus olla lihtsalt uus inimese autorsuse kategooria, milles autorsust teostatakse kaudselt läbi masinast vahendaja.²²³ Sellise lähenemisega liigutakse eemale W. Zhao arvates naiivsetest väidetest, et TI loob iseseisvalt teoseid ning masinatele kuulub mingil moel nende loodud teoste autoriõigus.²²⁴ W. Zhao aitaks üle saada TI-le omasest „musta kasti“ probleemist, omistades autonoomses TI loomingus oleva loovuse programmeerijale, arendajale ja muule TI loomisesse panustanud isikule. Kuid masina autorsuse režiim oleks praktikas tõenäoliselt autoriõiguse printsiipidega vastuolus. W. Zhaole vastu vaieldes võib öelda, et tänapäeva TI süsteemid on võimelised ilma inimese sekkumiseta looma teoseid, mis ei väljenda ühegi inimese loomingut. W. Zhao teooria alusel autonoomses TI loomingus loovuse ja autorsuse kaudne inimestele omistamine tähendaks seega paratamatult originaalsuse nõude eiramist, mille kohaselt tekib autoriõigus objektile, milles väljenduvad inimesest autori loomingulised valikud.

B. Lu on loonud uue „loomeprotsessi kontrolli teooria“, milles kehtib n.ö kontrolli õiguse printsiip: teose autorsus kuulub sellele isikule või nendele isikutele, kellel oli õigus kontrollida loomingulist protsessi.²²⁵ B. Lu hinnangul annaks loomeprotsessi kontrolli teooria süstemaatilise selgituse kõigi teoste, sh TI loomingu autorsuse määramiseks. Tavapärastel asjaoludel, kus autoriõigus kuulub tegelikule autorile, võib kontrolli teooriat mõista nii, et autor ise ongi teostanud piisavat kontrolli loomeprotsessi üle. TI kontekstis oleks selliseks autoriks üldjuhul kas kasutaja, arendaja või programmeerija, kes annab TI loomeprotsessi käigus teosesse oma loomingulise panuse. Samas olukorras, kus TI üksi vastutab loovuse eest lõplikus teoses, läheks autorsus ja autoriõigused B. Lu teooria alusel üle sellele isikule, olgu see füüsiline või juriidiline isik, kes teostas piisavat kontrolli teose loomeprotsessi üle. Mõlemal juhul annab „kontrollija kui autor“ printsiip õiglase ja süstemaatilise viisi autorsuse määramiseks.²²⁶ Samuti on see kooskõlas autoriõiguse ühe olulisima eesmärgiga, s.o loomingu stimuleerimine. B. Lu arvates peaks stiimuli teooria keskenduma lõpptulemuse asemel laiemalt kogu loomeprotsessile, mille kontrollijal peaks olema stiimul autoriõiguse tekkimise näol.²²⁷

²²³ Zhao, W., lk 7.

²²⁴ *Ibid*, lk 8.

²²⁵ Lu, B., lk 10-11.

²²⁶ *Ibid*, lk 14.

²²⁷ *Ibid*, lk 15.

Käesolevas alapeatükis käsitletud teooriad võimaldavad kõik TI loomingu autorsuse omistamist muule isikule kui sellele, kellele kuuluvad loominguvalikud. Kõige terviklikum ja loogilisem lahendus autorsuse ja autoriõiguste kindlaks määramiseks on B. Lu kontrolli teooria, kuid see eeldab kogu kehtiva autoriõiguse korra reguleerimist. Samas saab sellest teoriast tuletada lahenduse, mida on võimalik rakendada väiksemal skaalal üksnes tehniliku loomingu õiguste reguleerimiseks, jättes kehtivasse autoriõigusesse sekkumata. Nii tellimustöö doktriinil, masina autorsuse teorial kui ka loomeprotsessi kontrolli teorial on siiski üks oluline puudus, mis takistab TI loominguks piisava kaitse andmist: need kõik eksisteerivad kehtiva autoriõiguse raamistiku sees. Tellimustöö, masina autorsuse ja loomeprotsessi kontrolli teooriad on kõik tõhusad vahendid autoriõiguste üleandmiseks mitte-autorile, kuid ükski neist mõjuta kuidagi autoriõiguse tekke eeldusi. Lühidalt, teos peab ikka olema teos. See tähendab, et TI loominguks kaitse tekkimiseks peavad ikkagi olema täidetud kõik kehtivast autoriõigusest tulenevad nõuded, sh inimaatorsus ja inimese loomingu väljendus. Autonoomses TI loominguks on need kriteeriumid sageli täitmata, millest tulenevalt jääks TI autonoomne loominguks üksnes ülaltoodud autorsuse üleandmist käsitlevate teooriate kohaldamisel jätkuvalt autoriõiguse kaitseta.

T. L. Butler teeb autorita teoste probleemi lahendamiseks ettepaneku autoriõiguse täiendamiseks järgmise sättega: „Selliste täielikult või osaliselt arvutitarkvara abil loodud väljundite, mis on näiliselt intellektuaalsed (inglise keeles *apparently thoughtful*) või eristamatud inimaatori loodud väljunditest, autorsuse määramisel eeldatakse inimaatorsust ning autorsuse ja originaalsuse nõuded loetakse täidetuks.“²²⁸ T. L. Butler on TI loominguks kaitset välistavad kriteeriumid ühe lausega paljasõnaliselt lugenud täidetuks, mis oleks kahtlemata mugav lahendus TI loominguks kaitse tagamiseks. Kuid autorsuse ja originaalsuse nõuete täitmiseta objektile autoriõiguse teke on ELis pretsedenditu nähtus. Andes autoriõiguse igasugusele masina loodud objektile, mis on näiliselt eristamatu inimloominguks, taanduks autoriõiguse teke vastuolus autoriõiguse põhimõtetega üksnes sellistele välistele omadustele nagu esteetilisus. EK on öelnud, et objekti visuaalsed ja esteetilised omadused ei mõjuta originaalsuse kriteeriumi täitmist ega võimalda objekti „teoseks“ liigitada.²²⁹ Inimese vabade ja loominguks valikute nõue viitab, et loominguks tegevus on autoriõiguse tekke eelduseks ja üksnes majanduslikud investeeringud ei saa iseenesest õigustada autoriõiguse teket.²³⁰

²²⁸ Butler, T. L., lk 746.

²²⁹ EKo C-683/17, *Cofemel – Sociedade de Vestuário SA versus G-Star Raw CV*, ECLI:EU:C:2019:721, p 53-55.

²³⁰ Hugenholtz, P. B., Quintais, J. P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? (04.10.2021). – IIC 2021 (52), lk 1197.

2.1.4. Naaberõigused ja *sui generis* õigus masina loomingu kaitseks

Õiguskirjanduses on palju neid, kelle hinnangul ei ole kehtiva autoriõiguse ulatuslik reformimine hea ega vajalik lahendus TI loomingu kaitse tagamiseks ning kes usuvad, et teised ELi õiguses olemasolevad õiguslikud instrumendid täidaksid seda eesmärki paremini. Eelkõige mõeldakse selliste instrumentide all autoriõigusega kaasnevate õiguste režiimi ja andmebaaside *sui generis* õigust.

ELi õiguses ühtlustatud autoriõigusega kaasnevad õigused pakuvad erinevaid võimalusi selliste TI loodud väljundite kaitsmiseks, mis ei kuulu autoriõiguse kaitse alla.²³¹ Euroopa Komisjon on asunud seisukohale, et naaberõigused tagavad juba praegu TI loomingu piisava kaitse, leides, et kuivõrd TI loomingu koosneb sageli helilistest ja audiovisuaalsetest signaalidest ning andmebaasidest, siis on see juba kaitstud naaberõigustega. Autorita TI loodud väljundid jäävad täielikult kaitseta ainult juhul, kui puuduvad kohaldatavad naaberõigused või *sui generis* õigus.²³² T. W. Dornis kritiseerib seisukohta, et kehtivad naaberõigused tagavad TI loomingu piisava kaitse. Paradoksaalsel kombel võivad vähem arenenud TI süsteemide loodud objektid, nagu helisalvestised või andmebaasid, olla naaberõigustega hõlmatud, kuid kõrgemat loovust näitavad teosed, nagu TI genereeritud muusika või kunst, jääksid endiselt normatiivsesse vaakumisse ja kaitseta. Olemasolev naaberõiguste süsteem ei ole mõeldud tehisliku loovuse ja selle kaitse küsimustega tegelemiseks.²³³ Kehtiv naaberõiguste süsteem on justkui plaaster TI loomingu autoriõiguse probleemidele – see annab autonoomse TI loodud tulemitele teatud juhtudel ja piiratud osas kaitse, kuid ei lahenda sügavamat probleemi. TI loomingu tekivad autoriõigusega kaasnevad õigused üksnes juhul, kui konkreetne TI väljund on käsitletav naaberõiguste kaitse objektina (s.o fonogramm, film, ajakirjandusväljaanne, ülekanne ja andmebaas). Autorita TI loomingu, mis ei kujuta endast ühtki naaberõiguste objekti, jääb endiselt kaitseta. Paraku tähendab see, et kaitseta võivad jääda just kõige kõrgtehnoloogilisemate ja võimekamate loominguliste TI süsteemide loodud objektid ning autonoomse tehisliku loomingu kaitse osas laiutab endiselt ebakindlus ja õigusselgusetus.

Vaatamata lünkadele kehtivas regulatsioonis võivad autoriõigusega kaasnevad õigused olla sobiv vahend kaitseta tehisliku loomingu probleemi lahendamiseks. Naaberõiguste või *sui generis* õiguse kasutamine on kaasaegses õiguskirjanduses üks enim soositud lähenemisviise

²³¹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 8.

²³² Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 8-9.

²³³ Dornis, T. W., lk 24-25.

autorita TI loomingule kaitse tagamiseks. Mitmed intellektuaalomandi õiguse eksperdid on pidanud parimaks lahenduseks kehtivate naaberõiguste eeskujul TI loomingule kaitseks uue erirežiimi kehtestamist.²³⁴ Näiteks T. W. Dornis toetab masina loodud teoste jaoks uue naaberõiguste kategooria loomist, mis hõlmaks kõiki tehniliku loovuse väljendusi, eriti kui tehniliku loovuse tase on kõrge, näiteks TI kunsti ja muusika puhul. Uue naaberõiguse kaitse tekkimise eelduseks oleks autonoomse tehniliku loomingule olemasolu.²³⁵ M. De Cock Buningu hinnangul tuleks kehtestada *sui generis* õigus arvuti loodud teoste kaitsmiseks väljaspool autoriõiguse raamistikku, nagu EL on teinud kiipide direktiivis 87/54/EMÜ²³⁶ ja andmebaaside direktiivis nr 96/9/EÜ.²³⁷

Autoriõigusega kaasnevat õigusi ja *sui generis* õigust eristab üldisest autoriõiguse režiimist mitu olulist asjaolu, mis teevad kaasnevate õiguste õigusest sobivama lahenduse TI loomingule reguleerimiseks. Esiteks, kui välja arvata esitajate õigused, siis ühendab kaasnevaid õigusi ja *sui generis* õigust see, et nad kaitsevad pigem majanduslikke huve kui loometegevust.²³⁸ Liidu seadusandja on selgitanud naaberõiguste loomise tagamaid. Fonogrammi- ja filmitootjad, ringhäälinguorganisatsioonid, ajakirjandusväljaannete kirjastajad ja andmebaasi tegijad ei täida oma tegevuses reeglina loomingulist rolli. Samas võivad nad kõik teha märkimisväärseid investeeringuid autoriõigusega kaasnevate õiguste objektide (sh fonogrammide, filmide, multimeediatoodete, ajakirjandusväljaanded ja andmebaasid) tootmiseks ja levitamiseks. Selleks, et oma tegevust rahastada, peavad tootjad saama nende objektide eest nõuetekohast tasu. Naaberõiguste eesmärgiks ongi kaitsta tootjate majanduslikke huve, tagades neile võimaluse investeeringud tagasi teenida.²³⁹ Naaberõiguste eesmärk on seega premeerida ja edendada majandus- või ettevõtlustegevust.²⁴⁰ Andmebaaside direktiivis 96/9/EÜ sätestatud *sui generis* õigus annab andmebaasi tegijale õiguse keelata andmebaasi sisu kasutamist, kui selle andmebaasi sisu kogumiseks, kontrollimiseks või esitamiseks on tehtud kvalitatiivselt ja/või kvantitatiivselt oluline investeering.²⁴¹ *Sui generis* õiguse eesmärk on kaitsta ELis tegutsevate juriidiliste isikute või korporatsioonide poolt andmebaaside loomiseks tehtud investeeringuid.²⁴² Eeltoodust tuleneb, et nii autoriõigusega kaasnevad õigused kui *sui generis*

²³⁴ Ciani, J., lk 9-10.

²³⁵ Dornis, T. W., lk 45.

²³⁶ Nõukogu 16. detsembri 1986 direktiiv pooljuhttoodete topoloogia õiguskaitse kohta. – ELT L 024, 27.01.1987, lk 36-40.

²³⁷ De Cock Buning, M., lk 529.

²³⁸ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 89.

²³⁹ Direktiiv 2001/29/EÜ, põhjendus 10; Direktiiv 96/9/EÜ, põhjendus 40.

²⁴⁰ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 8.

²⁴¹ Direktiiv 96/9/EÜ, artikkel 7 lg 1.

²⁴² Kop, M., lk 320.

õigus on loodud eelkõige majanduslikel kaalutlustel lähtudes stiimuli teooriast, mille kohaselt on autoriõiguse peamiseks eesmärgiks loometegevuseks rahaliste stiimulite loomine.²⁴³ Need õigused võimaldavad kaitsta objekte, mis küll ei ole teosed autoriõiguse tähenduses, kuid mida peetakse loome- või kunstivaldkonnas väärtuslikuks ning mille tootmine on kulukas. TI loomingu kaitseks eriregulatsiooni kehtestamise pooltargumendid põhinevad samuti eelkõige stiimuli teorial. Uue loomingulise TI süsteemi tootmine on üldjuhul keeruline protsess, mis hõlmab ulatuslikku uurimis- ja arendustööd, seadmete leiutamist ja ehitamist, tarkvara arendamist, õpetamist, seadistamist ning palju muud. Sageli osalevad sellistes projektides terved meeskonnad erinevaid eksperte, sh tarkvaraarendajad, programmeerijad, insenerid, kunstnikud jne. On selge, et loomingulise TI süsteemi ja seeläbi TI loomingu tootmine võib nõuda suurte investeeringute tegemist. Seega oleks naaberõiguste laiendamine TI loomingule kooskõlas naaberõiguste investeeringute kaitse eesmärgiga.

Teiseks, naaberõiguste õiguses ja *sui generis* õiguses üldjuhul puudub erinevalt autoriõigusest inimaatorsuse ja originaalsuse nõue.²⁴⁴ Inimaatorsuse kriteerium on teatavasti autoriõiguses keskne takistus autonoomse TI loomingu kaitsmisel.²⁴⁵ TI loomingu aatorsuse analüüs taandub enamasti sellele küsimusele, kas TI loodud tulemus on originaalne ehk inimese loominguliste valikute väljendus. Autonoomse TI looming jääb autoriõiguse kaitseta selle pärast, et inimese panus on loomeprotsessist niivõrd eraldatud, et tema valikud ei kajastu TI loodud lõpptulemuses ja seega autorit ei ole. E. Hubert soovib, et TI abil teoste loomiseks tehtud investeeringute tunnustamine *sui generis* õigusega võimaldaks neid teoseid kaitsta ilma autori tunnustamise vajaduseta.²⁴⁶ *Sui generis* õiguse puhul on üldised autoriõiguse nõuded lausa selgesõnaliselt välistatud: *sui generis* õigust kohaldatakse vastavalt andmebaaside direktiivile olenemata sellest, kas vastav andmebaas või selle sisu on autoriõiguse või muude õigustega kaitstav või mitte.²⁴⁷ Samamoodi ei kehti inimaatorsuse ega originaalsuse nõuet kaasnevate õiguste õiguses, v.a esitajate õigused. Eeltoodust tuleneb, et naaberõigused ja *sui generis* õigus lubavad minna mööda autoriõiguses kehtivast inimese loomingulise kriteeriumist, mis takistab TI loomingule autoriõiguse teket. Uue naaberõiguste kategooria või *sui generis* õiguse loomine võimaldaks kaitsta igasugust tehislislikku loomingut ilma kehtivat autoriõigust muutmata ja

²⁴³ Hristov, K., lk 444.

²⁴⁴ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 8 ja 88.

²⁴⁵ Hubert, E. Artificial Intelligence and Copyright Law in a European context. Magistritöö. Juhendaja Lukoseviciene, A. – Lund University Faculty of Law 2020, lk 61.

²⁴⁶ *Ibid.*

²⁴⁷ Direktiiv 96/9/EÜ, artikkel 7 lg 4.

põhimõtteid rikkumata. Naaberõigusi, mille kaitse objektiks on autorita tehislik looming, saaks edukalt kohaldada ka tulevikus kõrge autonoomsuse tasemega TI loomingu kaitseks.

Kolmandaks, uue naaberõiguste kategooria või *sui generis* õiguse loomine selle asemel, et muuta kogu autoriõiguse regulatsioon TI erisustele vastavaks, võimaldab kehtivat õiguskorda ja toimivaid süsteeme liigselt häirimata keskenduda ainult tehisliku loomingu kaitse küsimusele ning koostada õigusnormid arvestades TI iseärasustega. Selline lähenemisviis ei venita/laienda kehtiva autoriõiguse printsiipe ja doktriini rohkem, kui vaja, ja annab paindlikkust. Samuti on naaberõiguste laiendamine võrreldes autoriõiguse ulatusliku reformiga rohkem kooskõlas liikmesriikide varasema poliitika ja regulatiivsete valikutega autoriõiguse valdkonnas.²⁴⁸ See käsitus on kooskõlas ka liidu seadusandja seisukohaga, et kuigi intellektuaalomandi kaitseks ei ole vaja uusi käsitusviise, tuleks olemasolevaid seadusi autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kohta kohandada ning täiendada, et need vastaksid piisavalt majanduslikule tegelikkusele, näiteks uutele kasutusviisidele.²⁴⁹ Lõpuks on majanduslik ning poliitiline otsus, kas TI loomingu kaitse on kõige kasulikum naaberõiguste süsteemis, kuivõrd see ei ole sisuliselt midagi enam kui konkurentsioiguse regulatsioon nagu seda oli andmebaaside direktiiv 96/9/EÜ.²⁵⁰

Neljandaks, naaberõigused ja *sui generis* õigus on vabalt üleantavad. Autoriõiguses on õiguste üleandmine kohati piiratud, seda eriti autori moraalsete õiguste puhul, mis on lahutamatult seotud autori isikuga ja mida mõnes jurisdiktsioonis ei olegi võimalik üle anda. Seevastu naaberõiguste ja *sui generis* õiguse omaja võib õigused üle anda, loovutada või anda loa (litsentsi) õiguste kasutamiseks.²⁵¹ Autoriõigusega kaasnevad õigused ning *sui generis* õiguse saab omistada mh isikule, kes ei ole õiguste objekti loonud. *Sui generis* õiguse ja enamik autoriõigusega kaasnevatest õigustest võib anda otse juriidilistele isikutele, kellele ettevõtlustegevus tuleb omistada.²⁵² Kasutades J. Ciani tabavaid sõnu: juriidilised fiktsioonid ainuõiguste andmiseks teistele subjektidele peale autori on ELi õiguses juba olemas.²⁵³

Olles tuvastanud, et teoreetiliselt saab TI loomingu kaitseks kehtestada uue naaberõiguste kategooria või *sui generis* õiguse, tuleb adresseerida küsimust, kellele võiksid sellised uued õigused kuuluda. Kuivõrd TI kui looja ei saa autor olla ega õigusi omada, tuleb ka TI loomingu

²⁴⁸ Ciani, J., lk 283.

²⁴⁹ Direktiiv 2001/29/EÜ, põhjendus 5.

²⁵⁰ De Cock Buning, M., lk 532.

²⁵¹ Direktiiv 96/9/EÜ, artikkel 7 lg 3; Direktiiv 2001/29/EÜ, põhjendus 30; Direktiiv 2006/115/EÜ, põhjendus 3.

²⁵² Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 89.

²⁵³ Ciani, J., lk 283.

naaberõiguste kuuluvuse määramiseks kasutada juriidilist fiktsiooni. Autoriõigusega kaasnevad õigused võivad kuuluda erinevates kombinatsioonides TI süsteemi loojale, investorile ja kasutajale.²⁵⁴ Andmebaaside direktiivi 96/9/EÜ alusel kuulub *sui generis* õigus andmebaasi tegijale. Andmebaasi tegijaks on isik, kes asja algatab ja investeerimisrisiki endale võtab.²⁵⁵ TI loomingu kaitseks analoogse *sui generis* õiguse kehtestamisel kuuluks õigus investorile või arendajale, kes investeerib loomingulise TI süsteemi tootmisesse, mis seejärel loob kaitstud objekti. Selline investori õigus ei ole pealtnäha halb lahendus, kuivõrd see on kooskõlas investeeringute kaitse eesmärgiga. Kuid sellise regulatsiooni korral, kus autoriõigusega kaasnevad õigused on staatiliselt seotud investoriga, võib TI süsteemi müümisel või litsentseerimisel juhtuda, et TI loomingu õigused ei lähe ostjale/litsentsisaajale üle, mis tooks kaasa lahknevuse TI süsteemi ja selle loomingu õiguste kuuluvuse vahel ning takistaks ostjal/litsentsisaajal TI loomingu vaba kasutamist. Samuti tekiks sellise regulatsiooni alusel kaitse üksnes oluliste investeeringute tegemisel, kuid selle nõude mittetäitmise korral jääks TI looming endiselt kaitseta.

Parem alternatiiv õiguste kuuluvuse määramiseks on naaberõiguste õiguses kehtiv reegel, mille kohaselt autoriõigusega kaasnevad õigused, v.a esitajate õigused, antakse füüsilisele või juriidilisele isikule, kes algatab ning vastutab autoriõigusega kaasneva õiguse objekti loomise eest.²⁵⁶ Selle reegli järgi antakse TI loomingule tekivad autoriõigusega kaasnevad õigused füüsilisele või juriidilisele isikule, kelle initsiatiivil ja kontrolli all leiab aset TI loomingu tootmine. Kontrollija isiku kindlaks määramiseks saab rakendada ülalpool alapeatüki 2.1.3 lõpus käsitletud B. Lu loomeprotsessi kontrolli teooriat, mille alusel antakse õigused sellele isikule, kelle kontrolli all või tellimusel toimus loomeprotsess.²⁵⁷ T. W. Dornis on kontrollija isiku tuvastamiseks keskse tähtsusega asjaoluna esile toonud käsutusõiguse, s.o isiku õiguslik ja tegelik pädevus otsustada TI kasutamise ja TI loomingu tootmise üle (riistvara omaniku või tarkvara litsentsisaajana). See tähendab, et programmeerimine, õpiandmete sisestamine, TI süsteemi füüsiline kasutamine ega investeeringu tegemine ei oma TI loomingu õiguste kuuluvuse määramisel mingit tähtsust.²⁵⁸ Igaüks neist – nii programmeerija, kasutaja kui investor – saab kontrolli teooria alusel endiselt omada õigusi TI loodud tulemis, kuid üksnes eeldusel, et ta teostab kontrolli tulemi loomise üle. Õigused lähevad alati üle sellele isikule, kes

²⁵⁴ De Cock Buning, M., lk 532.

²⁵⁵ Direktiiv 96/9/EÜ, artikkel 7 lg 1 ja põhjendus 41.

²⁵⁶ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 91.

²⁵⁷ Lu, B., lk 10-11.

²⁵⁸ Dornis, T. W., lk 48-49.

on reaalselt objekti loomise eest vastutav. See võib olla investor, kes pole loomeprotsessis kuidagi osalenud, kuid kelle tellimisel ja raha eest on toodetud autonoomne TI, mis loob seejärel ise loomingut. Samas võib see olla ka arendaja, kes osaleb *de facto* TI loomingu loomeprotsessis, kui temal on õigus seda protsessi käsutada. Kui TI süsteem müüakse või litsentseeritakse, siis läheksid selle loomingu õigused üle ostjale või litsentsisaajale, kes on endale lepingu alusel soetanud TI süsteemi loomeprotsessi käsutamise õiguse. Kasutajale, kellel ei ole lepingust tulenevat TI käsutusõigust, TI loomingu õiguste omistamine kontrolli teooria alusel oleks pigem vähetõenäoline, kuivõrd kasutaja roll on autonoomse TI loomeprotsessis nii minimaalne, et on raske jaatada kasutaja õigust protsessi kontrollida. TI süsteemide puhul, milles kasutaja osaleb loomeprotsessis ning teeb vabu valikuid, mis väljenduvad TI loomingus, tekib kasutajale harilikult autoriõigus.

2.1.5. Kehtiva regulatsiooni ühtlustamine

TI loomingu autoriõiguse küsimuses valitseb praegusest ebaühtlasest ja harmoneerimata praktikast tulenevalt õigusselgusetus. Autorsust ja autoriõiguse omandit reguleerivad sätted on ELis valdavas osas ühtlustamata. See annab liikmesriikidele võimaluse kasutada kaalutusõigust, et töötada välja kohandatud eeskirjad autorsuse omistamise ja omandiõiguse jaotamise kohta piiripealsetel juhtudel.²⁵⁹ Liikmesriikide kaalutusõiguse kasutamise võimalus on muidugi liikmesriikide oluline huvi, kuid autoriõiguse kontekstis on see vähemalt ELi õiguse vaatest mõjunud pigem kahjulikult. Näiteks andmebaaside autoriõiguse kaitse esineb liikmesriikides vastavalt õigusaktidele või pretsedendiõigusele erinevates vormides ning kui liikmesriikide vahel jäävad seoses kaitse ulatuse ja tingimustega alles erinevused õigusaktides, siis võivad niisugused ühtlustamata õigused takistada kaupade ja teenuste vaba liikumist.²⁶⁰

Suureks probleemiks on liikmesriikide erinev lähenemine autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste üleantavuse osas. Näiteks erinevad liikmesriikide praktikad juriidilise isiku autorsuse küsimuses oluliselt. Sellised siseriikliku õiguse sätted, mis omistavad autorsuse juriidilisele isikule või muule mitte-loovale üksusele, on haruldased ja vaidlusi tekitavad, kuivõrd need kalduvad kõrvale Berni konventsioonis sätestatud fundamentaalsest põhimõttest, et autoriõigusega kaitstud teos on inimesest autori loomingulise tegevuse tulemus. Nii välistas Prantsusmaa kassatsioonikohus resoluutselt autori staatuse omistamise mis tahes muule

²⁵⁹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 77.

²⁶⁰ Direktiiv 96/9/EÜ, põhjendus 4.

üksusele kui füüsiline isik.²⁶¹ Prantsusmaal on pika *droits d'auteur* traditsiooniga õigussüsteem, mis on väga tugevalt orienteeritud autori isiku ja moraalsete õiguste kaitsele. Sügavale juurdunud dogmadest loobumine võib olla pikk ja vaevaline protsess, kuid hetkeks traditsiooni kõrvale jättes ja intellektuaalomandi õiguskorda ja turgu arvesse võttes on selge, et tänapäeval on juriidilise isiku autoriõigus on vajalik juriidiline fiktsioon. Looming ei tähenda tänapäeval üldjuhul enam autorit üksi põlve peal teose kallal nokitsemas. Komisjoni sõnul iseloomustab loomingut infoühiskonna keskkonnas kasvav distantseerumine selle vahel, kes tegeleb loominguga, ja selle vahel, kes seda majanduslikult rahastab, ning ka autori isiksuse vähetähtis roll loomingulises protsessis.²⁶² Samuti on intellektuaalomandi loomine töösuhetes igapäevane nähtus, mille tõttu on tööandjale töö üleandmiseks vaja, et õigusaktid lubaksid juriidilisele isikule autoriõiguste andmist. T. W. Dornis on rõhutanud õiguste üleantavuse olulisust: „Omandi kaitse majandusliku mudeli kohaselt on õiguste vaba ja takistusteta üleantavus keskse tähtsusega. Ainult siis, kui õiguste üleandmine on võimalik, saavad ressursid jõuda oma kõrgeimale kasulikkuse tasemele.“²⁶³ Lihtsustatult öeldes tähendab T. W. Dornise öeldu seda, et õiguste teostamiseks peavad need olema üleantavad teistele isikutele. Vastasel juhul on õiguste käsutamine praktikas võimatu, mis muudab õigused sisuliselt väärtusetuks. Inimesest autorita TI loomingu kontekstis tähendab eeltoodu, et TI loomingule tekkivad õigused peavad esiteks minema õiguste tekkimise hetkel automaatselt üle mõnele isikule, eelduslikult TI loomingu loomeprotsessi kontrollijale, ja peavad seejärel olema selge raamistiku alusel õiguslike vahenditega üleantavad kolmandatele isikutele.

TI loomingu paremaks kaitseks ELi autoriõiguses on vaja luua loogiline, süstemaatiline ja õiglane TI loomingu regulatsioon, mis sätestab selged reeglid TI loomingule õiguste tekke, kuuluvuse ja üleandmise kohta. TI loomingu kaitseks uue erirežiimi kehtestamisel tuleb teha valik, kas see hõlmab kõiki TI abil loodud teoseid või üksnes inimesest autorita autonoomset TI loomingut. TI abil loodud teosele, milles väljenduvad inimese tehtud vabad valikud, tekib igal juhul kaitse üldises autoriõiguse korras. Teose autoriks on see isik või isikud, kelle looming teoses kajastub. Olukorras, kus autoriõiguse kaitse on juba olemas, on kaheldav, kas TI loomingu täiendav reguleerimine on otstarbekas. Pigem oleks täiendavate õiguste loomine sellises olukorras ebavajalik, kuivõrd see ei annaks juba autoriõigusega kaitstud teostele lisakaitset, ning tekitaks tarbetu topelt reguleerimisega kehtivas õiguskorras hoopis segadust.

²⁶¹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 77.

²⁶² *Ibid*, lk 86,

²⁶³ Dornis, T. W., lk 45.

Kindlasti ei tohi TI loomingut kaitsta inimese loomingu ja kehtiva autoriõiguse arvelt. See tähendab, et TI loomingu kaitse arendamine ei või kahjustada olemasolevaid autoriõigusi. Inimesest autorite loomingule peab säilima sama kõrgetasemeline ja tugev kaitse, mille kasutamist TI loomingu õigused ei tohi piirata. Näiteks peaks eelkõige kasutajatel tekkima TI abil loodud teostele autoriõigus, mis peab uue korra kehtestamisel säilima sama tugevana. Sellises kasutaja ja masina ühiselt loodud teoses, milles on mõlemad loomingulisi valikuid teinud, ei tohi tehiskliku loomingut kaitsvad eriõigused piirata ega vähendada kasutajale kuuluvat autoriõigust.

Õiguskorra ühtlustamise teema lõpetuseks sobib M. Kopi suurepärane, julge ja väga optimistlik ettepanek: „Kuna [TI loomingu kaitse] on valdavalt reguleerimata kogu maailmas, siis see kujutab endast praegu võimalust rahvusvaheliselt, isegi ülemaailmselt harmoniseerida TI loodud teoste autoriõiguse kaitse ning tagada selliselt õiguskindlus kogu maailmas.“²⁶⁴

²⁶⁴ Kop, M., lk 334.

2.2. Tehisintellekti regulatsiooni arendamine Euroopa Liidus

2.2.1. Tehisintellekti looming Euroopa Liidu institutsioonide käsitluses

Käesolev alapeatükk 2.2 on pühendatud TI regulatsiooni tulevikule ELis. Esimeses pooles uuritakse viimase paari aasta jooksul ELis toimunud arenguid TI regulatsiooni vallas, kuivõrd nagu TI tehnoloogia isegi, on ka TI regulatsiooni olulisus viimaste aastatega hüppeliselt kasvanud. ELi institutsioonid on avaldanud mitmeid TI valdkonda puudutavaid töödokumente ja ühe ettepaneku TI-d käsitleva õigusakti vastu võtmiseks. Ühtki õiguslikult siduvat TI-teemalist õigusakti ELis veel vastu võetud ei ole, kuid avaldatud töödokumenditest nähtub ELi institutsioonide üldine suund TI intellektuaalomandi küsimuste reguleerimisel. ELi erinevate materjalide analüüsi pinnalt antakse alapeatüki teises pooles hinnang sellele, kas ELi tulevikustrateegia tehisintelligenti valdkonnas lahendab kõik käesolevas magistritöös tuvastatud probleemid ja põhjused, miks TI loomingu autoriõiguslik kaitse vajab reguleerimist.

Esimene viide TI-ga seotud intellektuaalomandi õiguste reguleerimise vajadusele ilmnes EP 27. jaanuari 2017. aasta raportis koos soovitusetega robotika tsiviilõiguse eeskirjade komisjonile,²⁶⁵ milles EP kutsus Euroopa Komisjoni üles toetama horisontaalset ja tehnoloogiliselt neutraalset lähenemist intellektuaalomandile, mis oleks kohaldatav süsteemidele ja koodile, mis kaitsevad ja edendavad samal ajal innovatsiooni. Lisaks sellele nõuab EP „enese intellektuaalse loominguga“ kriteeriumite välja töötamist arvutite või robotite toodetud autoriõigusega kaitstavate teoste jaoks.²⁶⁶ See põgus märkus 2017. aasta alguses oli ELis TI loomingu intellektuaalomandi õiguse arendamise algpunkt. C. Ruiperez jt nimetasid seda alles alguseks muutustele, mis on ELi õiguses veel ees ootamas.²⁶⁷

Kolm aastat hiljem, 19. veebruaril 2020, avaldas komisjon valge raamatu TI kohta, milles kaardistas Euroopa käsitluse tippasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast.²⁶⁸ Valge raamatu eesmärgiks on visandada poliitikavariandid selle kohta, kuidas täita kaks võrdset eesmärki: soodustada TI kasutuselevõttu ja tegeleda selle tehnoloogia teatavate kasutusviisidega seotud riskidega.²⁶⁹ Komisjon küll rõhutab valges raamatus TI tehnoloogia ja ELi

²⁶⁵ Euroopa Parlament. (27.01.2017). Report with recommendations on Civil Law Rules on Robotics.

²⁶⁶ *Ibid*, Explanatory statement: Intellectual property rights, data protection and data ownership.

²⁶⁷ Ruipérez, C. jt., lk 295.

²⁶⁸ Euroopa Komisjon. Valge raamat tehisintellektist: Euroopa käsitlus tippasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast. (19.02.2020). – Eur-Lex.Europa.eu. COM(2020) 65 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC-0065&qid=1645719748184>, (01.04.2023).

²⁶⁹ Euroopa Komisjon. Valge Raamat. (19.02.2020).

innovatsioonisuutlikkuse edendamise olulisust, kuid keskendub eelkõige TI kasutuselevõtmisega seotud riskidele ning ohutus- ja vastutusküsimustele. Intellektuaalomandi küsimusi valge raamat ei käsitle.²⁷⁰

TI loomingu intellektuaalomandi õiguste reguleerimist käsitleti esmakordselt sisuliselt 2020. aasta lõpus. EP avaldas 2. oktoobril 2020 raporti intellektuaalomandi õiguste kohta TI tehnoloogiate arendamisel²⁷¹ ning mõni nädal hiljem võttis EP selle raporti alusel vastu samanimelise resolutsiooni,²⁷² milles tegi mitmeid ettepanekuid kehtiva õigusraamistiku arendamiseks ning kutsus komisjoni üles TI-ga seotud intellektuaalomandi küsimusi reguleerima. EP on raportis ja resolutsioonis leidnud, et loomingulise sisu loomeprotsessi autonoomsemaks muutumine võib tõstatada küsimusi seda sisu hõlmavate intellektuaalomandi õiguste kohta.²⁷³ EP eristab sarnaselt käesolevale magistritööle TI abil loodud inimloomingut TI loomingust ning asub samale järeldusele, et üksnes autonoomne TI looming tekitab uusi regulatiivseid probleeme intellektuaalomandi õiguste kaitsmisel.²⁷⁴ Samas kui TI-d kasutatakse ainult loomeprotsessis autorit abistava vahendina, kohaldatakse jätkuvalt kehtivat autoriõiguse raamistikku.²⁷⁵ See on nii põhjusel, et kunstlike loojate ja robotite iseseisvalt loodud teoseid ei pruugi olla võimalik autoriõigusega kaitsta, kuna mõiste „intellektuaalne looming“ originaalsuse põhimõttes hõlmab autori isikut.²⁷⁶ EP hinnangul tuleks autonoomset TI loomingut intellektuaalomandi õiguste alusel kaitsta selleks, et ergutada investeeeringuid sellisesse loominguvormi ja parandada õiguskindlust.²⁷⁷ Raporti ja resolutsiooni tekstist nähtub, et EP saab aru sellest, et uudsed TI tehnoloogiad püstitavad intellektuaalomandi õiguses probleeme ja väljakutseid ning ELis innovatsiooni, tehnoloogia ja majanduse edendamiseks on vaja need probleemid regulatiivsel tasandil lahendada. EP rõhutab, et TI tehnoloogiate potentsiaali avamiseks on vaja kõrvaldada tarbetud õiguslikud tõkked, et mitte takistada liidu areneva andmemajanduse kasvu ja innovatsiooni²⁷⁸ ja et tagada intellektuaalomandi õiguste kaitse kõrge tase ning luua õiguskindlust ja usaldust, mida on vaja,

²⁷⁰ *Ibid*, Sissejuhatus, *passim*.

²⁷¹ Euroopa Parlament. (02.10.2020). Raport intellektuaalomandi õiguste kohta tehisintellekti tehnoloogiate arendamisel. – Europarl.Europa.eu. (2020/2015(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_ET.html (01.04.2023).

²⁷² Euroopa Parlament. Resolutsioon intellektuaalomandi õiguste kohta tehisintellekti tehnoloogiate arendamisel (2020/2015(INI)). (20.10.2020). – ELT C 404, 06.10.2021, lk 129.

²⁷³ Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), p 14.

²⁷⁴ *Ibid*, p 15.

²⁷⁵ *Ibid*.

²⁷⁶ *Ibid*, p 16.

²⁷⁷ *Ibid*.

²⁷⁸ Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), p 5.

et soodustada investeerimist nendesse tehnoloogiatesse.²⁷⁹ EP rõhutab, kui oluline on luua TI valdkonna jaoks toimiv ja täielikult ühtlustatud õigusraamistik,²⁸⁰ ja soovib, et selline raamistik peaks olema pigem määruse kui direktiivi vormis, et vältida digitaalse ühtse turu killustumist ja edendada innovatsiooni.²⁸¹ EP toob esile, et tõhus intellektuaalomandi süsteem on vältimatu eeltingimus saavutamaks eesmärki muuta liit TI tehnoloogiate valdkonnas maailmas juhtivaks jõuks.²⁸² EP heidab komisjonile ette, et vaatamata intellektuaalomandi õiguste suurele tähtsusele ei ole komisjon endiselt käsitlenud nende kaitset TI ja seonduvate tehnoloogiate vallas,²⁸³ nõuab TI tehnoloogiate arendamisega seotud intellektuaalomandi õiguste kaitse mõjuhindangu läbiviimist²⁸⁴ ning kutsub komisjoni üles toetama TI loodud teoste suhtes liidus kohaldatavate ühiste ja ühtsete autoriõigust käsitlevate sätete kehtestamist,²⁸⁵ et saavutada intellektuaalomandi tasakaalustatud ja innovatsioonist lähtuv kaitse, tugevdada ELi ettevõtete rahvusvahelist konkurentsivõimet ning tagada õiguskindlus.²⁸⁶

25. novembril 2020 avaldas Euroopa Komisjon uuringu TI suundumuste ja arengute kohta, millele on käesolevas magistritöös varasemalt korduvalt viidatud.²⁸⁷ Uuringus on põhjaliku analüüsi põhjal jõutud järeldusele, et üldiselt on olemasolevad ELi autoriõiguse reeglid TI loomingu seotud probleemidega tegelemiseks piisavalt paindlikud eelkõige seetõttu, et enamasti on vähemalt ühes TI loomingu loomisprotsessi faasis olemas inimese loominguiline panus, mis on piisav autoriõiguse tekkimiseks.²⁸⁸ Märkimisväärne on komisjoni seisukoht, et autonoomset autorita TI loomingu ei ole olemas ega saa ka ettenähtavas tulevikus olema. Kuigi TI süsteemid muutuvad üha intelligentsemaks ja autonoomsemaks, on komisjon siiski seisukohal, et täielikult autonoomset TI loomingu ega leiutist ei ole ega saa lähitulevikus olema. Seetõttu käsitleb komisjon TI-d eelkõige keerulise vahendi või tööriistana inimesest kasutajate kätes. Idee autonoomsest TI loomingu kuulub komisjoni hinnangul endiselt ulmekirjanduse valdkonda ja ei vääri pikemat käsitlemist.²⁸⁹ Isegi juhul, kui autoriõiguse kaitse ei ole võimalik, pakuvad naaberõigused komisjoni hinnangul piisavat kaitset. Autoriõigusega seotud õiguste režiimid võivad laieneda „autorita“ TI toodangule mitmes sektoris:

²⁷⁹ *Ibid*, p 6.

²⁸⁰ *Ibid*, p 3.

²⁸¹ *Ibid*.

²⁸² *Ibid*, põhjendus E.

²⁸³ *Ibid*, p 1.

²⁸⁴ *Ibid*, p 5.

²⁸⁵ *Ibid*, p 16.

²⁸⁶ *Ibid*, p 21.

²⁸⁷ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon).

²⁸⁸ *Ibid*, lk 117

²⁸⁹ *Ibid*, lk-d 28 ja 116.

helisalvestised, ringhääling, audiovisuaalsed salvestised ja uudised. Lisaks sellele võib *sui generis* õigus pakkuda kaitset TI abil loodud andmebaasile, kui see on märkimisväärtete investeeringute tulemus.²⁹⁰ Kokkuvõtlikult oli uuringu tulemuseks järeldus, et peaaegu igasugust TI loomingut saab täna kehtivate intellektuaalomandi õigustega juba kaitsta. Siiski võib õiguskorra kehtestamine uuringu kohaselt olla õigustatud seetõttu, et ühtlustatud reeglite puudumine on viinud erinevate lähenemisteni liikmesriikide praktikas.²⁹¹

Samal päeval uuringuga avaldas komisjon uuringu alusel koostatud intellektuaalomandi tegevuskava ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamise suurendamiseks.²⁹² Komisjon mõõnab, et TI tehnoloogiad loovad uusi teoseid ja leiutisi ning mõnel juhul, näiteks kultuurisektoris, võib leiutusmasinate kasutamine muutuda normiks. Need arengud tõstatavad küsimuse, millist kaitset tuleks pakkuda TI abil loodud toodetele.²⁹³ Kuid komisjon lähtub intellektuaalomandi õiguste reguleerimise kaalumisel uuringus toodud järeldusest, et praegune ELi intellektuaalomandi raamistik on TI loominguga seotud probleemide lahendamiseks üldiselt sobiv.²⁹⁴ Kuigi antud tegevuskavas on terve nimekiri intellektuaalomandi õiguste täiustamiseks plaanitavaid regulatiivseid tegevusi, ei pidanud komisjon pidanud vajalikuks teha ühtki konkreetset soovitusi TI loomingu autoriõiguse reguleerimiseks.²⁹⁵ Siiski nendib komisjon, et ühtlustamisel on lünki ja arenguruumi ning tiptasemel TI õitsenguks on vaja need puudused kõrvaldada. Esimese sammuna kaardistab komisjon kõik probleemid ja analüüsib neid, pidades sidusrühmadega asjakohaseid arutelusid.²⁹⁶ Komisjon täpsustab, et on käivitanud uuringu autoriõiguste andmete haldusele ja TI kohta.²⁹⁷ Globaalsel tasandil lubab komisjon teha koostööd liikmesriikide ja muude sidusrühmadega, et töötada välja ülemaailmsed intellektuaalomandi kaitse standardid ja hoida neid jõus ning leida parimaid võimalikke lahendusi uutele probleemidele. Ka WIPOs käiv arutelu TI mõju üle intellektuaalomandile on ELile hea võimalus rääkida kaasa veel reeglite kujunemise faasis, arvestades selle debati võimalikku pikaajalist mõju maailmamajanduses toimuvale digiüleminekule.²⁹⁸

²⁹⁰ *Ibid.*, lk 118.

²⁹¹ *Ibid.*

²⁹² Euroopa Komisjon. Teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: Innovatsioonipotentsiaali rakendamine – intellektuaalomandi tegevuskava ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamise suurendamiseks. (25.11.2020). – Eur-Lex.Europa.eu. COM(2020) 760 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>, (01.04.2023).

²⁹³ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 2. Intellektuaalomandi parem kaitse.

²⁹⁴ *Ibid.*

²⁹⁵ *Ibid.*

²⁹⁶ *Ibid.*

²⁹⁷ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 4. Lihtsam juurdepääs intellektuaalomandiga kaitstud varadele ja nende hõlpsam jagamine.

²⁹⁸ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 6. Aus mäng üleilmsel tasandil.

Kui seni oli ELis TI reguleerimisest vaid teoreetilisel tasandil räägitud ja arutletud, siis 2021. aastal ilmus esimene TI-d reguleeriva õigusakti eelnõu. Komisjon tegi 21. aprillil 2021 vastavalt EP nõudmisele ettepaneku võtta vastu määrus, millega nähakse ette TI-d käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (Tehisintellekti käsitlev õigusakt).²⁹⁹ Vaatamata EP üleskutsetele ei tegelenud komisjon nimetatud ettepanekus TI loodud sisu intellektuaalomandi kaitse küsimustega, vaid keskendus eelkõige TI turvalisuse ja TI kasutamise seotud riskidele.

19. mail 2021 võttis EP vastu järjekordse resolutsiooni, seekord TI kohta haridus-, kultuuri- ja audiovisuaalsektoris.³⁰⁰ Resolutsioonis kiidab EP komisjoni TI päevakorras kõrgele kohale seadmise üle ning väljendab heameelt komisjoni avaldatud uuringu „Tehisintellekti suundumused ja areng – intellektuaalomandi õigusi käsitleva raamistikuga seotud probleemid“ ning uuringu „Autoriõigus ja uus tehnoloogia: autoriõiguse andmete haldamine ja tehisintellekt“ üle.³⁰¹ Samas peab EP kahetsusväärseks tõsiasi, et kultuur ei kuulu liidu tasandil TI puudutavates poliitikavariantides ja -soovitustes, eelkõige komisjoni 19. veebruari 2020. aasta valges raamatus esitatud prioriteetide hulka, ning nõuab nende soovitude muutmist, et kultuurist saaks TI poliitika prioriteet liidu tasandil.³⁰² EP rõhutab vajadust luua liidu tasandil ühtne visioon TI tehnoloogia kasutamisest kultuuri- ja loomesektorites ning -tööstuses tagamaks, et kultuuri- ja loomesektorid ning -tööstus peavad innovatsiooniga sammu, ning et tagada liidu tasandil kultuurilise mitmekesisuse kaitsmine ja edendamine uues digitaalses kontekstis.³⁰³ EP kutsub komisjoni üles käsitlema TI loodud sisu küsimust ja selle probleeme seoses autorsuse ja autoriõiguste rikkumisega.³⁰⁴ Palub komisjonil sellega seoses hinnata TI mõju audiovisuaalsektorile ning kultuuri- ja loomesektoritele ja -tööstusele,³⁰⁵ kaaluda TI tehnoloogia abil loodud väljundite ning kultuurisisu õiguslikke aspekte, pidades oluliseks toetada kultuurisisu loomist, ning koostada põhjaliku hinnangu, milles käsitletakse TI loodud sisule juriidilise isiku staatuse andmise võimalikkust ning TI loodud sisu suhtes intellektuaalomandi õiguste kohaldamist. Seejuures kordab EP liidu ainulaadse

²⁹⁹ Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (tehisintellekti käsitlev õigusakt). (21.04.2021). – COM(2021) 206 final, EurLex.Europa.eu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=EN>, (16.04.2023).

³⁰⁰ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta haridus-, kultuuri- ja audiovisuaalsektoris (2020/2017(INI)). (19.05.2021). – ELT C 15, 12.01.2022, lk 28.

³⁰¹ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 61.

³⁰² *Ibid*, p 58.

³⁰³ *Ibid*, p 62.

³⁰⁴ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 65.

³⁰⁵ *Ibid*, p 73.

intellektuaalomandi õiguste raamistiku kaitsmise tähtsust ja tuletab meelde, et muudatuste tegemisel tuleks järgida nõuetekohast hoolikust, et õrna tasakaalu mitte rikkuda.³⁰⁶

2022. aasta märtsis valmis ülalpool komisjoni tegevuskavas mainitud uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta.³⁰⁷ Uuringus kaalus komisjon koos kaasatud huvigruppidega TI loomingu autoriõiguslikku staatust³⁰⁸ ja jäi taaskord kindlaks arvamusele, et ei esine veenvaid põhjendusi kehtiva autoriõiguse kaitse ega autoriõigusega kaasnevate õiguste režiimi laiendamiseks tehnilikule loomingu ja samuti puudub alus arvata, et TI autonoomse loomingu jaoks on vaja luua *sui generis* õigus.³⁰⁹

2.2.2. Hinnang Euroopa Liidu institutsioonide tehisintellekti käsitlesele

ELi institutsioonide TI-ga seotud praktikat kogumis vaadates ilmneb, et EP ja komisjon on valdavas osas üksmeelel TI loomingu intellektuaalomandi õiguste reguleerimise küsimustes. Vaidlust ei ole selles, et TI-l on loomevaldkonnas tohutu potentsiaal ja lugematuid kasutusvõimalusi ning TI loomingu võib olla suur väärtus, millest tulenevalt on tehniliku loomingu intellektuaalomandi õiguste kaitse vastu oluline huvi. ELi huvi on püsida TI arengu poolest maailmas esirinnas, kusjuures käimasolevas ülemaailmses tehnoloogilises võidujooksus konkrentsis püsimise eelduseks on atraktiivne õiguskeskkond, milles on tagatud intellektuaalomandi õiguste kaitse kõrge tase ning õiguskindlus, mida on vaja, et soodustada investeerimist uutesse tehnoloogiatesse. Positiivne on näha üksmeelt õiguskorra ühtlustamise vajaduse osas. EP arvates on TI valdkonnas reguleerimiseks asjakohane liidu tasand, et vältida ühtse turu killustumist ning siseriiklike sätete ja suuniste lahknemist.³¹⁰ Isegi komisjon, mis suhtub kehtiva õigusraamistiku reguleerimisse üldiselt ettevaatlikult, peab võimalikuks, et ühtlustamisalgatus on põhjendatud, sest täielikult ühtlustatud autoriõiguse reeglite puudumise tõttu võivad lähenemisviisid TI loomingu kaitsele eri liikmesriikide siseriiklikus õiguses oluliselt varieeruda.³¹¹ Üksmeelel ollakse ka selles, et mis tahes viisil kehtiva õigusraamistiku muudatuste kaalumisel tuleb alati arvesse võtta ja austada liidu ainulaadse intellektuaalomandi õiguste raamistiku kaitsmise tähtsust ning autorite ja esitajate õigusi. Muudatuste tegemisel tuleks järgida nõuetekohast hoolikust, et õrna tasakaalu mitte rikkuda.³¹² Ühtlasi näib

³⁰⁶ *Ibid*, p 74.

³⁰⁷ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta: Autoriõiguse andmete haldamine ja tehisintellekt. (16.03.2022). – Brüssel: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2022.

³⁰⁸ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 232-260.

³⁰⁹ *Ibid*, lk 273-274.

³¹⁰ Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), põhjendus F.

³¹¹ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 118.

³¹² Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 74.

konsensus olevat selles, et need TI abil loodud teosed, mille inimene on loonud TI vahendina kasutades, ei püstita suuri probleeme ja on kaitstud autoriõigusega. Kõik need põhimõtted ja seisukohad on kooskõlas käesolevas magistritöös toodud järeldustega.

Eriarvamused ilmnevad autonoomse TI loomingu autoriõiguse kaitse käsitlemisel. Kuidagi ei saa nõustuda komisjoni seisukohaga, et kehtiv autoriõiguse režiim tagab TI loomingule piisava kaitse. See seisukoht põhineb loogikal, et TI loodud väljundis on alati olemas inimese loominguline panus, kui tahes väike, millest tulenevalt tekib autoriõigus alati inimesele ja ei ole olemas autonoomse TI loodud autorita teoseid.³¹³ On tähelepanuväärne, et komisjon küll tunnistab vajadust eristada TI tehnoloogiate abil loodud loomingut üksnes TI tehnoloogiate poolt loodud loomingust, kuid komisjoni arvates kuulub autonoomne TI looming endiselt tuleviku³¹⁴ või ulmekirjanduse valda.³¹⁵ Kaasaegsed loomingulised TI-d, mille loomisprotsess on inimeste jaoks must kast, võivad toota täiesti iseseisvalt loomingut, milles ei väljendu ühegi inimese loominguline panus. Komisjoni uuringu kohaselt ei ole see musta kasti efekt takistuseks autoriõiguse tekkele, kui lõpptulemus jääb inimese üldise autoripoolse kavatsuse piiridesse (inglise keeles *within the ambit of the person's general authorial intent*),³¹⁶ kuid pole selge, mida see tähendab. Kuigi inimene võib ulatuslikult panustada TI loomisesse (sh tarkvara kirjutamine) ja ka loomeprotsessi ettevalmistamisse (sh õpiandmete sisendamine), siis see ei tähenda, et tema panus ja valikud väljenduvad tingimata TI loomingus. Näiteks tehislisku kunsti loova algoritmide nagu AICAN puhul, mis on spetsiifiliselt programmeeritud tootma sisendandmetest erinevaid uusi originaalteoseid, piirdub kogu inimese roll algoritmi kirjutamise ja õpetamisega.³¹⁷ Programmeerija paneb paika selle, et algoritm toodab visuaalset kunsti, kuid programmeerijal ei ole aimugi, missugune see kunst saab olema. Kui algoritm teeb kõik valikud loodavas teoses algusest lõpuni ise, on keeruline jaatada, et programmeerija kavatsus luua „visuaalse kunsti teos“ on piisav temale autoriõiguse tekkimiseks. Küsimus, kas ja missugusel juhul on inimese loominguline panus piisav autonoomse TI loodud tulemusele autoriõiguse tekkimiseks, tekitab selgelt vaidlusi ja õigusselgust, mille lahendamiseks on vaja regulatiivset sekkumist. Isegi, kui nõustuda komisjoni seisukohaga, et praegused TI-d ei ole veel autonoomseks loominguks võimelised, siis ei ole vaidlust selles, et TI selgelt areneb selles suunas. TI loominguga seotud intellektuaalomandi õiguste reguleerimisel peab igal juhul

³¹³ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 117.

³¹⁴ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 2. Intellektuaalomandi parem kaitse.

³¹⁵ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 28.

³¹⁶ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 117.

³¹⁷ AICAN. – Aican.io.

arvesse võtma TI tehnoloogia tulevikku ja edasist arengut, millest tulenevalt peaks täiustatud intellektuaalomandi õiguste raamistik võimaldama kaitsta autonoomset TI loomingut.

Nõustuda ei saa ka selle komisjoni seisukohaga, et kaitseta autonoomse tehniliku loomingule õiguste laiendamiseks pole põhjust.³¹⁸ Komisjoni seisukoht põhineb peamiselt autoriõiguse teoorial, aga ka majanduslikel argumentidel. Autoriõigus on inimese isiku kaitsel põhinev süsteem. Autori isiku kaitsel põhinevas autoriõiguse süsteemis kehtib printsiip, mille kohaselt ei saa inimese loomingulise valiku puudumise korral tekkida autoriõigust. Komisjoni arvates peaks see printsiip jääma kehtima, millest tulenevalt peaks TI autonoomselt loodud tulemused jääma autoriõiguse kaitse alt välja. Kui objekt on autonoomselt genereeritud, s.o ilma inimese valikute väljendusega TI loodud tulemis, siis ei ole selle tulemi autoriõiguslik kaitse põhjendatud.³¹⁹ Lähtudes üksnes autori isiku kaitse eesmärgist, võib tõesti tunduda, et TI autonoomselt loodud teosele autoriõiguse kaitse teke on põhjendamatu, kuivõrd teoses otseselt ei väljendu inimese loomingulised valikud. Kuid TI loomingut veidi suuremas plaanis vaadates nähtub, et selle kaitse võib olla õigustatud autoriõigusega sarnastel põhjustel. Esiteks on see looming ikkagi inimese intellektuaalse tegevuse tulemus, isegi kui see ei väljendu otseselt tulemis. Ükski TI süsteem ei ole end ise valmis programmeerinud, arendanud, õpetanud ja seadistanud, et iseseisvalt teoseid looma asuda. Tehniliku loomingu kaitsmise põhjendus seisnebki selles, et seal on inimesed, kes on tehniliku loomeprotsessi võimalikuks teinud, mistõttu väärivad nende töö ja investeeringute viljad kaitset intellektuaalomandi õiguse alusel. Teiseks võib TI looming olla väärtuslik. Siin võib eeskujuna võtta EPst, mis käsitleb TI autonoomset loomingut osana kultuurist ja loomingust, mille kaitse aitaks kaasa üleüldisele kultuurilise mitmekesisuse rikastumisele. EP märgib, et TI on loomingulisse väärtusahelasse juba jõudnud loomise, tootmise, levitamise ja tarbimise tasandil ning avaldab seetõttu kultuuri- ja loomesektoritele ning -tööstusele tohutut mõju, sh muusikale, filmitööstusele, kunstile ja kirjandusele, kasutades selleks uusi vahendeid, tarkvara ja TI-l põhinevat tootmist.³²⁰ EP peab oluliseks toetada kultuurisisu loomist.³²¹ Kolmandaks oleks autonoomse tehniliku loomingule kaitse andmine stiimuliks TI tootjatele ja kasutajatele, kes läbi TI loomingut toodavad. Komisjoni arvates puuduvad majanduslikud põhjused TI autonoomselt loodud tulemustes ainuõiguse tunnustamiseks. Komisjon põhjendab, et TI on alles arenev tehnoloogia ja turg alles kohaneb sellega. On liiga vara järeldada, et turg kannatab õiguskaitse puudumise tõttu.

³¹⁸ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 273-274.

³¹⁹ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 240-241.

³²⁰ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 67.

³²¹ Ibid, p 74.

Praktikas on näha, et investeeringud ja arendustöö jätkuvad TI valdkonnas pidevalt, mis viitab sellele, et olemasolevad majanduslikud stiimulid on piisavad, et soodustada TI ja selle loomingu tootmist ja levitamist.³²² Autoriõiguse stiimuliteooria kohaselt on autori loomingu kaitse ja õiguste tekkimise eesmärgiks julgustada ja soodustada autori loometegevust.³²³ Komisjoni seisukohtadest jääb arusaamatuks, miks ei võiks sama loogika järgi autonoomse TI loomingu kaitseks erilise õiguse kehtestamisega soodustada ja julgustada selliste autonoomsete TI süsteemide tootmist ja arendamist. Autonoomse TI loomingu kaitse võimaldaks loojatel loomingu levitamisest, müügist, litsentsimisest jms tulu teenida, mis kujutaks endast majanduslikku stiimulit. Põhjendatud ei ole komisjoni järeldus, et kuna TI valdkonnas toimuvad pidevad investeeringud ja arendustöö, siis on olemasolevad majanduslikud stiimulid piisavad.³²⁴ Tõsiasi, et uusi TI süsteeme toodetakse, ei tähenda tingimata seda, et tegemist on atraktiivse õiguskeskkonnaga, kus on loomiseks tagatud parimad võimalikud stiimulid. Juhul, kui ELi õiguses ei oleks üldse autoriõiguste kaitset, siis teatud väike osa kunstnikest ja autoritest tegeleksid kahtlemata jätkuvalt loometegevusega. See aga ei tähenda, et sellist loometegevust ei saaks paremini kaitsta ega stimuleerida. Samamoodi ei saa täna tegutsevate TI tootjate pinnalt järeldada, et ELis on tagatud piisavad ja konkurentsivõimelised stiimulid. Kui ELis oleks innovatsiooni jaoks võimalikult atraktiivne õiguskord ja tagatud piisavad stiimulid, siis ei mitmekordistuks iga aastaga vahe ELi ja USA TI sektori investeeringute vahel. Paraku on olukord maailmaturul selline: kui EL suutis viie aastaga (2016-2021) kasvatada oma TI investeeringud 3,2 miljardilt dollarilt 6,5 miljardi dollarini, siis USA TI investeeringud tõusid sama aja jooksul 12,1 miljardi dollari juurest kuni ligi 53 miljardi dollarini.³²⁵ Teisisõnu, ELi TI sektori investeeringute mahajäämus USAst süveneb aasta-aastalt kasvavas joones. Komisjoni praktika on vastuoluline: ühelt poolt pürgib EL maailma tehnoloogialiidriks,³²⁶ kuid on samal ajal muust maailmast mitmekordselt maha jäänud;³²⁷ teiselt poolt jääb komisjon juba aastaid arusaamatult kindlaks sellele, et ELi õigus tagab piisava kaitse ja keeldub regulatiivseid samme võtmast.³²⁸ Uute eriõiguste kehtestamisega täiendavate stiimulite loomine võib loominguks TI arengut ja investeeringuid edendada. Teistpidi võib kehtiv kord heidutada

³²² Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 240-241.

³²³ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020).

³²⁴ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 240-241.

³²⁵ Euroopa Komisjon. Valge raamat. (19.02.2020). – Ptk 2; Annual Private Investment in Artificial Intelligence. – Ourworldindata.org.

³²⁶ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 1. Eesseeisvad ülesanded: Euroopa intellektuaalomandi kasutamine majanduse taastamiseks ja vastupidavuse suurendamiseks.

³²⁷ Euroopa Komisjon. Valge raamat. (19.02.2020), ptk 2.

³²⁸ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 273-274; Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 117.

kaitse puudumise tõttu spetsiifiliselt autonoomse loomingulise TI ja selle loomingu tootmist, arengut ja investeringuid.

EP mõistab, et TI loomingule kaitse andmine ei pea tähendama kehtivatest autoriõiguse printsiipidest loobumist. EP rõhutab autori isikupära rolli vabade ja loominguliste valikute väljendamisel, arvestades, et just nende alusel saab teost pidada algupäraseks,³²⁹ kuid on samal ajal seisukohal, et kaaluda tuleks TI genereeritud tehnilise ja kunstilise loomingu kaitsmist, et sellist loomevormi edendada.³³⁰ Komisjon see-eest on kindlalt nii autoriõiguse kui naaberõiguste TI loomingule laiendamise vastu ning mureseb selle pärast, et TI autonoomsele loomingule kaitse andmine devalveerib mingil moel teiste õiguste väärtust. Komisjoni hinnangul võib naaberõigustele tuginemise võimalust pidada mööda hiilimiseks autoriõiguses kehtivast printsiibist, mille kohaselt, kui objektis puuduvad inimese loomingulised valikud, ei tohiks objektile kaitset pakkuda.³³¹ Siinkohal tuleb esiteks märkida seda, et kõik autoriõigusega kaasnevad õigused, välja arvatud esitajate õigused, on ilma inimesest autori nõudeta. Teiseks on inimese loomingu nõudest „kõrvale hiilimine“ naaberõiguste praktikas täiesti tavaline, isegi möödapääsmatu nähtus. On pigem reegel kui erand, et fonogrammi- või filmi esmalavastuse tootja on see isik, kes *de facto* viis läbi fonogrammi või filmi valmistamise protsessi. Enamasti käsitletakse fonogrammi- või filmi esmalavastuse tootjana seda (üldjuhul juriidilist) isikut, kes tegi võimalikuks ja kontrollis naaberõiguste objekti tootmist. Näiteks fonogrammitootja on defineeritud kui füüsiline või juriidiline isik, kelle algatusel ja vastutusel tehakse esituse helide või muude helide või neid esindavate märkide esimene salvestus.³³² See autori ja originaalsuse nõude puudumine ongi põhjus, miks naaberõiguste režiim on sobiv vahend TI loomingu kaitseks, kuivõrd see võimaldab ilma kehtivat autoriõiguse süsteemi muutmata kehtestada TI unikaalseid omadusi silmas pidades üksnes tehniliku loomingu jaoks erisätted, mis lubavad kergesti anda TI loomingu õigused üle näiteks sellele isikule, kelle initsiatiivil ja kontrolli all toimus TI loomeprotsess. Komisjoni arvates kehtib autoriõiguse inimesekeskne argument isegi ilma moraalsete õigustusteta puhtalt majanduslikel kaalutlustel: masin ei vaja stiimulit, et toota väljundit.³³³ Kuid autonoomse tehniliku loomingu kaitse pooldajad ei püüa enamasti luua stiimuleid masina jaoks, vaid masinate loojatest või kasutajatest inimeste jaoks. Vähe on neid, kes tõsimeeli kaaluksid, veel vähem pooldaksid, masinale õiguste andmist. Komisjon leiab

³²⁹ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 70.

³³⁰ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 71.

³³¹ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 257.

³³² WIPO esituse ja fonogrammi leping (WPPT) Genf (1996). – EÜT L 89, 11.04.2000, lk 15-23, artikkel 2 b).

³³³ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 257.

veel, et TI loomingu kaitse naaberõiguste alusel ilma märkimisväärse investeeringuta kasutaja poolt oleks väga kaugel nende õiguste esialgsest eesmärgist. Naaberõiguste loomise eesmärgiks oli kaitsta olulisi investeeringuid (sh stuudio kasutamine, tehnikud, operaatorid, tehnika jne), mida produtsendid või ringhäälinguorganisatsioonid pidid naaberõiguste kaitse objekti tootmiseks tegema.³³⁴ Siinkohal tuleb märkida, et üldjuhul tuleb kaasaegsete loominguliste TI süsteemide tootmiseks samuti teha märkimisväärseid investeeringuid, mille kaitse oleks kooskõlas naaberõiguste eesmärkidega. Samas on tõsi, et TI loomingu tootmine ei pruugi alati investeeringut eeldada. Üks võimalus selle probleemiga tegeleda oleks kehtestada TI loomingule sarnane investeeringu kriteerium nagu on andmebaaside *sui generis* õiguses. *Sui generis* õiguse alusel on andmebaasi tegijal õigus keelata andmebaasi kasutamist, kui selle andmebaasi sisu kogumiseks, kontrollimiseks või esitamiseks on tehtud kvalitatiivselt ja/või kvantitatiivselt oluline investeering.³³⁵ TI loomingu või tehniliku loomingu kaitseks erireeglite kehtestamisel tuleks empiiriliste andmete alusel kaaluda TI, TI loomingu, sellega seotud investeeringute ja võimaliku *sui generis* õigusega seotud majanduslikke mõjusid, et hinnata sellise erireegli kehtestamise põhjendatust. Samas tuleb komisjoni öeldust välja, et tegelikult ei ole vahet, kui suuri investeeringuid on tehtud, kuivõrd komisjon ei oleks igal juhul uue õiguse loomisega nõus. Kuigi TI süsteemi tootmine ja kasutamine nõuab suuri investeeringuid, on komisjoni arvates suhe investeeringu ja TI loodud tulemuse vahel erinev teistest naaberõiguste objektidest.³³⁶ Siin peab komisjon silmas seda, et teiste naaberõiguste puhul on kaitse objekt see, mille tootmiseks on tehtud investeeringuid (nt film, fonogramm, ajakirjandusväljaanne), kuid TI loomingu puhul on investeeringud tavaliselt tehtud TI süsteemi tootmiseks, mis seejärel loob ise loomingulist väljundit. Seega oleks kaitse objektiks mitte see masin, mille tootmiseks tehti investeeringuid, vaid selle masina iseseisvalt toodetud väljund, mille tootmise kulu võib vabalt olla null. Selline astmeline õiguste tekkimine on mingil viisil vältimatult vajalik selleks, et anda kaitse autonoomsele TI loomingule.

EP ei selgita üksikasjalikult, missuguse režiimiga peaks kaitsma tehnilikku loomingut, kuid annab siiski teatud juhised. Esiteks, tehniliku loomingu kaitse reguleerimisel tuleks TI tehnoloogiate arendamisega seotud intellektuaalomandi õigusi eristada TI loomingule potentsiaalselt antavatest intellektuaalomandi õigustest.³³⁷ See tähendab sisuliselt, et intellektuaalomandi õigusi TI-s eneses (nt programmeerija autoriõigus arvutiprogrammis) ei

³³⁴ *Ibid.*

³³⁵ Direktiiv 96/9/EÜ, artikkel 7 lg 1.

³³⁶ Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta. (16.03.2022), lk 257

³³⁷ Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), p 15.

tohiks võrdsustada õigustega selle TI loodud väljundis. See on oluline seetõttu, et praktikas võib juhtuda ja sageli juhtubki, et õigused TI süsteemis ja õigused selle loodud väljundis kuuluvad erinevatele isikutele. Juhul, kui TI loomingu kaitseks loodaks uut tüüpi õigused, tuleks võimalike õiguste omandiõigus EP hinnangul anda ainult füüsilisele või juriidilisele isikule, kes on teose seaduslikult loonud.³³⁸

EP ja komisjon on oma töödokumentides põgusalt käsitlenud ka TI juriidilise isiku küsimust. 2017. aasta veebruaris tegi EP resolutsiooni soovitustega robotikat käsitlevate tsiviilõiguse normide kohta,³³⁹ milles kutsus komisjoni üles tulevase õigusakti mõjuhinnangu läbiviimisel uurima, analüüsima ja kaaluma, millised mõjud oleksid robotite jaoks pikemas perspektiivis eraldi juriidilise staatuse loomisel, nii et kõige keerukamatele autonoomsete robotitele saaks omistada elektroonilise isiku staatuse, koos kohustusega heastada mis tahes kahju, mida nad võivad põhjustada, ning elektroonilise isiku kategooria kohaldamine juhtudel, kus robotid teevad arukaid autonoomseid otsuseid või suhtlevad muul viisil iseseisvalt kolmandate isikutega.³⁴⁰ Kui veel 2017. aastal pidas EP vajalikuks kaaluda robotitele juriidilise isiku staatuse andmist,³⁴¹ siis 2020. aastal asus EP vähemalt intellektuaalomandi õiguste kontekstis seisukohale, et TI-le juriidilise isiku staatuse andmine ei oleks asjakohane ning sellisel võimalusel oleks negatiivne mõju inimloojatele mõeldud stiimulitele.³⁴² Sellest vaid pool aastat hiljem oli EP taas meelt muutnud, kui palus komisjonil 2021. aasta maikuus koostada põhjaliku hinnangu, milles käsitletakse TI abil loodud sisule juriidilise isiku staatuse andmise võimalikkust.³⁴³ Komisjon ei ole tänaseni veel pidanud vajalikuks TI süsteemidele juriidilise isiku või autori staatuse omistamist hinnata, kuivõrd see küsimus jääb ulmekirjanduse valdkonda.³⁴⁴ Siiski on komisjon korduvalt öelnud, et TI ei ole inimaautor ega juriidiline isik.³⁴⁵ Samuti on komisjon öelnud, et TI süsteemi ei tohiks käsitleda autori ega leiutajana.³⁴⁶

Ülalpool käsitletud ELi institutsioonide töödokumentidest tuleb esile muster, milles EP julgustab ja kutsub komisjoni üles TI loomingu seotud intellektuaalomandi küsimusi reguleerima. Vastuseks EP üleskutsetele komisjon kas käsitleb teisi TI aspekte, eirates intellektuaalomandit, või asub TI loomingu autoriõiguse küsimusi analüüsides järeldusele, et

³³⁸ Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), p 16.

³³⁹ Euroopa Parlament. Resolutsioon robotikat käsitlevate tsiviilõiguse normide kohta. (16.02.2017).

³⁴⁰ *Ibid*, p 59 (f).

³⁴¹ *Ibid*.

³⁴² Euroopa Parlament. Raport. (02.10.2020), p 14.

³⁴³ Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta. (19.05.2021), p 74.

³⁴⁴ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 116.

³⁴⁵ Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon), lk 84 ja 100.

³⁴⁶ Euroopa Komisjon. Teatis. (25.11.2020). – Ptk 2. Intellektuaalomandi parem kaitse.

kehtiv süsteem on kaitse tagamiseks piisav. Kuigi EP on korduvalt avaldanud soovi TI intellektuaalomandi õiguste reguleerimiseks, ei saa EP ise seadusloome protsessi algatada, kuivõrd see on liidu aluslepingutega antud komisjoni ainupädevusse.³⁴⁷ Seadusandliku tavamenetluse puhul võtavad EP ja nõukogu määruse, direktiivi või otsuse vastu ühiselt komisjoni ettepaneku põhjal,³⁴⁸ kusjuures seadusandlik menetlus algab komisjoni ettepanekuga.³⁴⁹ Komisjon on alles 2022. aastal avaldatud uuringus TI loomingu autoriõiguse küsimusi põhjalikult analüüsinud ning asunud seisukohale, et puudub vajadus ja veenev õigustus kehtiva õigusraamistiku muutmiseks. Et komisjoni hinnangul tagab kehtiv autoriõiguse õigusraamistik TI loomingu kaitse piisaval tasemel, siis on vähetõenäoline, et TI loomingu autoriõiguse küsimusi lähiajal reguleeritakse. Pigem tuleb oodata murranguid TI tehnoloogia valdkonnas (tugev TI) või regulatiivset konkurentsi USA või Aasia poolel, mis nõuaks komisjoni käest reaktsioonina TI intellektuaalomandi küsimuste reguleerimist.

Komisjoni konservatiivne lähenemine TI loomingu autoriõiguse reguleerimise suhtes ei pruugi iseenesest olla halb, sest tegemist on uudse tehnoloogiaga, mida pole kunagi varem õigusaktidega reguleeritud. Etteruttavalt ja läbimõttlemata reguleerimine võib kaasa tuua soovimatuid tagajärgi. Kuid komisjoni lähenemine tundub antud juhul liiga konservatiivne. Komisjon suhtub autonoomsesse TI loomungusse kui midagi ulmekirjandusest. Kuid tuleb arvestada sellega, et tehnoloogia areng on eksponentsiaalne, seega loogiliselt võib oodata TI kui ühe tähtsaima ja kiiremalt areneva tehnoloogiavaldkonna hüppelist kasvu. Seetõttu ei ole mõistlik teha regulatsiooni selliseid muudatusi, mis selle võimalusega ei arvesta. TI loomingu kaitseks uue naaberõiguse või muu erirežiimi loomine ei pea ega tohi, kui seda õigesti teha, kahjustada ega nõrgestada ühtki olemasolevat õigust, vaid see võib neid täiendada.

³⁴⁷ Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 47—390.

³⁴⁸ *Ibid*, artikkel 289 lg 1.

³⁴⁹ *Ibid*, artikkel 294 lg 2.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö keskne probleem on õigusselgusetus seoses TI loomingu kaitsega ELi autoriõiguses. TI on kiirelt muutumas üheks olulisemaks tehnoloogias meie ühiskonnas ning koos TI tehnoloogia arenguga laiemalt areneb ka TI kasutamine loomevaldkonnas. Üha võimsamaks muutuvad TI süsteemid on üha enam võimelised iseseisvaks loominguks. Kõrgtehnoloogilised TI süsteemid on võimelised inimese käskluse peale sekunditega looma uut kunsti, kirjandust, arvutiprogramme ja leiutisi. Selliste võimekate TI süsteemide loojatel võib loogiliselt olla oluline majanduslik huvi nende süsteemide väljundite kaitse vastu intellektuaalomandi õigustega. Kuid TI loomingu seotud intellektuaalomandi küsimusi ei ole ELis ega ka teistes jurisdiktsioonides, kui välja arvata üksikud erandid, õigusaktidega reguleeritud. Samuti ei ole neid küsimusi käsitletud liidu kohtud. See tähendab, et TI loomingu intellektuaalomandi, sh autoriõiguse küsimustele vastamisel tuleb lähtuda kehtivast ELi autoriõiguse regulatsioonist, mis ei ole ette nähtud tehniliku loomingu kaitseks. See on tekitanud palju vaidlust ja eriarvamusi selles, kas ja missugustel tingimustel saab ELis tekkida autoriõigus TI loominguks.

Õigusselgusetuse probleemi lahendamiseks oli käesoleva magistritöö esimeseks eesmärgiks välja uurida, kas ja missugustel tingimustel saab TI loominguks tekkida autoriõigus ELis kehtivate õigusaktide alusel. Asjassepuutuvate õigusaktide ja EK kohtupraktika analüüsi pinnalt tuvastati esimese peatüki esimeses pooles, et autoriõiguse tekkimiseks peab TI loominguks olema käsitletav kui „teos“ Berni konventsiooni ja direktiivi 2001/29/EÜ tähenduses. Selleks peab TI loominguks olema originaalne selles mõttes, et see on autori enese intellektuaalne loominguks. Autori intellektuaalne loominguks on TI loominguks siis, kui selles väljenduvad autori vabad ja loominguks valikud. Kaaludes, kas TI loominguks on käsitletav autoriõigusega kaitstava teosena, tekib paratamatult küsimus, kes on TI loominguks autor, kuivõrd teos on olemuslikult lahutamatu seoses autoriga. TI loominguks saab olla käsitletav teosena üksnes siis, kui on võimalik kindlaks määrata autor, kellele kuuluvad loominguks valikud teoses. Käesoleva magistritöö teine eesmärk ongi kindlaks määrata, keda võiks kehtivas autoriõiguses pidada TI loominguks autoriks. Võttes arvesse TI tehnoloogia autonoomset olemust, võivad paljude TI loodud tulemite puhul pealtnäha loominguks valikud kuuluda TI süsteemile, millest tulenevalt on magistritöö alapeatükis 1.2 hinnatud seda, kas TI saab ise olla autor. Õigusaktidest, kohtupraktikast ja õiguskirjandusest tuleneb konsensuslik järeldus, et kehtivas ELi autoriõiguses saab autor olla üksnes inimene ning TI kui arvutiprogramm või masin ei saa

olla autor. Seega saab TI loomingule tekkida autoriõigus üksnes juhul, kui sellel on olemas inimesest autor ehk selles väljenduvad inimesest autori loomingulised valikud. TI loomingu loomeprotsessi süvenedes nähtub, et TI võib sõltuvalt TI süsteemi iseärasustest kergesti olla käsitletav loomiseks kasutatava vahendina, mis ei erine inimese poolt teose loomiseks kasutatavast fotoaparaadist või arvutiprogrammist. Juhul, kui inimene teeb mistahes loomeprotsessi faasis vabu ja loomingulisi valikuid, millised väljenduvad TI loodud tulemis, siis on see tulem käsitletav autoriõigusega kaitstava teosena ja inimene selle teose autorina. Loomingu autoriks võib sõltuvalt TI omadustest olla nii TI süsteemi looja (sh programmeerija, arendaja, insener), kasutaja, kui ka kombinatsioon mõlemast, sõltuvalt sellest, kelle looming väljendub TI loodud lõpptulemuses. Osa õigusteadlaste arvates ongi TI loomingu autoriõiguse küsimus sellega ammendavalt lahendatud. Kuid kõrgtehnoloogiliste autonoomsete TI süsteemide loomeprotsess võib olla niivõrd eraldatud mistahes inimeste panusest, et nende süsteemide loodud tulemites ei ole ka parima tahtmise juures võimalik tuvastada ühegi inimese valikute väljendust. Isegi, kui selle väitega praegu veel mitte nõustuda, ei ole vaidlust selles, et TI tehnoloogia arenedes saavad sellised autonoomsed loomingulised süsteemid reaalsuseks. Selliste autonoomsete TI süsteemide loomingule, milles ei saa tuvastada inimese loominguliste valikute väljendust, ei ole seega inimesest autorit ja seega ei saa sellele tekkida autoriõigust. Seega jääb praegu kehtivas ELi autoriõiguses kaitseta eelkõige just kõrge autonoomsuse tasemega TI süsteemide looming. Siiski ei pruugi autonoomne TI looming jääda täiesti kaitseta, sest üldise autoriõiguse kõrval pakub kaitset ka autoriõigusega kaasnevate õiguste ehk naaberõiguste režiim. TI süsteemi loodud tulem võib sõltuvalt selle olemusest olla käsitletav kui fonogramm, audio- või audiovisuaalse sisu ülekandmine, film, andmebaas või ajakirjandusväljaanne, mis on kõik autoriõigusega kaasnevate õiguste objektid. Erinevalt autoriõigusest ei kehti nimetatud objektidele naaberõiguse tekkimisel inimautorsuse nõuet, millest tulenevalt võimaldavad naaberõigused kaitsta ka inimesest autorita autonoomse TI loomingut. Siiski on autonoomse TI loomingu kaitse tagatud vaid siis, kui see langeb konkreetsete naaberõiguste objekti definitsiooni sisse. Muul juhul jääb TI looming ikkagi kaitseta, millisel juhul võib igaüks seda vabalt tasuta kasutada.

Olles tuvastanud TI loomingu käsitlemise kehtivas õiguskorras, oli käesoleva magistritöö järgmine oluline eesmärk hinnata ja analüüsida seda, kas ja kuidas peaks kehtivat õigust muutma TI loomingu paremaks kaitseks. Magistritöö teise peatüki alguses hinnatakse erinevaid autoriõiguse teooriaid kaaludes, kas TI loomingule kaitse andmine on põhjendatud. Laias laastus võib öelda, et intellektuaalomandi õiguses on kaks põhifilosoofiat. Üks on töö-

teose teooria, mis põhineb loomuõigusel, ja teine (eelkõige autoriõiguses) on isiksuse ja moraalsete õiguste kaitse teooria.³⁵⁰ Töö-teose teooria keskne põhimõte on, et autor peaks saama rahalist kasu oma leidlikkusest ja tööjõust,³⁵¹ mille üheks oluliseks osaks on õiguste üleantavus. Samas kui isiklike õiguste teooria puhul kehtib isiku ja teose vahelise lahutamatu seose paradigma, mis raskendab õiguste omistamist tegeliku autori asemel kellelegi teisele.³⁵² TI loomingule kaitse kaalumisel võistlevad need filosoofiad omavahel. TI loomingule kaitse andmise vastu räägib eelkõige see argument, et autonoomsel TI loomingul puudub inimesest autor ja seega ei ole isikut, kelle isiksuse ja moraalsete õiguste kaitse õigustaks TI loomingule autoriõiguse andmist. TI loomingule kaitset toetab see argument, et loovate TI süsteemide ja seeläbi TI loomingule tootmiseks peavad arendajad tihti oluliselt panustama nii raha, aja, töö kui innovatsiooniga, millest tulenevalt peab TI süsteemide tootjatel olema võimalik oma töö viljadest kasu saada. Tulevikku vaatav ja TI tehnoloogia tähtsust arvestav perspektiiv on paratamatult see, et EL peab maailma tehnoloogilises võidujooksus konkurentsipüsimiseks tagama TI loojatele õiguskindluse oma investeeringute viljade kaitse osas, mille eelduseks on TI loomingule kaitseks kindla ja süstemaatilise õiguskorra kehtestamine.

Olles tuvastanud, et ELi autoriõiguse reguleerimine on vajalik TI loomingule paremaks kaitseks, keskendub teise peatüki järgmine alapeatükk erinevatele õiguskirjanduses levinud TI loomingule autoriõiguse reguleerimise teooriatele. TI-le autorsuse ja juriidilise isiku staatuse omistamist kaaludes tuvastatakse, et TI juriidilise isiku staatuse oleks küll tehniliselt teostatav, kuid see oleks vastuolus kehtivate autoriõiguse põhimõtetega ja tooks endaga kaasa mitmeid tahtmatuid õiguslikke tagajärgi ning oleks põhjendamatult keeruline arvestades, et selle lahendusega taotletavaid eesmärgi on võimalik saavutada ka lihtsamate meetoditega. TI loomingule autorsuse ühetaoline omistamine kindlaks määratud isikule, olgu see TI arendaja, programmeerija, kasutaja või investor, küll aitaks luua kindluse ja selguse TI loomingule autoriõigusliku staatuse osas, kuid tooks paratamatult kaasa vähemalt teatud juhtudel, erinevate TI süsteemide eripärasid arvesse võttes, autoriõiguses kehtivate originaalsuse ja inimautorsuse printsiipide rikkumise. Töösuhetes tuntud tellimustöö doktriini sarnase lahenduse kehtestamine TI loomingule oleks hea lahendus kehtivat autoriõigust oluliselt muutmata TI loomingule autoriõiguse kuuluvuse kindlaks määramiseks, andes TI loodud tulemi autoriõiguse sellele isikule, kelle tellimisel või kelle kontrolli all toimub TI loomingule loomeprotsess. Siiski ei

³⁵⁰ Dornis, T. W., lk 30.

³⁵¹ *Ibid.*

³⁵² Dornis, T. W., lk 32.

lahendaks tellimustöö doktriini kohaldamine autorita autonoomse TI loomingu probleemi, kuivõrd see eksisteerib üldise autoriõiguse raamistiku sees. Tellimustöö doktriin annab sisuliselt väga tõhusa vahendi autoriõiguse ülekandmiseks mitte-autorile, kuid see mõjuta kuidagi autoriõiguse tekke eeldusi. Kõige parem ja terviklikum lahendus autonoomsele TI loomingu kaitse tagamiseks ilma kehtivat õigust fundamentaalselt muutmata oleks uue naaberõiguse loomine, mille kaitse objektiks oleks inimesest autorita masina loodud teosed. Autorita TI loomingu kaitseks uue naaberõiguse kehtestamine võimaldaks ilma kehtivasse autoriõigusesse sekkumata ja inimesest autorite õigusi riivamata tagada, et TI loodud loomingu tulendid on alati kaitstud, sõltumata TI süsteemi autonoomsuse tasemest ja inimese vahetust panusest tulemi loomeprotsessis. Kehtestades eriõiguse üksnes autorita TI loomingu, on tagatud, et inimesest autoritele tekivad õigused kehtivate õigusaktide alusel alati esimesena ning uus naaberõigus kohaldub vaid juhul, kui inima autorit pole võimalik tuvastada. Naaberõiguse omaja kindlaks määramisel on asjakohane kohaldada õiguskirjanduses erinevates variatsioonides kasutatavat loomeprotsessi kontrolli teooriat,³⁵³ mille kohaselt kuuluvad autorita TI loomingu tekivad õigused sellele isikule või nendele isikutele, kelle initsiatiivil ja kontrolli all toimub TI loomingu loomine. Lisaks eelnevale on magistritöös autoriõiguse reguleerimise teooriate analüüsi pinnalt jõutud ka laiemale järeldusele: see, et TI on tänasel päeval veel üle maailma praktiliselt täiesti reguleerimata, on samal ajal nii probleem kui ka võimalus. Ühelt poolt tekitab ELis puudub ühtlustamata õigusaktide ja praktika puudumine õigusselgusetust ja erinevaid lähenemisviise liikmesriigiti, mis võib häirida siseturu tõrgeteta toimimist. Teiselt poolt on selline regulatiivne tühimik võimalus ühendada jõud teiste maailma tehnoloogialiidritega ning kehtestada ühine TI tehnoloogia arengut edendav ja stimuleeriv õiguskord.

Magistritöö viimane oluline eesmärk oli anda hinnang ELi kavandatavale TI regulatsiooni arendamisele. Selleks analüüsitakse teise peatüki viimases osas ELi institutsioonide TI intellektuaalomandi küsimuste reguleerimisega seotud töödokumente ja hinnatakse, kas nendes toodud lähenemisviisid on sobivad ja piisavad TI loomingu piisava kaitse tagamiseks. Euroopa Komisjon, mis saab ainukesena algatada ELis õigusloome protsessi, on erinevalt käesolevas magistritöös tuvastatud järeldustest seisukohal, et kehtiv õiguskord tagab TI loomingu piisava kaitse. Seda eelkõige seetõttu, et komisjoni käsitluses kuulub autonoomne TI loomingu vaid ulmekirjanduse valdkonda ja ei ole seetõttu lahendamist vajav probleem. Samuti leiab komisjon, et olemasolevad stiimulid TI arendajatele on olemas, kuivõrd uusi

³⁵³ Lu, B., lk 10-11.

loomingulisi TI süsteeme ju toodetakse praegugi. Samas tõdeb komisjon, et ebaühtlase õiguskorra tõttu võib ühtlustamisalgatus olla õigustatud. Erinevalt komisjoni käsitlest on käesolevas magistritöös tuvastatud see, et teatud osa TI loomingu tõepoolest on loodud täielikult TI süsteemi poolt ning selline loomingu jääb kehtiva õiguse alusel autorita ja autoriõiguse kaitseta. Komisjonist erinevalt on käesolevas magistritöös asunud seisukohale, et ELis ei pruugi olla tagatud loominguliste TI süsteemide loojatele piisavad stiimulid ning ELis ettevõtluse, innovatsiooni ja tehnoloogia arengu edendamiseks tuleks ELis luua TI arendajatele võimalikult atraktiivne õiguskeskkond, mis hõlmab autonoomse TI loomingu kaitset intellektuaalomandi õigustega.

Eeltoodud selgitustest, põhjendustest ja esile toodud näidetest järeldub esiteks see, et kehtiva autoriõiguse regulatsiooni alusel on võimatu anda universaalset vastust TI loomingu autorsuse küsimusele, mis oleks õige ja asjakohane igasuguse TI loomingu puhul. TI loomingu autoriõiguse kaitse ja autori tuvastamiseks tuleb igal üksikjuhul hinnata selle juhtumiga seotud asjaolusid ning tuvastada, kas ja kelle loomingu valikud TI loodud tulemuses väljenduvad. Juhul, kui inimesel, olgu see TI kasutaja, arendaja või muu isik, on loomeprotsessis loomingu roll, on TI väljund tõenäoliselt autoriõigusega kaitstud teos ning teose autoriks on see inimene või need inimesed, kelle loomingu valikud selles väljenduvad. Teistel juhtudel, kus inimese loomingu valikuid on raske või võimatu tuvastada, nagu näiteks TI automaatselt genereeritud muusikateosed või ilmaprognoosid, on autoriõiguse teke vähem tõenäoline.

Authorship in Artificial Intelligence Creations

Abstract

Artificial intelligence (hereinafter AI) is becoming ever more important in countless aspects of life. This all-round technology is remarkably versatile and can be used in any field of activity. Among its many uses is artificial creation. Advanced AI systems are capable of creating all types of creative results, which would normally be considered copyrightable works. AI systems can, at varying levels of autonomy, create music, generate digitally or even physically paint visual art, write all kinds of literary works, inventions, and even write their own computer programs, possibly AI algorithms. The creative outputs of AI may be, and in some cases have proven to be of significant value, for example when the AI-created painting „Portrait of Edmond Belamy“ was sold for 432 500 USD at Christie’s auction house.³⁵⁴ Considering the possible value of artificial creativity, it is unsurprising that there is an interest and even a need to protect AI creations with intellectual property rights. While AI creates similar problems in all intellectual property fields and each of these deserves a thorough legal analysis, this thesis focuses on the protection of AI creations under the EU copyright framework.

AI, including AI-related copyright matters, is currently completely unregulated in the EU and in the vast majority of the World. It follows that copyright will be granted to AI creations only if it is allowed under the existing EU copyright framework, which was not created to protect artificial creativity. The copyrightability of AI creations has been a topic of discussion for many years now, increasingly as AI technology grows and develops. Lack of regulation and case-law on the matter has given rise to many interpretations with no legal certainty. This uncertainty surrounding the copyright protection of AI creations is the central problem of this thesis. The purpose of this thesis is to investigate and analyze on the basis of relevant legislation, case-law and the many theories put forward by legal scholars, the protection of AI creations under the EU copyright framework with the ultimate aim to determine, if and how AI creations can be copyrightable under EU law; who is the author of AI creations – can it be the AI itself, user, programmer, owner or someone else; does the current EU copyright framework provide sufficient protection to AI creations; if and how the existing legislation should be revised to

³⁵⁴ Is artificial intelligence set to become art’s next medium? (12.12.2018). – Christies.com.

protect AI creations; and whether the actions presently taken by EU institutions are sufficient to resolve any identified issues.

The thesis is divided into two main chapters, whereas the first focuses on the existing copyright framework and the second focuses on the future of this framework. Chapter 1 tackles the protection of AI creations under the existing EU copyright framework. By way of analyzing EU copyright legislation and case-law of the CJEU, the following prerequisites for copyright protection are identified: for an AI creation to qualify as a “work”, it must be (1) an objectively identifiable production in literary, scientific or artistic domain which is (2) original in the sense that it is the result of the author’s free and creative choices which are (3) expressed in the AI output. It quickly becomes clear that there can be no “work” without the author since these two are inherently connected. It follows that before any AI creation can be qualified as a work, one must determine the author of such a work.

In the context of this thesis, it is first appropriate to analyze the possibility of AI itself being the author. This appears to be one of the few positions that all legal acts, case-law and legal scholars seem to be in agreement about – authorship is something inherently human and as such, an AI system cannot be an author or own any rights. It follows that for an AI creation to be protected by copyright, it must have a human author. Identifying the author of an AI creation is quite simple and unproblematic if the AI system was used by a human as a tool to create a work, i.e. if a human actively creatively contributes in the creative process and makes choices, which are expressed in the AI output. In such a scenario, the AI system is no different from a pen, camera or computer program used by a human as a tool to create works, which undoubtedly are copyrightable. Such AI creations hardly pose any problems to the copyright discussion and are protected like any other creative work by a human author. However, the allocation of authorship becomes much trickier if the AI system is creating autonomously with no human input. Many AI systems operate on a level so complex and autonomous that not even the programmers of such AI systems can predict or explain the output that AI singularly produces. AICAN, for example, is a creative adversarial network, a machine learning algorithm that has been taught about art and styles and is programmed to generate novel images that do not follow the established styles. A human can still be the author if he has creatively contributed in any stage of the creative process and his choices are expressed in the AI output. But if all human input is so far removed from the final AI output that it cannot be reasonably be considered an expression of any human’s choices, the AI creation does not have an author.

Since human authorship is a prerequisite for copyright protection, authorless AI creations will be left unprotected.

In addition to copyright, the related rights regime provides some protection to AI creations. Since there is no originality or human authorship requirement in related rights (except performers' rights), these rights may offer protection even to authorless autonomous AI creations, provided that it can be qualified as a production protected under neighboring rights (phonograms, broadcasts, audiovisual creations, databases). However, if the authorless AI creation does not fall within one of these categories, it will remain unprotected in the free domain, where anyone can use it for free.

The first chapter concludes with the analysis of arguments for and against regulating the current copyright framework to accommodate AI creations. On one hand, protecting AI creations would be incompatible with copyright's human-centric philosophy and principles. On the other hand, economic considerations are increasingly important in the context of intellectual property rights. The chapter ends with the conclusion that if the EU wishes to compete in the global technological race and increase investments in AI sector, stimulating creativity and innovation in all its forms is an economic necessity.

The second chapter of this thesis focuses on the possibility to regulate the existing copyright framework. It starts by analyzing different theories commonly used to regulate and protect AI creations. First, AI authorship and legal personality are considered. While technically possible, granting authorship and/or legal personality to AI would clearly violate the originality principle in copyright and it would raise various unwanted legal and moral consequences, if we suddenly had to start respecting the rights of machines.

Second, keeping in mind that authorship should be granted to a human, the next subheading contemplates recognizing AI user or developer as the author and copyright owner. It quickly becomes clear that any such rule, which appoints one person as the sole author, regardless of who that person is (e.g. AI user, developer, investor or owner), would result in violation of existing copyright principles. Depending on the specifics of the AI system, the role of humans in the creative process may vary dramatically – creative choices may belong to the user, the developer, both of them jointly, or to no person at all. Due to this variation in the circle of possible authors of AI creations, assigning authorship and copyright to any one person would result in situations where the legal author has *de facto* not creatively contributed to the work,

while the actual creative actor is left with no authorship and no rights. It follows that a better approach is needed, which allows for the systematic allocation of authorship to different actors in AI creations.

Third, adoption of legal fictions such as the “work made for hire” doctrine is deliberated. The work made for hire doctrine is a legal fiction that allows the allocation of authorship to persons other than the actual creator and author of a work. In this sense, adopting a similar model to regulate authorship of AI creations would provide a systematic framework for allocating authorship and copyright. But this only solves half the problem. While the work made for hire doctrine constitutes an effective solution for allocating authorship and copyright to persons other than the creator (the AI), it nevertheless does not change the existing criteria for copyright protection. It follows that autonomous AI creations, which do not meet the human authorship and originality requirements, will still remain unprotected.

Next, creating a new category of neighboring rights or a *sui generis* right to protect AI creations is assessed and deemed to be the most appropriate solution. Neighboring rights are created on the basis of primarily economic considerations to ensure incentives for the producers of protected objects. Protecting AI creations can be justified for the very same reason – production of highly advanced creative AI systems can be significantly expensive and such innovation deserves rewarding just like human innovation. Neighboring rights and a *sui generis* right also do not have the human authorship and originality criteria, which are the main obstacles for granting authorship and copyright to AI creations. Expanding the neighboring rights regime or creating a new *sui generis* right to protect AI creations would allow to surpass the human authorship and originality criteria and protect AI creations, while not breaching or fundamentally changing the existing copyright principles. Furthermore, the second chapter ends with the more general conclusion that for the sake of ensuring legal certainty a more attractive legal environment for innovation, establishing a harmonized AI framework in the entire EU is clearly necessary. The current regulatory vacuum may in fact be a great opportunity to establish a worldwide unified legal framework.

Finally, the second chapter ends with the analysis and assessment of the regulatory activity planned in the EU. By way of investigating different working documents of EU institutions, a pattern emerges where the EP keeps pushing the European Commission to regulate AI related intellectual property matters, and the Commission disregards the EP by concluding that the current framework already provides sufficient protection. The key disagreement between the

EU approach and this thesis is autonomous AI creations – the Commission says that autonomous AI creations currently still belong to science fiction, while there are many scholars and authors, including the author of this thesis, who believe that autonomous AI creations are already here and deserve protection.

KASUTATUD ALLIKAD

Õigusaktid

1. Autoriõiguse seadus. – RT I, 29.06.2022, 16.
2. Berni kirjandus- ja kunstiteoste kaitse konventsioon. – RT II 1994, 16, 49.
3. Copyright Law of the United States (Title 17). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/title17/>, (22.04.2023).
4. Euroopa Liidu põhiõiguste harta. – ELT C 326, 26.10.2012, 391–407.
5. Euroopa Liidu toimimise lepingu konsolideeritud versioon. – ELT C 326, 26.10.2012, lk 47–390.
6. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. märtsi 1996. aasta direktiiv 96/9/EÜ andmebaaside õiguskaitse kohta. – ELT L 77, 27.03.1996, lk 20-28.
7. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta direktiiv 2006/115/EÜ rentimis- ja laenutamissoiguse ja teatavate autoriõigusega kaasnevate õiguste kohta intellektuaalomandi vallas. – ELT L 376, 27.12.2006, lk 28-35.
8. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 12. detsembri 2006. aasta direktiiv 2006/116/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste kaitse tähtaja kohta. – ELT L 327, 27.12.2006, lk 12-18.
9. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. aprilli 2019. aasta direktiiv (EL) 2019/790, mis käsitleb autoriõigust ja autoriõigusega kaasnevaid õigusi digitaalsel ühtsel turul ning millega muudetakse direktiive 96/9/EÜ ja 2001/29/EÜ. – ELT L 130, 17.05.2019, lk 92-125.
10. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 22. mai 2001. aasta direktiiv 2001/29/EÜ autoriõiguse ja sellega kaasnevate õiguste teatavate aspektide ühtlustamise kohta infoühiskonnas. – ELT L 167, lk 10-19.
11. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 23. aprilli 2009. aasta direktiiv 2009/24/EÜ arvutiprogrammide õiguskaitse kohta. – ELT L 111, 05.05.2009, lk 16-22.
12. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
13. Intellektuaalomandi õiguste kaubandusaspektide leping. – RT II 1999, 22, 123.
14. Nõukogu 16. detsembri 1986 direktiiv pooljuhttoodete topoloogia õiguskaitse kohta. – ELT L 024, 27.01.1987, lk 36-40.
15. Tekijänoikeuslaki. (1961) – FinLex.fi. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa-/1961/19610404>, (15.04.2023).
16. Teose esitaja, fonogrammitootja ja ringhäälinguorganisatsiooni kaitse rahvusvaheline konventsioon, RT II 1999, 27, 165.
17. WIPO autoriõiguse leping (WCT). Genf (1996). – EÜT L 89, lk 8-14.

Kohtupraktika

18. EKo C-145/10, *Eva-Maria Painer versus Standard VerlagsGmbH ja teised*, ECLI:EU:C:2011:798.
19. EKo C-310/17, *Levola Hengelo BV v Smilde Foods BV*, ECLI:EU:C:2018:899
20. EKo C-393/09, *Bezpečnostní softwarová asociace - Svaz softwarové ochrany versus Ministerstvo kultury*, ECLI:EU:C:2010:816.
21. EKo C-403/08, *Football Association Premier League Ltd ja teised versus QC Leisure ja teised*, ECLI:EU:C:2011:631.
22. EKo C-5/08, *Infopaq International A/S v Danske Dagblades Forening*, ECLI:EU:C:2009:465.
23. EKo C-683/17, *Cofemel – Sociedade de Vestuário SA versus G-Star Raw CV*, ECLI:EU:C:2019:721.
24. EKo C-833/18, *SI ja Brompton Bicycle Ltd versus Chedech/Get2Get*, ECLI:EU:C:2020:461.
25. RKTko 2-16-8751.
26. Euroopa Patendiameti 21.12.2021 otsus J-0008/20, *Designation of inventor/DABUS*, ECLI:EP:BA:2021:J000820.20211221.
27. United States District Court Northern District of California. 28.01.2016. *Naruto versus David John Slater*, 15-cv-04324-WHO. – <https://casetext.com/case/naruto-v-slater> (07.04.2023).

Õiguskirjandus

28. Balkin, J. M. The Three Laws of Robotics in the Age of Big Data. – OSLJ 2017/78. Yale Law School Public Law & Legal Theory, Research Paper Series No. 592.
29. Bridy, A. Coding Creativity: Copyright and the Artificially Intelligent Author. – STLR 2012/5.
30. Brown, N. I. Artificial Authors: A Case for Copyright in Computer-Generated Works. – The Columbia Science and Technology Law Review, 2019/20 (1).
31. Butler, T. L. Can a Computer be an Author – Copyright Aspects of Artificial Intelligence. – Hastings Communications and Entertainment Law Journal 1981/4.
32. Cattaneo, G. jt. Advanced technologies for industry: AT watch: technology focus on Artificial Intelligence. Brüssel: Euroopa Komisjon 2020.
33. Chesterman, S. Artificial Intelligence and the Limits of Legal Personality. – ICLQ 2020/69 (4).
34. Ciani, J. Learning from Monkeys: Authorship Issues Arising from AI Technology. – Oliviera, P. M., Novais, P., Reis, L. P. (toim). Progress in Artificial Intelligence. 19th EPIA Conference on Artificial Intelligence, EPIA 2019. Vila Real, Portugal, September 3–6, 2019, Proceedings, Part I. Vila Real: EPIA 2019.
35. CONTU. Final Report on the National Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works. (1978). – Tech-Insider.org. <https://www.tech-insider.org/intellectual-property/research/acrobat/780731.pdf>, (16.04.2023).
36. Davies, C. R. An Evolutionary Step in Intellectual Property Rights – Artificial Intelligence and Intellectual Property. – CLSR 2011/27 (6).
37. De Cock Buning, M. Artificial Intelligence and the Creative Industry: New Challenges for the EU Paradigm for Art and Technology by Autonomous Creation. – Barfield, W., Pagallo, U. (koost). Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing 2018.
38. Denicola, R. C. Ex Machina: Copyright Protection for Computer-Generated Works. – Rutgers University Law Review 2016/69.
39. Devarapalli, P. Machine learning to machine owning: Redefining the copyright ownership from the perspective of Australian, US, UK and EU Law. – European Intellectual Property Review 2017/40 (11).
40. Dornis, T. W. Artificial Creativity: Emergent Works and the Void in Current Copyright Doctrine. (16.09.2019) – YjoLT 2020/12.
41. Drexler, J. jt. Technical Aspects of Artificial Intelligence: An Understanding from an Intellectual Law Perspective. – Max Planck Institute for Innovation and Competition Research Paper No 19-13. 08.10.2019.

42. Euroopa Komisjon. Ettepanek: Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega nähakse ette tehisintellekti käsitlevad ühtlustatud õigusnormid (tehisintellekti käsitlev õigusakt). (21.04.2021). – COM(2021) 206 final, EurLex.Europa.eu. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=CELEX:52021PC0206&from=-EN>, (16.04.2023).
43. Euroopa Komisjon. Teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: Innovatsioonipotentsiaali rakendamine – intellektuaalomandi tegevuskava ELi majanduse taastamise ja vastupidavuse toetamise suurendamiseks. (25.11.2020). – Eur-Lex.Europa.eu. COM(2020) 760 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX:52020DC0760>, (01.04.2023).
44. Euroopa Komisjon. Uuring autoriõiguse ja uute tehnoloogiate kohta: Autoriõiguse andmete haldamine ja tehisintellekt. (16.03.2022). – Brüssel: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2022.
45. Euroopa Komisjon. Valge raamat tehisintellektist: Euroopa käsitlus tipptasemel ja usaldusväärsest tehnoloogiast. (19.02.2020). – Eur-Lex.Europa.eu. COM(2020) 65 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC-0065&qid=1645719748184>, (01.04.2023).
46. Euroopa Parlamendi sisepoliitika peadirektoraat. European Civil Law Rules in Robotics. (12.12.2016). – IPOL_STU(2016)571379.
47. Euroopa Parlament. Raport intellektuaalomandi õiguste kohta tehisintellekti tehnoloogiate arendamisel. (02.10.2020). – Europarl.Europa.eu. (2020/2015(INI)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0176_ET.html, (01.04.2023).
48. Euroopa Parlament. Report with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics. (27.01.2017). – Europarl.Europa.eu. (2015/2103(INL)). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0005_EN.html, (01.04.2023).
49. Euroopa Parlament. Resolutsioon intellektuaalomandi õiguste kohta tehisintellekti tehnoloogiate arendamisel (2020/2015(INI)). (20.10.2020). – ELT C 404, 06.10.2021, lk 129.
50. Euroopa Parlament. Resolutsioon soovitud komisjonile robotikat käsitlevate tsiviilõiguse normide kohta (2015/2103(INL)). (16.02.2017). – ELT C 252, 18.07.2018, lk 239.
51. Euroopa Parlament. Resolutsioon tehisintellekti kohta haridus-, kultuuri- ja audiovisuaalsektoris (2020/2017(INI)). (19.05.2021). – ELT C 15, 12.01.2022, lk 28.
52. Gervais, D. J. The Machine as Author. – Iowa Law Review 2019/105. Vanderbilt Law Research Paper No. 19-35.

53. Ginsburg, J. C., Budiardjo, L. A. Authors and Machines. – BTLJ 2019/34 (2).
54. Ginsburg, J. C. People Not Machines: Authorship and What It Means in the Berne Convention. – IIC 2018/49.
55. Grimmelman, J. There 's No Such Thing as a Computer-Authored Work - And It's a Good Thing, Too. – Columbia Journal of Law & the Arts 2016/39.
56. Hartmann, C. jt. Sidevõrkude, sisu ja tehnoloogia peadirektoraat (Euroopa Komisjon). Trends and Developments in Artificial Intelligence: Challenges to the Intellectual Property Rights Framework: Final Report. (25.11.2020) – Brüssel: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus 2020.
57. Hristov, K. Artificial Intelligence and the Copyright Dilemma. – IDEA: The Journal of the Franklin Pierce Center for Intellectual Property 2017/57 (3).
58. Hubert, E. Artificial Intelligence and Copyright Law in a European context. Magistritöö. Juhendaja Lukoseviciene, A. – Lund University Faculty of Law 2020.
59. Hugenholtz, P. B., Quintais, J. P. Copyright and Artificial Creation: Does EU Copyright Law Protect AI-Assisted Output? (04.10.2021). – IIC 2021 (52).
60. Karu, K. Tli keerukad küsimused. – Juridica 2021/1.
61. Kop, M. AI & Intellectual Property: Towards an Articulated Public Domain. – TIPLJ 2020/28 (3).
62. Koskela, A. Legal Framework of Copyrights in Relation to the Development of Artificial Intelligence. Magistritöö. Juhendaja Pawan Dutt. Tallinn: TalTech 2019.
63. Kozlov, A. Teose originaalsuse ja loomingulisuse kriteerium. Magistritöö. Juhendaja Addi Rull. Tallinn: TalTech 2015.
64. Lu, B. A Theory of 'Authorship Transfer' and its Application to the Context of Artificial Intelligence Creations. – QMJIP 2021/11 (1). Avaldatud veebis: Edward Elgar Publishing 2021.
65. Mammen, C. E., Richey, C. AI and IP: Are Creativity and Inventorship Inherently Human Activities? – FIU Law Review 2020/14 (2).
66. Nagpal, A. Authorship in Works Created by AI. – CLCT 2020/05.
67. Nobre, G. F., Matuck, A. Communicative and Artistic Machines: Some Remarks on Authorship, Copyright, and Liability. – IJHAS 2016/5 (2).
68. Ricketson, S., People or machines? The Berne Convention and the Changing Concept of Authorship. – JLA 1991/1.
69. Roosve, D.-E. Tehisintellekti loodud leiutise patentimine. – Juridica 2021/10.
70. Ruipérez, C. jt. New Challenges of Copyright Authorship in AI. (10.06.2017) – Ateena: ICAI 2017.

71. Samuelson, P. Allocating Ownership Rights in Computer-Generated Works. – University of Pittsburgh Law Review 1985/47.
72. Sõltumatu kõrgetasemeline tehisintellekti eksperdirühm. A Definition of AI: Main Capabilities and Scientific Disciplines. – Brüssel: Euroopa Komisjon (18.12.2018).
73. United States Copyright Office. Compendium of Copyright Office Practices. Second Edition. (1984). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/history/comp/-compendium-two.pdf>, (15.04.2023).
74. United States Copyright Office. Compendium of U.S. Copyright Office Practices. Third Edition. (2021). – Copyright.gov. <https://www.copyright.gov/comp3/docs/-compendium.pdf>, (15.04.2023).
75. Vahlberg, J.-A. Tehisintellekti loomingu autoriõiguslik kaitse. Magistritöö. Juhendaja Gea Lepik. Tartu: Tartu Ülikool 2017.
76. WIPO. Italian Copyright Statute. Law No. 633 of April 22, 1941 for the Protection of Copyright and Neighboring Rights. – Unofficial Draft English Version. <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/it/it211en.pdf>, (15.04.2023).
77. WIPO Secretariat. Revised Issues Paper on Intellectual Property Policy and Artificial Intelligence. – WIPO Conversation on Intellectual Property (IP) and Artificial Intelligence (AI). 2020/IP/AI/2/GE/20/1 REV.
78. WIPO. Understanding Copyright and Related Rights. – Šveits: WIPO 2016.
79. Yanisky-Ravid, S. Generating Rembrandt: Artificial Intelligence, Copyright, and Accountability in the 3A Era - The Human-like Authors are Already Here - A New Model. – MSLR 2017/653.
80. Yu, R. The Machine Author: What Level of Copyright Protection is Appropriate for Fully Independent Computer-Generated Works? – UPLR 2017/165.
81. Zhao, W. AI Art, Machine Authorship, and Copyright Laws. – American University Intellectual Property Brief 2020/12 (1).

Elektroonilised allikad

82. AICAN. Art of the Future, Now. (2018). – Aican.io. <https://aican.io/>, (30.03.2023).
83. AIVA. The Artificial Intelligence composing emotional soundtrack music. – Aiva.ai. <https://www.aiva.ai/>, (30.02.2023).
84. Annual Private Investment in Artificial Intelligence. – Ourworldindata.org. <https://ourworldindata.org/grapher/private-investment-in-artificial-intelligence?tab>, (16.04.2023).
85. Basanta, A. All We'd Ever Need Is One Another. (2018). – Allwedeveryneed.com. About. <http://allwedeveryneed.com/about.html>, (30.03.2023).
86. Benjamin, Goodwin, R. Sunspring. The first film ever written entirely by an artificial intelligence. (2016). – Thereforefilms.com. Sunspring. <https://www.thereforefilms.com/sunspring.html>, (30.03.2023).
87. Booksby.AI. About. – <https://booksby.ai/about/>, (30.03.2023).
88. Dall-E2. – OpenAI.com. <https://openai.com/product/dall-e-2>, (16.04.2023).
89. Dream by WOMBO. – Deam.ai. <https://dream.ai/>, (16.04.2023).
90. DreamStudio. AI Art Generation FAQ. – Beta.DreamStudio.ai. <https://beta.-dreamstudio.ai/faq> (16.04.2023).
91. DreamStudio. Generate. – Beta.DreamStudio.ai. <https://beta.dreamstudio.ai/dream>, (16.04.2023).
92. e-David. A painting process. – Graphics.Uni-Konstanz.de. Project. http://graphics.uni-konstanz.de/eDavid/?page_id=2, (30.03.2023).
93. Euroopa Komisjon. The EU Copyright Legislation. (07.02.2023). – EC.Europa.eu. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/copyright-legislation> (30.03.2023).
94. Flow Machines. Augmenting Creativity with AI. – Flow-Machines.com. <https://www.flow-machines.com/>, (30.03.2023).
95. Goodwin, R. 1 the Road by an Artificial Neural Network. (2018). – JBE-Books.com. <https://www.jbe-books.com/products/1-the-road-by-an-artificial-neural>, (22.04.2023).
96. GPT-4. Transforming work and creativity with AI. – OpenAI.com. <https://openai.com/product> (16.04.2023).
97. Is artificial intelligence set to become art's next medium? (12.12.2018). – Christies.com. <https://www.christies.com/features/a-collaboration-between-two-artists-one-human-one-a-machine-9332-1.aspx>, (29.03.2023).
98. Klingemann, M. Memories of Passersby I (Companion Version). (2018). – Artsy.net. <https://www.artsy.net/artwork/mario-klingemann-memories-of-passersby-i-companion-version-1>, (30.03.2023).

99. Montfort, N. World Clock. (01.01.2013). – Goodreads.com. <https://www.goodreads.com/book/show/44576218-world-clock>, (30.03.2023).
100. Open Letter to the European Commission. Artificial Intellifence and Robotics. – Robotics-Openletter.eu. <http://www.robotics-openletter.eu/>, (16.04.2023).
101. Smith, J. R. IBM Research Takes Watson to Hollywood with the First “Cognitive Movie Trailer”. (31.08.2016). – IMB.com. <https://www.ibm.com/blogs/think/2016/08/-cognitive-movie-trailer/>, (30.03.2023).
102. The Next Rembrandt. Can the Great Master Be Brought Back to Create One More Painting? – Nextrembrandt.com. <https://www.nextrembrandt.com/>, (16.04.2023).
103. WASP. – Poetryinternational.com. WASP. Biography. https://www.poetryinternational.com/en/poets-poems/poets/poet/102-29450_WASP (23.04.2023).

LÜHENDID

BTLJ – Berkeley Technology Law Journal

CAN – Creative Adversarial Network

CLSR – Computer Law & Security Review

CLCT – Center for Legal and Court Technology

CONTU – National Commission on New Technological Uses of Copyrighted Works

EL – Euroopa Liit

EK – Euroopa Kohus

EPIA – Portuguese Conference on Artificial Intelligence

EPO – Euroopa Patendiamet

FIU – Florida International University College of Law

GAN – Generative Adversarial Network

ICAI - International Conference on Artificial Intelligence

ICLQ - International and Comparative Law Quarterly

IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law

IJHAS - International Journal of Humanities and Applied Sciences

JLA - Columbia Journal of Law & the Arts

MSLR – Michigan State Law Review

OSLJ – Ohio State Law Journal

PETA – People for the Ethical Treatment of Animals

QMJIP - Queen Mary Journal of Intellectual Property

STLR – Stanford Technology Law Review

TalTech – Tallinna Tehnikaülikool

TIPLJ - Texas Intellectual Property Law Journal

USA – Ameerika Ühendriigid

USD – USA dollar

UPLR – University of Pennsylvania Law Review

WASP – the Wishful Automatic Spanish Poet

WCT – WIPO autoriõiguse leping

WIPO – Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon

YJoLT - Yale Journal of Law & Technology